

Hvem tror på konspirationsteorier?

*Et paraply-review af psykologiske prædiktors
bidrag til konspirationstro*

Bröchner & Jagpal (2023)

Rapportens samlede antal tegn
(med mellemrum & fodnoter): 244.368
Svarende til antal normalsider à 2400 tegn: 101,8

Gurlin Kaur Jagpal, 20175372
Camilla Erfurt Bröchner, 20176055

Vejleder: Tia G. B. Hansen

Gruppe-nummer:
Fri-81495-26

10. Semester, Psykologi,
Kandidatspeciale

Aalborg Universitet
Dato: 01.06.2023

Abstract

The coronavirus is a bioweapon created by the Chinese. The pandemic is not actually true. But at the same time, the 5G cell towers are the culprits. These are some of the conspiracy theories that arose during the COVID-19 pandemic. Although conspiracy theories are not a new phenomenon, the COVID-19 pandemic was a reminder of the impact and consequences of conspiracy theories which has now become a widely known and relevant topic. But why is it that some people tend to believe conspiracy theories, while others do not?

The existing literature suggests that various individual differences can help explain why people presented with the same information about the same situation can form different beliefs. Different types of individual differences like personality and cognitive style have been linked to conspiracy belief. A wide range of individual differences variables have been suggested as psychological predictors of conspiracy belief, and these have been investigated and evaluated in both meta-analyses and systematic reviews. Yet an overview of all relevant psychological predictors and their evidence is lacking. We conducted an umbrella review of meta-analyses and systematic reviews of the evidence of psychological predictors and their relationship to conspiracy belief.

Comprehensive and systematic literature searches were conducted in four databases, from where 2,207 references were screened. Studies included reviews or meta-analyses of any psychological predictors of conspiracy belief. Grey and non-English literature was not included. Two authors independently assessed study relevance and quality. The final sample consisted of 13 studies.

The identified psychological predictors were synthesised differently for the meta-analyses (n=4) and the systematic reviews (n=8) and scoping review (n=1). The meta-analyses provided evidence on how strongly various psychological predictors are associated with conspiracy belief through correlational data. The many predictors identified in the systematic reviews and scoping review were synthesised under five topics: sociodemographic predictors, cognitive predictors, personality traits and men-

tal states, attitudes and beliefs, and social predictors. Conflicting results were also presented.

The umbrella review reflects that the field is very broad and multifaceted and the results are influenced by how conspiracy belief is defined and operationalized but also culture. The results provide an overview of the many evaluated psychological predictors both positively and negatively associated with conspiracy belief. The positively associated predictors can be summarised under the following four headlines: epistemic suspect beliefs, political attitudes, narcissistic, paranoid, and schizotypal traits, and control, thinking style, and cognitive bias. The negatively associated predictors can be summarised under the following two headlines: reflective thinking and cognitive ability, and higher social status. However, the results also provide evidence that predictors such as Big Five personality traits and self-esteem are not linked to conspiracy belief. Moreover, the 19 most researched predictors of conspiracy belief are identified.

The associations between the many predictors and potential causes of the predictors are discussed. Based on our results, underlying psychological mechanisms of the predictors are proposed. Moreover, consequences of conspiracy belief for the individual and society, and implications for developing interventions are discussed.

The existing literature consists primarily of correlational and cross-sectional studies, which makes it difficult to imply the causality of the relationship between the predictors and conspiracy belief. Future research should focus on experimental and longitudinal studies in order to understand the causality of the relationship and potential interactions between predictors.

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING OG PROBLEMFORMULERING.....	1
2. AFGRÆNSNING OG TIDLIGERE FORSKNING	5
2.1. DEFINITION AF KONSPIRATIONSTEORIER	5
2.2. DEFINITION AF KONSPIRATIONSTRO	6
2.3. OPERATIONALISERING AF KONSPIRATIONSTRO	7
2.4. TIDLIGERE FORSKNING INDEN FOR KONSPIRATIONSTRO	9
2.4.1. Individuelle forskelle og konspirationstro	9
2.4.2. Personlighedstræk	10
2.4.3. Kognitive stile	12
2.4.4. Sociale faktorer	14
2.5. BEGRÆNSNINGER INDEN FOR FORSKNINGEN I INDIVIDUELLE FORSKELLE	16
2.6. OPSUMMERING	17
3. METODE	19
3.1. PARAPLY-REVIEW	19
3.1.1. Fordele og ulemper ved et paraply-review	21
3.1.2. Ni trin for gennemførelse af et paraply-review	22
3.2. FREMGANGSMÅDE	23
3.2.1. Design (PICO)	24
3.2.2. Søgestrategi	24
3.2.3. Udvælgelse af studier	26
3.2.4. Data udtrækning	28
3.2.5. Syntese og fortolkning af data	29
3.2.6. Kvalitetsvurdering af studier	30
4. RESULTATER.....	34
4.1. BESKRIVELSE AF STUDIERNE	34
4.2. META-ANALYSERNE	39
4.2.1. Undersøgte prædiktorer for konspirationstro	39
4.2.2. Big Five personlighedstræk som prædiktorer for konspirationstro	43
4.2.3. Manglende kontrol som prædiktor for konspirationstro	45
4.3. SYSTEMATISKE REVIEWS OG SCOPING REVIEW	45
4.3.1. Sociodemografiske prædiktorer for konspirationstro	45
4.3.2. Kognitive prædiktorer for konspirationstro	49
4.3.3. Personlighedstræk og mentale tilstande som prædiktorer for konspirationstro	52
4.3.4. Holdninger og overbevisninger som prædiktorer for konspirationstro	58
4.3.5. Sociale prædiktorer for konspirationstro	63
4.4. OPSUMMERING	65

5. DISKUSSION	72
5.1. SAMMENHÆNG MELLEM PRÆDIKTORER FOR KONSPIRATIONSTRO	72
5.1.1. <i>Epistemisk tvivlsomme overbevisninger</i>	72
5.1.2. <i>Politiske holdninger</i>	76
5.1.3. <i>Narcissistiske, paranoide og skizotypale træk</i>	81
5.1.4. <i>Kontrol, tænkestile og kognitive bias</i>	84
5.1.5. <i>Big Five personlighedstræk</i>	88
5.1.6. <i>“Negative” prædiktorer for konspirationstro</i>	89
5.1.6.1. Reflekterende tænkning og kognitiv evne	90
5.1.6.2. Højere social status	91
5.2. HVORDAN DEFINERES OG MÅLES KONSPIRATIONSTRO?	93
5.2.1. <i>Generel versus specifik konspirationstro</i>	93
5.2.2. <i>Anvendt måleredskab til konspirationstro</i>	96
5.2.3. <i>Kulturens indflydelse på konspirationstro</i>	98
5.3. SAMMENFATNING AF PRÆDIKTORER FOR KONSPIRATIONSTRO.....	99
5.4. HVILKE OMRÅDER AF FORSKNINGEN MANGLER FOKUS?	104
5.5. HVORDAN PÅVIRKER KONSPIRATIONSTRO INDIVIDER OG SAMFUNDET?	105
5.6. HVAD KAN DER GØRES?.....	109
6. KONKLUSION	113
7. PARAPLY-REVIEWETS BEGRÆNSNINGER.....	116
REFERENCELISTE.....	117

Bilag 1: Protokol for paraply-reviewet

Bilag 2: Referencer over inkluderede artikler

Bilag 3: Tabel til vurdering af inklusion ved fuld-tekst gennemlæsning

Bilag 4: Data tabel

Bilag 5: OQAQ guide

Bilag 6: Kvalitetsvurdering

1. Indledning og problemformulering

“I bliver ført bag lyset. Dette er dokumentation for, at COVID-19 er en planlagt pandemi med det eneste formål at fratage folkets frihed og skærpe lovgivning og overvågning af befolkningen. VÅGN OP derude!”

Kommentar fra DR Nyheders Facebook til artikel om coronavirus (Ahrens, 2020)

Konspirationsteorier er langt fra et nyt fænomen, idet de har en lang historie og i dag eksisterer i alle moderne samfund (Van Prooijen, 2018, p. 94). Dette blev vi alle mindet om under Corona-pandemien, som pludseligt skabte grobund for nye konspirationer. Internationale undersøgelser tyder da også på, at tro på konspirationsteorier i dag er mere udbredt og bliver cirkuleret på tværs af vestlige lande mere end nogensinde før, hvor nylige begivenheder såsom COVID-19-protesterne og stormen på Kongressen i Washington er stærke ydre manifestationer af disse overbevisninger (Georgiou, Delfabbro & Balzan, 2021, p. 1). Internettet og sociale medier er med til at forstærke spredningen af konspirationsteorier og skaber fora, hvor folk kan dele og forstærke deres overbevisninger med ligesindede. Dette kan bevirke, at det bliver sværere at udfordre eller afkræfte konspirationsteorierne, idet de bliver forankret i disse online fællesskaber (Lewandowsky & Cook, 2020, p. 4).

DR Nyheder har i en artikel omhandlende konspirationsteorier fremført en række kommentarer fra deres Facebook-side fra delte nyheder om coronavirus, som ovenstående citat er et eksempel på. Det er dog ikke ualmindeligt, at sådanne krisesituationer, som skaber stærke følelser af frygt og usikkerhed hos mennesker, medfører nye konspirationsteorier (Van Prooijen, 2018, p. 23). Både terrorangrebene d. 11. september i USA og attentatet på John F. Kennedy er eksempler på begivenheder, som chokerede hele verdenssamfundet og medførte uforventet krise, og som ligeledes skabte grobund for spekulationer om konspirationer. Konspirationsteoretikerne ser beviser på, at USA og selveste præsidenten stod bag terrorangrebene med målet om at retfærdiggøre kampen mod terrorisme i Mellemøsten og sætte omsætningen i vejret hos våbenindustrien (Hoffmann, 2008). Ved drabet på Kennedy findes konspira-

tioner om alt fra indblanding af CIA, vicepræsidenten eller mafiaen til at hans lig blev sminket, og at han faktisk slet ikke døde (Christensen, 2016). Fælles for disse begivenheder er, at de efterlader mennesker med en følelse af, at verden aldrig vil blive den samme igen.

Konspirationsteorier kan kort defineres som en forestilling om, at andre har indgået en skjult alliance for at modarbejde nogen (Den Danske Ordbog, 2003a). Selvom konspirationer kan være sande (fx Watergate skandalen), mangler de ofte evidens og kan ikke falsificeres (Binnendyk & Pennycook, 2022, p. 1; Van Prooijen, 2018, p. 48). Konspirationsteorier bliver ofte brugt til at forklare, hvordan en begivenhed eller et fænomen sker, hvor den skjulte alliance menes at arbejde uden for lovens rammer med et ondsindet formål (Van Prooijen, 2018, p. 5). På den måde kan konspirations-teorier hjælpe mennesker med at forklare det uforklarlige og forstå det uforståelige; det er et forsøg på at skabe mening i en verden, som ikke længere ser ud, som man ellers altid har forestillet sig den (Van Prooijen, 2018, p. 26). Konspirationsteorier appellerer til en grundlæggende, mørk frygt for, at vi alle er dukker under kontrol af magtfulde, skumle og usynlige kræfter (Van Prooijen, 2018, p. 2). Konspirationsteorier fremkalder derfor følelser af "Hvad nu hvis?" hos mennesker: Kan disse teorier være sande, og hvad ville det i så fald betyde for, hvordan vi lever vores liv? Forstår vi virkelig den måde, verden fungerer på, eller er vi blevet bedraget hele tiden? Denne uimodståeligt mystiske, spændende, men også skræmmende følelse for en troværdig konspirationsteori er det, som skaber et potentiale til at fange opmærksomheden hos et bredt publikum (Van Prooijen, 2018, p. 2). Konspirationsteorier kan altså blomstre ud fra krisesituationer og frygt, men det er langt fra alle mennesker, der ender med at tro på dem. Hvordan kan det være?

Når man taler om, hvad der skaber og driver menneskers subjektive forestillinger, er det naturligt at vende sig mod psykologien (Van Prooijen, Douglas, Cichocka & Bilewicz, 2020, p. 151). Inden for psykologisk forskning har man længe forsøgt at svare på spørgsmålet om, hvorfor nogle mennesker har en tendens til at tro på konspirationsteorier, imens andre ikke har. Når to personer bliver præsenteret for den samme information omkring den samme situation, hvordan kan det så være, at den ene person ser tilfældighed, hvor den anden ser tegn på konspiration (Lantian, Wood

& Gjoneska, 2020, p. 155)? Dette spørgsmål er essentielt - ikke bare for at forstå, hvorfor nogle mennesker tror på konspirationsteorier, men ligeledes fordi konspirationsteorier kan have negative konsekvenser for vores samfund og potentielt gøre mennesker fortræd (Van Prooijen, 2018, p. 12). Troen på konspirationsteorier kan bl.a. bringe flokimmunitet i fare pga. tøven med at blive vaccineret, politisk ligegyldighed eller give næring til vold og uroligheder (Wood & Douglas, 2018, p. 245). Hvis man kan få en bedre forståelse af, hvem der tror på konspirationsteorier, kan man muligvis udvikle interventioner eller andre forebyggende tiltag, som kan være med til at undgå eller reducere disse negative effekter.

Konspirationsteorier er om kontroversielle emner, og der er generelt en mangel på forståelse mellem personer, som tror på konspirationsteorier og dem, som ikke gør. En person vil undre sig over, hvordan en anden kan tro på noget så mærkværdigt, og på den anden side vil personer, som tror på konspirationsteorier, undre sig over, hvordan resten af verden kan være så blind (Wood & Douglas, 2018, p. 245). Overordnet set omhandler disse to perspektiver det samme - hvordan kan det være, at mennesker har så forskellige tilgange til konspirationsteorier, og hvad er det, der ligger forud for denne forskel?

Det var i 1960'erne, hvor konspirationsteorier omkring attentatet på Kennedy begyndte at florere, at psykologer for alvor blev interesseret i den underliggende psykologi bag troen på konspirationsteorier (Wood & Douglas, 2018 p. 245; Lantian et al., 2020, p. 155). Forskningen har indtil nu fastsat en række personlighedstræk, særlige tankegange samt kognitive mekanismer, som kan være med til at forudsige troen på konspirationer. Der er fundet empirisk evidens for en særlig konspiratorisk mentalitet (eng. *conspiracy mentality*), som er en bred tendens til at acceptere konspiratoriske forklaringer for begivenheder (Lantian et al., 2020, p. 155). Der ser ud til at være forskelle i, hvordan mennesker rent faktisk scorer på denne dimension af konspiratorisk mentalitet; dette tyder altså på, at der må være nogle individuelle forskelle, som kan spille en afgørende rolle for ens tendens til at forklare begivenheder ud fra konspirationsteorier (Lantian et al., 2020, p. 155). Dette stemmer godt overens med fundet om, at troen på en konspirationsteori kan føre til tro på andre konspirationsteorier (Van Prooijen, 2018, p. 37; Brashier, 2022, p. 2; Binnendyk & Pennycook, 2022, p.

1). Disse individuelle forskelle kan altså hjælpe os med at forstå, hvorfor den samme information om den samme situation medfører forskellige forestillinger hos forskellige mennesker. Meget af forskningen i individuelle forskelle hos konspirationsteoretikere er foregået med fokus på separate faktorer, fx skizotypale træk eller paranoid forestilling, men dette har gjort det vanskeligt at sige noget om, hvordan disse forskellige forklaringer overlapper eller interagerer med hinanden (Hart & Graether, 2018, p. 229). Ligeledes findes der endnu ikke en fyldestgørende teoretisk model, som omfatter alle de individuelle forskelle, der er kendt for at være relateret til troen på konspirationer (Lantian et al., 2020, p. 163). Denne undren bringer os frem til vores problemformulering:

Hvilke individuelle forskelle bidrager til, at nogle mennesker er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier end andre? Og hvad er evidensen for de forskellige faktorer?

Dette speciale søger at skabe et overblik over alle de forskellige individuelle forskelle, der er kendt for at være relateret til troen på konspirationsteorier, samt hvad evidensen er for de forskellige faktorer. Dette søges undersøgt i en samling af den eksisterende litteratur på området med fokus på systematiske reviews og meta-analyser. Vi ønsker at skabe et samlet overblik over, hvad vi ved og ikke ved om individuelle forskelle og konspirationsteorier på nuværende tidspunkt. Dette ønsker vi at gøre ved at lave et paraply-review (eng. *umbrella review*), som netop giver mulighed for at sammenskrive evidensen fra flere reviews og meta-analyser til ét tilgængeligt og anvendeligt produkt (Grant & Booth, 2009, p. 103). Med en stigende mængde af publiceret forskning, er det blevet nødvendigt at samordne og sammenfatte viden omkring specifikke emner på nye måder, og her er paraply-review en metodologi, som netop kan anvendes til at syntetisere fundene fra en række reviews og meta-analyser inden for et specifikt forskningsfelt (Cant, Ryan & Kelly, 2022, p. 31). En grundig forståelse af disse individuelle faktorer kan bidrage med en mere detaljeret og forfinet forståelse af variationen i den konspiratoriske mentalitet hos mennesker. Det er det, vi har brug for, hvis vi ønsker at bekæmpe de negative konsekvenser, som konspirationsteorier medfører for samfundet.

2. Afgrænsning og tidligere forskning

I dette kapitel præsenteres først definitioner af hhv. konspirationsteorier og konspirationstro, idet hele specialet centrerer sig om disse to kernebegreber. Disse definitioner fungerer ligeledes som en afgrænsning fra andre relaterede emner. Derpå følger en gennemgang af forskellige metoder for operationalisering af konspirationstro. Dernæst gennemgås tidligere forskning inden for emnet med fokus på individuelle forskelle i personlighedstræk, kognitive stile og sociale faktorer. Slutteligt gennemgås en række begrænsninger inden for forskningen i individuelle forskelle og konspirationstro, hvilket munder ud i en opsummering af kapitlet.

2.1. Definition af konspirationsteorier

Dette afsnit vil give en definition af konspirationsteorier, hvilket allerede er blevet kort præsenteret i indledningen. Konspirationsteorier defineres som troen på, at en række aktører har indgået en hemmelig alliance for at opnå et skjult mål, som opfattes som ondsindet eller ulovligt (Van Prooijen, 2018, p. 5). Dette er en forholdsvis bred definition, som tillader, at konspirationsteorier kan antage mange former og opstå i mange forskellige sfærer i livet (fx om sit lands regering, dele af industribranchen eller inden for videnskabelig forskning).

Ifølge Van Prooijen (2018, pp. 5-7) kan der siges at være fem kritiske komponenter i en konspirationsteori: mønstre, agens, koalitioner, fjendtlighed og vedvarende hemmeligholdelse. Komponenten omkring mønstre beskriver, at konspirationsteorier opstiller ikke-tilfældige forbindelser mellem handlinger, objekter og mennesker, og dermed antager de, at en kæde af hændelser forårsaget af en mistænkelig begivenhed ikke sker tilfældigt (Van Prooijen, 2018, p. 5f). Agens beskriver, at en mistænkelig hændelse er forårsaget af en række aktører, som har lavet en detaljeret plan og udført den (Van Prooijen, 2018, p. 6). Komponenten om koalitioner forklarer, at konspirationsteorier altid indeholder en koalition, alliance eller gruppe af aktører, som sædvanligvis men ikke nødvendigvis består af mennesker (Van Prooijen, 2018, p. 6). På den måde vil troen på, at ét enkelt individ står bag en mistænkelig hændelse, altså ikke udgøre en konspirationsteori, fordi der ikke er nogen koalition. Fjendtlighed handler om, at konspirationsteorier altid formoder, at den mistænkelige koalition forfølger

ondsindede og selviske mål, som ikke er af offentlig interesse (Van Prooijen, 2018, p. 6). Den sidste komponent om vedvarende hemmeligholdelse beskriver, at konspirationsteorier antager, at koalitionerne arbejder i hemmelighed. Med vedvarende menes, at konspirationen endnu ikke er blevet afsløret af beviser og derfor regnes det fortsat for hemmeligt og uvist (Van Prooijen, 2018, p. 6).

Som det ligeledes fremgår af indledningen, kan konspirationer vise sig at være sande. Men når en konspirationsteori er blevet bevist til at være sand, så bør den ikke længere defineres som en konspirationsteori, hvorfor en konspirationsteori per definition kan siges at være udokumenteret (Van Prooijen, 2018, p. 6; Binnendyk & Pennycook, 2022, p. 1). Watergate skandalen i USA er et eksempel, idet der i begyndelsen var konspirationer om den daværende præsident Nixons involvering i at stjæle information om sine politiske modkandidater. Senere blev hans involvering afsløret, hvorfor vedvarende hemmeligholdelse ikke længere gjorde sig gældende, og konspirationsteorien blev dokumenteret. Derfor er Watergate ikke en konspirationsteori, men et eksempel på en virkelig konspiration, som fandt sted på højeste politiske niveau i USA (Van Prooijen, 2018, p. 10f).

Ud fra denne definition af konspirationsteorier bliver der skabt et mere præcist billede af, hvad der skal til, for at noget kan siges at falde under denne kategori. Derfor kan man sige, at konspirationstro adskiller sig fra et fænomen som overtro. Ud fra de ovenstående fem komponenter bliver det klart, at en tro på fx spøgelse ikke indeholder alle komponenter, idet vedvarende hemmeligholdelse samt elementerne om koalition og fjendtlighed mangler; eller de er i hvert fald ikke nødvendige (Van Prooijen, 2018, p. 7). Et af kerneelementerne ved tro på konspirationsteorier sammenlignet med andre former for tro kan altså siges at være elementet af en hemmelig og fjendtlighedsindet gruppe af aktører (Van Prooijen, 2018, p. 7). Dette speciale vil tage udgangspunkt i denne definition af konspirationsteorier.

2.2. Definition af konspirationstro

Med ovenstående definition af konspirationsteorier, er det nødvendigt nu at komme med en definition af konspirationstro (eng. *conspiracy belief*) eller tro på konspirationsteorier, inden vi dykker ned i, hvorfor nogle mennesker tror på dem. Udover sin

religiøse betydning kan tro defineres som en subjektiv mening eller formodning om, hvordan noget forholder sig, eller blot en personlig overbevisning (Den Danske Ordbog, 2003b). Per definition er tro altså en udokumenteret overbevisning eller opfattelse af virkelighedens tilstand og skal derfor ikke forveksles med fakta (Van Prooijen, 2018, p. 36).

Konspirationstro er altså derfor en tro på konspirationsteorier, som falder under definitionen fra forrige afsnit. Hvis man fx tror, at jorden er flad, kan denne tro både karakteriseres som en pseudovidenskabelig tro omkring planetens fysiske egenskaber, men også som en konspirationstro, hvis troen involverer, at en koalition af forskere ved, at jorden er flad men skjuler denne sandhed for offentligheden. Tro, uanset form, kan siges at have samme funktion: at hjælpe folk med at skabe mening i en usikker situation; dette stemmer godt overens med, at tro netop opstiller påstande for udokumenterede anliggender og dermed altså usikkerheder (Van Prooijen, 2018, p. 37). På den måde kan konspirationstro hjælpe mennesker med at skabe mening efter en foruroligende hændelse ved at komme med en alternativ forklaring (Van Prooijen, 2018, pp. 37-39).

I tråd med begrebet konspirationstro, er der opstået andre lignende begreber i den psykologiske litteratur inden for konspirationsteorier: konspiratorisk idedannelse (eng. *conspiracist ideation*), konspiratorisk mentalitet, konspiratorisk tankegang (eng. *conspiratorial mindset*) eller konspiratorisk verdensanskuelse (eng. *conspiratorial worldview*) (Gjoneska, 2021, p. 2). Fælles for disse begreber er en relativ bred tendens til at acceptere konspiratoriske forklaringer for hændelser (Lantian et al., 2020, p. 155). Dette speciale vil hovedsageligt anvende begrebet konspirationstro, som en fællesbetegnelse for disse begreber.

2.3. Operationalisering af konspirationstro

Ligesom der findes en række forskellige begreber til at beskrive konspirationstro, har man inden for forskningen anvendt forskellige redskaber til at måle graden af konspirationstro. Her kan der siges at være to overordnede metoder: generiske mål, som indfanger et individs generelle tendens til at tro på konspirationsteorier, overfor spe-

cifikke mål, som indfanger et individs tro på en specifik konspirationsteori (Klein & Nera, 2020, p. 129).

Eksempler på generiske mål er “Generic Conspiracy Belief Scale” (GCBS) (Brotherton, French & Pickering, 2013) og “Conspiracy Mentality Questionnaire” (CMQ) (Bruder, Haffke, Neave, Nouripanah & Imhoff, 2013). Disse anvender kun items, som ikke refererer til specifikke konspirationer men derimod generelle konspiratoriske udsagn - et eksempel er “Grupper af forskere manipulerer, fabrikerer eller undertrykker evidens for at bedrage offentligheden” (Brotherton et al., 2013, p. 8) og “Jeg tror, at statslige myndigheder nøje overvåger alle borgere” (Bruder et al., 2013, p. 5). Der findes ligeledes en 1-item skala, hvor man skal læse en kort tekst omkring mulige konspirationer gennem tiden, og herefter skal man på en skala fra 1 (meget falsk) til 9 (meget sand) angive, hvordan man forholder sig til udsagnet “Jeg mener, at de officielle versioner omkring hændelser givet af de offentlige myndigheder ofte skjuler sandheder” (Lantian, Muller, Nurra & Douglas, 2016, p. 10). Ved de generiske skalaer kan udsagnene siges at være så generelle, at de kan referere til mange forskellige konspirationer og kontekster (Klein & Nera, 2020, p. 129).

Eksempler på specifikke mål er “Conspiracy Theory Belief Scale” (CTBS) (Douglas & Sutton, 2011) og “Belief in Conspiracy Theories Inventory” (BCTI) (Swami, Chamorro-Premuzic & Furnham, 2010). Sidstnævnte er en 15-item skala, hvor der måles tro på 15 specifikke globale konspirationsteorier om fx månelandingen (Klein & Nera, 2020, p. 129). Der kan argumenteres for, at de generiske skalaer er mindre bundne til kulturelle og tidsmæssige kontekster end specifikke spørgeskemaer er, og ligeledes er viden omkring specifikke konspirationsteorier, og dermed sandsynligvis også troen på dem, forskellig fra kultur til kultur og på forskellige tidspunkter i historien (Goreis & Voracek, 2019, p. 3). En undersøgelse af en række af skalaerne peger på, at de ikke alle er lige gode til at måle konspirationstro og bør anvendes med en vis opmærksomhed (Swami et al., 2017, p. 23f). Dette speciale vil som udgangspunkt ikke fokusere på, hvordan konspirationstro er blevet målt, men vi er dog opmærksomme på, at dette kan have en indflydelse på, hvordan resultaterne ser ud og skal fortolkes.

Opsummerende arbejdes der i dette speciale ud fra et perspektiv, hvor der er fokus på en generel tendens til at tro på konspirationsteorier - uanset indhold og måleinstrument. Dette er et bredt fokus, men det synes adækvat til vores problemformulering, idet det giver os mulighed for at inddrage forskellige typer af forskning med fokus på forskellige individuelle forskelle for at kunne sammenfatte den eksisterende forskning.

2.4. Tidligere forskning inden for konspirationstro

Dette afsnit præsenterer nogle af de overordnede tendenser, der ses i den psykologiske forskning inden for konspirationstro, hvor relevante psykologiske mekanismer og begreber præsenteres og defineres. Dette afsnit udgør dermed specialets teoretiske baggrundsviden, hvilket sætter os i stand til at kunne sammenfatte en meningsfuld metodologisk tilgang til feltet, og identificere hvilke områder der er fokus på, og hvor der mangler forskning.

2.4.1. Individuelle forskelle og konspirationstro

Psykologien kan hjælpe os med at forstå, hvad der skaber og driver menneskers subjektive forestillinger, og psykologer har i stort omfang undersøgt, hvordan en tendens til at tro på konspirationsteorier kan være relateret til bl.a. personligheds- og demografiske faktorer samt situationelle omstændigheder og oplevelser (Van Prooijen et al., 2020, p. 151f). Psykologiens rolle ift. konspirationstro kan opdeles i tre perspektiver: individets rolle, situationens rolle og samfundets rolle, som alle har vist sig at bidrage til, at mennesker tror på konspirationsteorier (Van Prooijen et al., 2020, p. 152). Dette speciale ønsker at fokusere på individet og undersøge hvilke forskelle mellem mennesker samt hvilke tankegange og psykologiske processer, der bidrager til en tendens til at tro på konspirationsteorier.

Når man stiller spørgsmålet omkring, hvorfor nogle mennesker tror på konspirationsteorier, fører det ind i feltet omkring individuelle forskelle (Wood & Douglas, 2018, p. 246). Både individuelle og miljømæssige faktorer spiller en rolle for menneskers adfærd, og disse adfærdsmæssige forskelle kan være forårsaget af en række faktorer, som varierer mellem mennesker, herunder bl.a. personlighed, demografisk baggrund,

personlig livshistorie og uddannelse (Van Prooijen et al., 2020, p. 151). Ud fra dette perspektiv kan der altså argumenteres for, at den samme situation kan fremkalde forskellig adfærd og reaktion hos forskellige mennesker. Eksempelvis hvis man læser nyheder om COVID-19; én person kan tro ud fra en artikel, at pandemien var planlagt for at fratage mennesket dets frihed og skærpe overvågningen af befolkningen, mens en anden person blot ser en mere eller mindre tilfældig opstået pandemi. For at forstå denne adfærd, samt hvordan den kan variere mellem mennesker, er det altså væsentligt at inddrage individuelle forskelle (Van Prooijen et al., 2020, p. 151).

Netop et fokus på individuelle forskelle kan hjælpe os til at forstå, hvorfor mennesker besidder forskellige grader af konspiratorisk mentalitet, som det blev fastslået i indledningen. Ud fra den tidligere forskning inden for konspirationstro kan der identificeres tre generelle tendenser. Her har man undersøgt individuelle forskelle inden for personlighedstræk, kognitive stile og sociale faktorer. Disse tendenser vil gennemgås i de følgende tre afsnit.

2.4.2. Personlighedstræk

Inden for forskningen har man undersøgt, om der er en mulig sammenhæng mellem specifikke personlighedstræk og tro på konspirationsteorier. Her har man først og fremmest undersøgt nogle af de samme karakteristika, som er kendt for at påvirke andre former for tro, herunder religiøs og politisk tro, idet formålet med troen menes at være det samme: at give forenkede og alternative forklaringer for hændelser, som ellers er ubegribelige, forvirrende og ukontrollerbare (Lantian et al., 2020, p. 156).

Forskningen i at forudsige tro på konspirationsteorier ud fra personlighedstræk har taget mange former og har generelt frembragt modstridende resultater (Wood & Douglas, 2018, p. 246f; Lantian et al., 2020, p. 156f). Især Big Five modellen (McCrae & Costa, 2008) har været anvendt, hvor særligt imødekommenhed (eng. *agreeableness*) og åbenhed (eng. *openness to experience*) er blevet fundet til at være forbundet med tro på konspirationsteorier, hvor konspirationstro menes at være højere hos mindre imødekommende personer, som er mere åbensindede (Wood & Douglas, 2018, p. 247; Lantian et al., 2020, pp. 156-158). Dog har andre studier ikke kunne finde en sådan sammenhæng (Lantian et al., 2020, pp. 156-158), og det er altså

endnu uklart, om Big Five personlighedsfaktorerne kan forudsige tendensen til at tro på konspirationsteorier (Wood & Douglas, 2018, p. 247).

Derudover ses, at personer, der tror på konspirationsteorier, har en tendens til at udvise højere interpersonel mistillid (eng. *distrust*), mistænksomhed (eng. *suspicion*) og fjendskab (eng. *antagonism*) (Lantian et al., 2020, p. 157). Tro på konspirationsteorier synes ligeledes at være forbundet til negative følelser mod en selv i form af lavere selvværd (eng. *self-esteem*), men evidensen for denne forbindelse synes at være uoverensstemmende (Lantian et al., 2020, p. 157). Det foreslås, at forbindelsen mellem tro på konspirationsteorier og selvværd medieres af narcissisme, som bl.a. er karakteriseret ved et opblæst selvbillede og et behov for ekstern validering (Douglas, Sutton & Cichocka, 2017, p. 540). Dette stemmer godt overens med fundet om, at personer med en højere konspiratorisk mentalitet scorer højere på narcissistiske træk samt et behov for unikhed (Lantian et al., 2020, p. 157).

Nogle konspirationsteoretikere udviser ligeledes selvhenførende tanker (eng. *ideas of reference*), magisk tænkning, overnaturlig tro og skizotypi (Lantian et al., 2020, p. 158). Skizotypi er et begreb, som skal forstås som et spektrum, der indbefatter alt fra helt normal til milde dissociative tilstande og psykoser, og der ses store forskelle i, hvor mennesker befinder sig på dette spektrum (Wood & Douglas, 2018, p. 247). Hvis man scorer højt på skizotypi, udviser man større kreativitet og kunstneriske evner, impulsivitet, overtro og magisk tænkning, uorganiserede tankemønstre, introversion og antisocial adfærd. Forskningen i sammenhængen mellem tro på konspirationsteorier og skizotypi peger på, at mere skizotypale individer, især dem, som har tilbøjelighed til magisk tænkning og usædvanlige oplevelser, har en tendens til at tage konspirationsteorier mere alvorlige (Wood & Douglas, 2018, p. 247). Derudover viser forskningen, at personer, der tror på konspirationsteorier, udviser mere paranoia (Wood & Douglas, 2018, p. 247; Gjoneska, 2021, p. 4). Paranoia kan defineres som en tro på, at andre mennesker har dårlige intentioner eller måske endda sammensværges mod en selv (Van Prooijen, 2018, p. 75).

Endnu en variabel, som spiller en rolle, er følelsen af eller behovet for kontrol. Generelt har mennesker et ønske om at være i kontrol og vil hurtigt forsøge at løse en situ-

ation, hvor der opleves mangel på kontrol (Wood & Douglas, 2018, p. 251). Én måde at gøre dette på er ved at skabe forbindelser og se mønstre i et forsøg på at skabe mening i en verden, som på det tidspunkt kan være svær at forstå og forudsige. Følelser af kontrol er da også blevet fundet til at korrelere med tro på konspirationsteorier (Wood & Douglas, 2018, p. 251), og hvis man føler sig bange og usikker som et resultat af oplevelsen af manglende kontrol, er man mere tilbøjelig til at tro på konspirationsteorier (Van Prooijen, 2018, p. 30).

2.4.3. Kognitive stile

Vi mennesker er underlagt et antal heuristikker, holdninger, motiver, andre overbevisninger og overordnede tankemønstre. Disse faktorer varierer fra person til person og kan betegnes som kognitiv stil (Lantian et al., 2020, p. 158). Kognitive stile er relativt stabile tendenser for mennesker til at erhverve og behandle information på forskellige måder (Lantian et al., 2020, p. 158). Dette afsnit vil komme ind på de individuelle kognitive forskelle, som kan spille ind over, at nogle mennesker er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier.

Mennesker har en tendens til at anvende forskellige kognitive strategier for at træffe beslutninger. Forskellige heuristikker og bias kan have indflydelse på, hvor reflekterede disse beslutninger er. En af disse er trosbias (eng. *belief bias*), hvor individer foretager valg på baggrund af tidligere overbevisninger og generel viden, frem for den logik, der bliver præsenteret for dem (Matlin & Farmer, 2017, p. 452). Der ses derudover en relation mellem at klare sig dårligt på intelligenstest og anvendelse af trosbias (Matlin & Farmer, 2017, p. 452). I forlængelse heraf tyder det på, at personer, der klarer sig dårligt på en kognitiv refleksion test (eng. *cognitive reflection test*), har en større tendens til at falde for falske nyheder og konspirationsteorier. De kommer med mere intuitive, men dog forkerte svar til de givne refleksionsspørgsmål (Brashier, 2022, p. 1). Derudover er der også fundet relationer mellem konspirationstro og andre former for kognitive bias, bl.a. bekræftelsesbias (eng. *confirmation bias*) og bagklogskabsbias (eng. *hindsight bias*) (Shermer, 2012, p. 215).

I den forbindelse synes en klynge af individuelle forskelle i konspirationstro at afspejle en ikke-evaluerende tankegang. Dette vil sige, at en lavere generel kognitiv

evne og intuitiv tænkning gør folk sårbare over for konspirationsteorier (Brashier, 2022, p. 2; Lantian et al., 2020, p. 158). Troen på konspirationsteorier er blevet fundet til at være forbundet med tænkestile, især analytiske og intuitive tænkestile, hvor en fremkaldelse af analytisk tænkning kan reducere troen på konspirationsteorier (Swami, Voracek, Stieger, Tran & Furnham, 2014, p. 581).

Forskningen har vist, at personer med stærkere konspirationstro er mere tilbøjelige til at se mønstre i tilfældig støj (Van Prooijen, 2018, p. 43; Shermer, 2012, p. 59). Et bud på, hvorfor nogle individer er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier, er altså hjernens tendens til at lede efter mønstre (Shermer, 2012, p. 56). Tilfældige begivenheder er kaotiske og uforudsigelige, og på den anden side er begivenheder, der indeholder mønstre og derfor er ikke-tilfældige, forståelige og forudsigelige. Menneskets evne til automatisk at lede efter og finde mønstre er yderst funktionel, da det bl.a. gør os i stand til at forudsige konsekvenserne af vores handlinger (Van Prooijen, 2018, p. 40f). Konspirationstro kan dermed opstå, fordi man forbinder tilfældige mønstre, som ikke nødvendigvis har en forbindelse. Mere generelt mener konspirationsteoretikere, at intet sker ved et uheld. Der er altså positiv sammenhæng mellem tro på konspirationsteorier og tendensen til at afvise tilfældighed (Brashier, 2022, p. 2).

En anden kognitiv faktor, der kan have indflydelse på menneskets tendens til at tro på konspirationsteorier, er agens opsporing (eng. *agency detection*) (Lantian et al., 2020, p. 160). Agens opsporing refererer til folks tendens til at genkende intentionelitet i andres handlinger. Det at opspore agens betyder så, at en aktør har ageret med vilje. Ligesom mønstergenkendelse er agens opsporing også en funktionel evne hos mennesker, når det kommer til at forestille sig, hvad andre mennesker tænker, så man kan agere passende dertil (Van Prooijen, 2018, pp. 44-46; Shermer, 2012, p. 88). Men ligesom folk laver fejl i mønstergenkendelse, laver de også fejl i agens opsporing: Folk opfatter ofte agens, hvor ingen eksisterer (Brashier, 2022, p. 2; Van Prooijen, 2018, p. 45). Agens opsporing er et centralt træk ved konspirationsteorier, der forudsætter, at handlinger er udført med vilje. Hvis et fly styrter ned pga. teknisk fejl eller menneskelige fejl, kan konspirationsteorier hævde, at en hemmelig organisation med vilje fik det til at styrte ned (Van Prooijen, 2018, pp. 46f).

2.4.4. Sociale faktorer

Ved sociale faktorer refereres til de sociale, økonomiske og politiske forhold, der former individers tro og adfærd. Dette afsnit vil gennemgå en række af disse faktorer, som er forbundet med konspirationstro. Ift. konspirationsteorier kan disse faktorer omfatte mangel på tillid til myndigheder og institutioner samt en følelse af magtesløshed eller fremmedgørelse fra det almindelige samfund (Wood & Douglas, 2018, pp. 248-249; Douglas et al., 2017, p. 540). Disse faktorer kan skabe grobund for konspirationsteorier, da folk søger alternative forklaringer på begivenheder og fænomener.

Forskning peger på, at troen på konspirationsteorier kan forstås som en form for mistroiskhed. Med andre ord betyder det, at man har mistillid til autoriteter og officielle forklaringer, da man har en anelse om alternative motiver og en overbevisning om, at virkeligheden ikke er, som den bliver fortalt (Wood & Douglas, 2018, p. 248). Denne overbevisning og mistroiskhed kan være med til at forklare, hvorfor man er mere tilbøjelig til at tro på én konspirationsteori, hvis man tror på andre konspirationsteorier (Wood & Douglas, 2018, p. 248).

Individers verdenssyn har ligeledes vist sig at have indflydelse på, hvorvidt man har tilbøjelighed til at tro på konspirationsteorier. Man har derfor undersøgt to specifikke verdensbilleder forbundet med troen på konspirationsteorier: Troen på verden som et farligt sted eller verden som en konkurrencepræget jungle (Lantian et al., 2020, p. 161). Troen på en farlig verden kunne defineres som den opfattelse, at den sociale verden er et farligt og truende sted, hvor gode menneskers værdier og levevis er truet af dårlige mennesker. Ifølge dette verdenssyn er mennesker af natur farlige, og derfor ikke nogle man kan stole på. Nogle konspirationstroende mennesker mener desuden, at de ikke kun lever i en farlig verden, men støtter også et forsimplet polariseret syn, hvor politik for dem er en kamp mellem det absolut gode og det absolut onde (Lantian et al., 2020, p. 161).

Forskellige sociale motivationer kan derudover ligge forud for konspirationstro, herunder ønsket om at høre til og bevare et positivt billede af selvet og egen-gruppen (eng. *in-group*). Forskere har foreslået, at konspirationsteorier værdisætter selvet og

egen-gruppen ved at give skylden for negative resultater til andre. Derved kan man være med til at opretholde billede af selvet og sin gruppe som kompetent og moralsk, men som dog bliver saboteret af magtfulde andre (Douglas et al., 2017, p. 540). På den måde kan der argumenteres for, at konspirationsteorier vil være særligt tiltalende for folk, der finder det positive billede af sig selv eller gruppen til at være truet. Dette omfatter bl.a. medlemmer af grupper, der objektivt set har lav status pga. deres etnicitet eller indkomst, og som derfor er mere tilbøjelige til at støtte konspirationsteorier (Douglas et al., 2017, p. 540).

Der ses også, at folk, der tilhører den tabende side af politiske processer, synes at være mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier, samt hvis man har fordomme mod magtfulde grupper og mod dem, som man betragter som fjenden (Douglas et al., 2017, p. 540). Konspirationstro forudsiges også af kollektiv narcissisme, som betegnes som en tro på egen-gruppens storhed kombineret med en tro på, at andre mennesker ikke værdsætter den nok. Grupper, der føler, at de er blevet ofre, er derfor mere tilbøjelige til at støtte konspirationsteorier om magtfulde fremmed-grupper (eng. *out-group*) (Douglas et al., 2017, p. 540).

I forlængelse heraf synes konspirationstro at være forbundet med frigørelse fra systemet, utilfredshed med eller afvisning af sociale normer samt følelser af magtesløshed, oprørsånd (eng. *disaffection*), fjendtlighed (eng. *hostility*) og anomi (Lantian et al., 2020, p. 157). Anomi, som er en følelse af social fremmedgørelse, hvor man ikke føler, at ens egne værdier og overbevisninger er repræsenteret i samfundet, er blevet påvist at korrelere signifikant med tro på konspirationsteorier (Wood & Douglas, 2018, p. 249). Selvom konspirationsteorier er mere populære i udkanten af samfundet, er det ikke det eneste sted, de bliver spredt. Nogle konspirationsteorier spredes sig til mainstream samfundet, mens andre cirkulerer i særlige grupper og afspejler forskellige ideologier. Eksempelvis vil en amerikansk republikaner være mere tilbøjelig til at tro, at Barack Obama er født i Kenya end en demokrat (Wood & Douglas, 2018, p. 249).

2.5. Begrænsninger inden for forskningen i individuelle forskelle

Som det fremgår af ovenstående afsnit, er der gennem tiden lavet meget forskning i psykologien inden for individuelle forskelle og konspirationstro. På trods af den store mængde, kan der identificeres en række begrænsninger ved denne forskning. Dette afsnit vil kort gennemgå de mest væsentlige begrænsninger.

Som tidligere nævnt i afsnit 2.3, anvendes der forskellige skalaer til at måle konspirationstro, hvilket medfører fordele såsom standardisering på tværs af deltagere og ukompliceret kvantificering. Det medfører dog også en række begrænsninger, idet det kan være svært at vide, hvordan hver enkelt deltager forstår de angivne spørgsmål, og dermed kan man ende ud med ikke at måle folks tro på konspirationer, men i stedet hvor plausible de finder visse udsagn (Klein & Nera, 2020, p. 132). Ligeledes gennemføres det meste forskning som selvrapportering (fx skalaer og spørgeskemaer), og der mangler generelt eksperimentel forskning inden for området (Gjoneska, 2021, p. 5; Binnendyk & Pennycook, 2022, p. 3; Douglas & Sutton, 2023, p. 278). I forbindelse med disse begrænsninger kan der nævnes to medførte udfordringer. Selvrapportering kan være svært at fortolke, idet svarene kan afspejle deltagernes ønske om at svare på en social ønskværdig måde, idet konspirationsteorier er stigmatiserede (Klein & Nera, 2020, p. 127f). Derudover argumenteres der for, at det kan være vanskeligt at gennemføre eksperimentel forskning, idet konspirationsteoretikere kan være tilbageholdende med at deltage i psykologiske studier (Binnendyk & Pennycook, 2022, p. 3), formentlig både pga. stigmatisering og deres generelt mistroiske holdninger til videnskab.

Derudover er langt den meste forskning inden for dette felt korrelationsstudier (Wood & Douglas, 2018, p. 246; Gjoneska, 2021, p. 5; Binnendyk & Pennycook, 2022, p. 3). Forskningen har vist, at fx visse personlighedstræk og kognitive stile er korreleret med tro på konspirationer, men vi ved stadig ikke hvorfor, og der er begrænsede muligheder for at sige noget om kausaliteten (Gjoneska, 2021, p. 5; Binnendyk & Pennycook, 2022, p. 3). Eksempelvis er der fundet en korrelation mellem analytisk tænkning og konspirationstro, hvilket efterlader spørgsmålet om kausalite-

ten. Er det mangelfulde heuristikker og fejlagtig ræsonnering, som fører til en øget tendens til at tro på konspirationsteorier? Eller kunne det modsatte ligeledes være tilfældet, hvor en udtalt tendens til konspirationstro negativt påvirker ens informationsprocessering og beslutningstagning, hvilket fører til fejlagtig ræsonnering (Gjoneska, 2021, p. 4)?

Ligeledes ved vi ikke, om en potentiel tredje faktor kan påvirke begge de variable, der undersøges, eller om der måske kan være et feedback loop mellem konspirationstro og fx et personlighedstræk som mistillid, sådan at de hver især “fodrer” hinanden (Wood & Douglas, 2018, p. 246). Det meste af forskningen er ligeledes gennemført som tværsnitsundersøgelser (Gjoneska, 2021, p. 5; Lantian et al., 2020, p. 163; Douglas & Sutton, 2023, p. 278; Van Prooijen & Imhoff, 2022, p. 3). Derfor kan vi ikke sige noget om, hvordan holdninger til konspirationsteorier eller konspirationstro ændrer sig og udvikler sig over tid, og vi ved ikke hvilke variable forårsager, at folk accepterer eller afviser konspirationsteorier, og hvilke der modsat bliver påvirket af opfattelser af verden som et sted, der er drevet af konspirationer (Lantian et al., 2020, p. 163).

2.6. *Opsummering*

Dette kapitel har gennemgået den eksisterende psykologiske forskning inden for individuelle forskelle og konspirationstro. Det står nu klart, at en lang række faktorer er blevet fundet til at spille en rolle for, hvordan man forholder sig til konspirationsteorier. Selvom denne forskning har en række begrænsninger, er forskningen alligevel nået langt siden dens begyndelse. Dog findes der endnu ikke en fyldestgørende teoretisk model, som omfatter alle de individuelle forskelle, der er kendt for at være relateret til troen på konspirationsteorier (Lantian et al., 2020, p. 163). Derudover er meget af forskningen i individuelle forskelle hos konspirationsteoretikere foregået med fokus på separate faktorer, fx skizotypale træk, paranoia eller intuitiv tænkning. Dette har gjort det vanskeligt at sige noget om, hvordan disse forskellige forklaringer overlapper eller interagerer med hinanden (Hart & Graether, 2018, p. 229). En begyndelse kan være at skabe et overblik over alle de forskellige individuelle forskelle, der er kendt for at være relateret til troen på konspirationsteorier samt at undersøge, hvad evidensen er for de forskellige faktorer. Dette er netop formålet med indevæ-

rende speciale, som det også fremgår af problemformuleringen. Dette vil gøres ved at lave et paraply-review, som beskrives i næste kapitel om specialets metode.

3. Metode

Dette kapitel præsenterer specialets metode. Først beskrives et paraply-review, hvorefter fordele og ulemper ved denne type review præsenteres. Derpå følger en gennemgang af de ni trin for gennemførelse af et paraply-review. Dernæst fremlægges fremgangsmåden for gennemførelse af dette paraply-review, hvor design, søgestrategi, udvælgelse af studier, data udtrækning, syntese og fortolkning af data samt metode til kvalitetsvurdering af studier gennemgås.

3.1. *Paraply-review*

Som det allerede fremgår af indledningen, udgør dette speciale et paraply-review. Denne metode er valgt, da vi mener, at den er den mest adækvate til at kunne besvare vores problemformulering. I og med at vi ønsker at få et overblik over, hvad vi ved og ikke ved om individuelle forskelle og konspirationsteorier inden for den eksisterende forskning, synes det oplagt at gøre dette ved at lave et paraply-review. Et paraply-review samler nemlig evidens fra flere reviews og meta-analyser i ét tilgængeligt og anvendeligt produkt (Grant & Booth, 2009, p. 95). Det kaldes et paraply-review, fordi det samler reviews af litteraturen inden for et givent emne under én paraply (Cant et al., 2022, p. 31). Paraply-reviewet er en systematisk måde at undersøge en stor mængde forskning inden for et bestemt område, og da vi i vores indledende litteratursøgning hurtigt kunne identificere en del nye systematiske reviews og meta-analyser inden for vores problemfelt, virkede et paraply-review oplagt at gennemføre. Med nylige systematiske review og meta-analyser omkring individuelle forskelle og konspirationstro samt psykologiske prædiktorer har vi med et paraply-review mulighed for at syntetisere fundene fra disse og tilmed vurdere evidensen. Vi kan derudover hjælpe med at identificere de vigtige temaer og tendenser i forskningsfeltet, men også identificere eventuelle huller i den eksisterende forskning samt områder, der har behov for yderligere undersøgelse. Dette vil give en mere grundig forståelse af de forskellige individuelle psykologiske faktorer, som kan bidrage med en mere forfinet og detaljeret forståelse af variationen i konspirationstro hos mennesker.

Paraply-reviews anvendes ofte inden for klinisk forskning til at sammenligne interventioner og give beslutningstagere en oversigt over den samlede evidens for en given behandling. Men principperne for paraply-reviews kan også anvendes inden for andre forskningsområder, herunder psykologisk forskning (Cant et al., 2022, p. 33; Papatheodorou, 2019, p. 543). I dette speciale anvendes metoden paraply-review til at sammenligne forskellige psykologiske faktorer eller prædiktorer frem for interventioner og vurdere deres effekt på konspirationstro. Ved at gennemgå og sammenfatte den eksisterende forskning på et område kan paraply-reviews dermed hjælpe med at identificere, hvilke faktorer der er mest konsekvente i deres effekt og dermed guide videre forskning og eventuelt klinisk praksis.

Som forskningsfeltet bliver ved med at vokse og udvikle sig, bliver behovet for at kunne samordne forskningen mere presserende, da den store mængde forskning kun bliver mere udfordrende at navigere i. Derfor er det nødvendigt med værktøjer til at kunne samordne og sammenfatte den vigtigste viden inden for specifikke forskningsområder (Cant et al., 2022, p. 31). Der er ligeledes sket en stor øgning i antallet af meta-analyser og systematiske reviews, men denne øgning reflekterer ikke en lignende stigning i antallet af publicerede primærstudier (Papatheodorou, 2019, p. 543). Dette må altså betyde, at flere forskere forsøger at opsummere den eksisterende forskning baseret på de samme primære kilder. Dog er det ikke ualmindeligt, at meta-analyser med samme forskningsspørgsmål kommer frem til forskellige konklusioner, selvom de er publiceret inden for samme år og derfor må tænkes at basere sig på samme kilder (Papatheodorou, 2019, p. 543). Dette er ligeledes en af årsagerne til, at det er nødvendigt ikke bare at kunne opsummere primær evidens, men også sekundær evidens, idet der så er mulighed for at sammenligne og kontrastere resultaterne fra de forskellige systematiske reviews og meta-analyser (Aromataris et al., 2015, p. 133).

Hovedformålet med et paraply-review er altså at fremstille en koncis rapport af den tilgængelige sekundære evidens inden for et givent emne; rapportering af primær forskning og analyser af data bliver samordnet frem for at blive analyseret igen og igen, og herefter bliver det syntetiseret og fortolket (Cant et al., 2022, p. 31; Aromataris et al., 2015, p. 143). Det følgende afsnit vil præsentere fordele og ulemper ved et paraply-review.

3.1.1. Fordele og ulemper ved et paraply-review

Der kan identificeres en række fordele ved et paraply-review. De kan være med til at give et hurtigt overblik over en stor mængde forskning, levere en udtømmende liste over relevante reviews inden for et område samt give mulighed for at sammenligne interventioner og deres effekt (Grant & Booth, 2009, p. 103). Dette kan være med til at give et mere fuldstændigt billede af, hvad der virker og hvad der ikke gør. Ved at opsummere sekundær litteratur kan man bidrage med at reducere dobbeltarbejde inden for feltet. Med dette menes, at man ved at udføre et paraply-review kan undgå at gentage arbejdet med at gennemgå og evaluere de samme undersøgelser, som allerede er inkluderet i eksisterende reviews. Derudover kan de regnes for en sandfærdig kilde til viden, som kan hjælpe med at identificere huller i den eksisterende evidens og påpege mulige uoverensstemmelser (Cant et al., 2022, p. 33). Dette kan være med til at guide fremtidig forskning i retning af nye og vigtige forskningsspørgsmål og understrege områder, hvor der er behov for mere fokus. Paraply-reviews har altså potentiale til at fremsætte den højeste kvalitet af evidens, hvis de bliver udført og fortolket ordentligt (Papatheodorou, 2019, p. 545).

Der kan dog også siges at være en række ulemper ved paraply-reviews. Den første ulempe er af logisk karakter: det kræver selvfølgelig, at der faktisk findes sekundær evidens inden for ens område, og at der er publiceret meta-analyser og systematiske reviews, før man overhovedet kan lave et paraply-review (Grant & Booth, 2009, p. 103). I og med at formålet med et paraply-review er at skabe overblik, vil der i et sådan review være en bred tilgang eller problemstilling, hvor der er risiko for at miste vigtige detaljer. Dog kan man sige, at et review aldrig vil kunne både skabe overblik i et bredt felt og have fokus på specifikke detaljer, hvorfor et paraply-review måske kan løse denne problemstilling ved sin systematiske tilgang til sekundær evidens inden for et specifikt område (Grant & Booth, 2009, p. 103). Metoden paraply-review er stadig relativ ung, og selvom der findes en klar beskrivelse af, hvordan man gennemfører et paraply-review, så følger alle publicerede paraply-reviews ikke en standardiseret metodologi, hvilket kan skabe udfordringer for metoden som helhed. Paraply-reviewets styrker og fordele vil gå tabt, hvis man ikke følger en standardiseret metode (Papatheodorou, 2019, p. 543).

Når man laver et paraply-review, kan en anden ulempe være høj heterogenitet mellem studierne. Hvis der er stor heterogenitet, kan det betyde, at resultaterne ikke er anvendelige i andre sammenhænge. Der er også nogle problemer med publikationsbias og små studier, som man skal være opmærksom på, når man samler resultaterne. For at imødekomme denne udfordring kan det være fordelagtigt at lave kvalitetsvurdering af de medtagne reviews. Dette kan fx være gennem et standardiseret spørgeskema for kvalitetsvurdering, hvilket sikrer data af høj kvalitet (Papatheodorou, 2019, p. 544).

Inden fremgangsmåden for dette paraply-review præsenteres, gennemgår næste afsnit, hvordan man gennemfører et paraply-review i ni trin.

3.1.2. Ni trin for gennemførelse af et paraply-review

Der kan identificeres ni trin for processen for gennemførelse af et paraply-review (Cant et al., 2022, p. 32). Se Tabel 3.1. for oversigt over trinene. Disse ni trin vil nu kort gennemgås.

1	Berettigelse af behovet for et paraply-review
2	Design af studiet
3	Forberedelse af søgestrategi og gennemførelse af litteratursøgningen
4	Identificering af de inkluderede reviews
5	Rapportering af den metodologiske kvalitet af de inkluderede reviews
6	Præsentation af review resultaterne
7	Rapportering af fund og opsummering af evidens
8	Rapportering af studiets begrænsninger
9	Konklusion

Tabel 3.1. De ni trin for gennemførelse af et paraply-review (tabellen er lavet med inspiration fra Cant og kollegaers (2022, p. 32) ni trin).

Der kan være forskellige behov for at lave et paraply-review, fx hvis det er kontroversielle emner, emner påvirket af bias eller emner, som har været fokus for mange

reviews, men det er i det første trin væsentligt at identificere og berettige behovet for netop at gennemføre et paraply-review (Cant et al., 2022, p. 32). Ved trin to, design af studiet, kan man med fordel anvende PICO (Cant et al., 2022, p. 32). PICO står for Participants/Population (deltagere eller population), Intervention (intervention eller fænomen), Comparison (sammenligninger) og Outcome (udfald eller resultat), og disse kan anvendes til at opstille designet for sit studie samt inklusionskriterierne (Moher, Liberati, Tetzlaff & Altman, 2009, p. 5). Når søgestrategien skal forberedes, er det vigtigt at designe inklusionskriterier på en sådan måde, at de adresserer ens review spørgsmål. Ved trin fire identificeres de inkluderede studier ud fra de opstillede inklusions- og eksklusionskriterier, og hele processen fra litteratursøgning til inklusion præsenteres i et flowchart (fx PRISMA, se Moher og kollegaer (2009) for en gennemgang af PRISMA guidelines samt checklister). Mindst to forfattere bør screene studier for at identificere studier til inklusion (Cant et al., 2022, p. 32). Ved kvalitetsvurderingen af de inkluderede studier bør to forfattere ligeledes uafhængigt vurdere kvaliteten ud fra en valgt strategi (Cant et al., 2022, p. 32). Ved trin seks beskrives de inkluderede reviews, oftest i en tabel, hvorefter der følger en narrativ opsummering. Ved trin syv rapporteres de syntetiserede resultater for de angivne undersøgte interventioner eller faktorer, og derpå kan resultaterne opsummeres som et tematisk kort eller med en ny tabel (Cant et al., 2022, p. 32). I trin otte beskrives paraply-reviewets begrænsninger, og trin ni består af en konklusion, hvor fundene opsummeres, implikationerne beskrives, og der kan gives forslag til fremtidig forskning (Cant et al., 2022, p. 32).

Vi har i dette speciale fulgt disse ni trin, hvilket vores rapport afspejler. Nu præsenteres paraply-reviewets design, søgestrategi, udvælgelse af studier, data udtrækning, syntese og fortolkning af data og metode til kvalitetsvurdering af studierne sammen med vores overvejelser herom. Dette afspejler altså trin to til fem. Resten af rapportens kapitler vil præsentere de resterende trin.

3.2. Fremgangsmåde

Det indeværende paraply-review følger de ovenstående ni trin. Der er udarbejdet en protokol for udførelsen af paraply-reviewet, som findes i Bilag 1. Protokollen resumeres her ved at gennemgå design, søgestrategi, udvælgelse af studier, data udtræk-

ning, syntese og fortolkning af data samt metode til kvalitetsvurdering af studierne samt overvejelserne omkring disse. Disse kan siges at udgøre de centrale elementer i protokollen og de første trin i paraply-reviewet.

3.2.1. Design (PICO)

Vores reviewspørgsmål afspejler problemformuleringen. Vi har her valgt at referere til individuelle forskelle som psykologiske prædiktorer. Dermed er der opstillet to reviewspørgsmål: 1) Hvilke psykologiske prædiktorer bidrager til konspirationstro? og 2) Hvad er evidensen for de forskellige prædiktorer? Ud fra dette er der udarbejdet nedenstående PICO til design af paraply-reviewet, som kan ses i Tabel 3.2.

P	Population	Voksne mennesker fra hele verden
I	Fænomen	Konspirationstro
C	Sammenligning	Forskellige psykologiske prædiktorer (fx personlighedstræk, kognitive stile, sociale faktorer)
O	Resultat af review	Hvordan bidrager de forskellige psykologiske prædiktorer til konspirationstro?

Tabel 3.2. PICO for vores paraply-review.

Der tages udgangspunkt i moderne konspirationsteorier i det nuværende samfund. Der er i litteratursøgningen ikke skelnet mellem, om artiklerne omhandler eller har fokus på en specifik konspirationsteori (fx COVID-19 relaterede konspirationsteorier eller konspirationsteorier om attentatet på John F. Kennedy) eller undersøger en generel tendens til at tro på konspirationsteorier eller en konspiratorisk mentalitet.

3.2.2. Søgestrategi

Ud fra afgrænsningen og den indledende litteratursøgning til gennemgangen af tidligere forskning, blev der identificeret en række kernebegreber. Disse er anvendt i søgestrengen til at lave en systematisk søgning i forskellige databaser. Nedenfor ses den endelige søgestreng:

“conspiracy theor*” OR “conspir* belief*” OR “conspir* ideation” OR
“conspir* mindset*” OR “conspir* worldview” OR “conspir* think*” OR
“conspir* thought*” OR “conspir* mentality” OR “conspir*”

I samråd med vejleder blev fire databaser identificeret til litteratursøgning: PsycInfo, SCOPUS, Web of Science og PubMed. Søgningerne i de angivne databaser blev gennemført fra begyndelsen af deres registreringer frem til dato for søgningen. Se Tabel 3.3. for dato for søgningen for de enkelte databaser samt afgrænsninger.

Database	Dato for søgningen	Søgestreng	Afgrænsninger
PsycInfo	21.03.2023	“conspiracy theor*” OR “conspir* belief*” OR “conspir* ideation” OR “conspir* mindset*” OR “conspir* worldview” OR “conspir* think*” OR “conspir* thought*” OR “conspir* mentality” OR “conspir*”	Publication type: peer-reviewed journals
SCOPUS	22.03.2023	“conspiracy theor*” OR “conspir* belief*” OR “conspir* ideation” OR “conspir* mindset*” OR “conspir* worldview” OR “conspir* think*” OR “conspir* thought*” OR “conspir* mentality” OR “conspir*”	Subject area: psychology Document type: review
Web of Science	22.03.2023	“conspiracy theor*” OR “conspir* belief*” OR “conspir* ideation” OR “conspir* mindset*” OR “conspir* worldview” OR “conspir* think*” OR “conspir* thought*” OR “conspir* mentality” OR “conspir*”	Document types: review article Web of science categories: psychology multi-disciplinary, psychiatry, psychology, psychology clinical, psychology experimental, psychology

			developmental, psychology applied, psychology biological, psychology educational
PubMed	23.03.2023	“conspiracy theor*” OR “conspir* belief*” OR “conspir* ideation” OR “conspir* mindset*” OR “conspir* worldview” OR “conspir* think*” OR “conspir* thought*” OR “conspir* mentality” OR “conspir*”	Article type: meta-analysis, review, systematic review Species: humans Article language: English

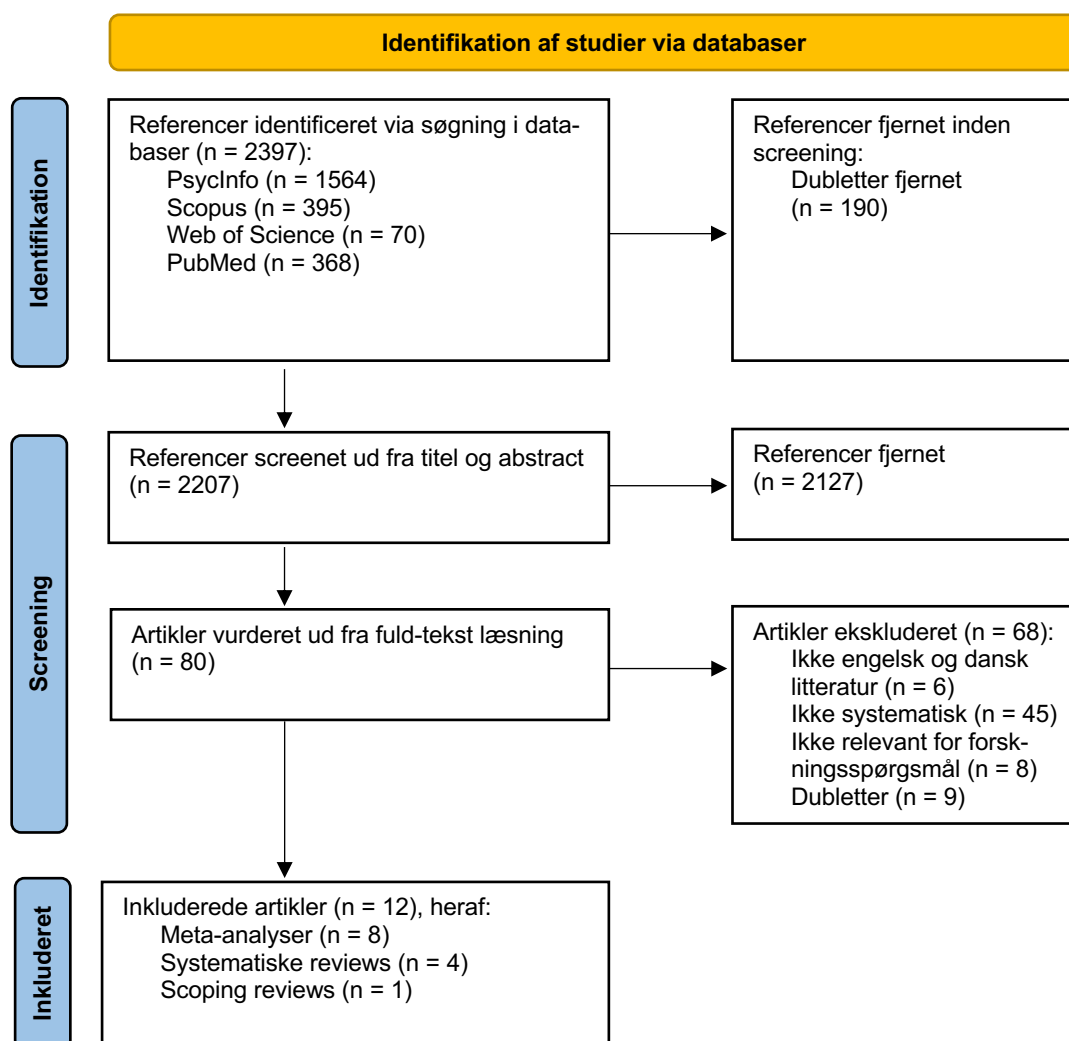
Tabel 3.3. Oversigt over søgninger i de fire forskellige databaser.

3.2.3. Udvælgelse af studier

Udvælgelse af studierne tog udgangspunkt i den opstillede PICO (se Tabel 3.2.). Derudover blev der opstillet en række mere specifikke inklusionskriterier. Studier inkluderes, hvis de udgør et systematisk review og/eller meta-analyse. De skal have defineret en søgestrategi for identifikation af studier til inklusion. Dertil skal de have forsøgt kvantitativt eller kvalitativt at analysere data fra primære studier; disse kan både være statistiske meta-analyser eller kvalitative analyser. Derudover skal artiklerne være publicerede og fagfællebedømte. Slutteligt skal artiklerne være på enten dansk eller engelsk.

For udvælgelse af studierne blev der foretaget en overordnet søgning som angivet oven for, hvor der blev identificeret 2207 referencer, efter dubletterne var fjernet. Herefter blev der lavet en grovsortering ud fra titel og abstract af begge forfattere uafhængigt af hinanden. De fundne resultater blev sammenlignet, og de få tilfælde af uoverensstemmelser blev løst ved diskussion med udgangspunkt i de opstillede kriterier. Her blev 80 referencer vurderet som relevante til nærmere gennemgang. Disse 80 referencer blev vurderet uafhængigt af de to forfattere ud fra en fuldttekst gennemlæsning. De få tilfælde af uoverensstemmelser blev igen løst ved diskussion. Endeligt blev 12 artikler inkluderet i paraply-reviewet (se Bilag 2 for referencer over de in-

kluderede artikler). For et overblik over denne proces, se Figur 3.1. for PRISMA flowchart om søgning, screening, inklusion og eksklusion.

Figur 3.1. PRISMA flowchart for søgning, screening, inklusion og eksklusion. Diagrammet er hentet fra www.prisma-statement.org/ (Page et al., 2021) og selvstændigt oversat til dansk.

Til at gennemføre udvælgelse af de 2207 artikler anvendte vi online værktøjet Rayyan (se www.rayyan.ai), som er udviklet til at lave reviews (se Ouzzani, Ham-mady, Fedorowicz og Elmagarmids (2016) artikel for detaljeret gennemgang af værktøjet). Alle referencerne blev uploadet til Rayyan for derefter at blive gennemgået af begge forfattere.

Til at udvælge og frasortere de 80 artikler ud fra fuldtekst gennemlæsning baseret på inklusions- og eksklusionskriterier, blev der anvendt en tipskupon-lignende tabel. Dette var for at kunne systematisere udvælgelsesprocessen, og for at begge forfattere kunne vurdere artiklerne ud fra de samme principper. På baggrund af om man kunne svare “ja” ved alle kriterier, kunne artiklen inkluderes. Denne tabel kan findes i Bilag 3.

Mens dette kan være en praktisk og effektiv måde at organisere og sortere en stor mængde litteratur på, kan der også være nogle potentielle begrænsninger og udfordringer ved denne tilgang. På trods af en intention om et ensartet og objektivt værktøj til at udvælge artikler, oplevede vi stadig udfordringer ved at bruge den tipskupon-lignende tabel, da det alligevel kan være svært at opretholde ensartethed og objektivitet i udvælgelsesprocessen. Dette skyldes, at forskellige forfattere kan have forskellige fortolkninger af inklusions- og eksklusionskriterierne og kan have forskellige præferencer for de inkluderede studiers kvalitet og relevans. For at imødekomme disse udfordringer, blev alle artiklerne og deres vurderinger fra begge parter diskuteret, og begge forfattere kom frem til enighed, før der blev taget beslutninger vedrørende artiklernes relevans og inklusion.

3.2.4. Data udtrækning

Følgende data fra de inkluderede studier blev udtrukket og opstillet i en tabel: generelle informationer, prædiktorer undersøgt, metodologisk tilgang, resultater og konklusion. Generelle informationer inkluderer årstal, journal, land og type af studie. Prædiktorer undersøgt kunne fx være bestemte personlighedstræk, såfremt studiet undersøger nogle specifikke prædiktorer. Inden for metodologisk tilgang er der informationer om design af primærstudier, søgestrategi, sproglige begrænsninger samt metode for kvalitetsvurdering af primærstudierne. Ved resultater angives antallet af inkluderede primærstudier samt review fundene. Ved konklusionen opsummeres fundene og der svares på, hvordan den undersøgte prædiktorer bidrager til konspirationstro. Disse data kan findes i Bilag 4. Hvis en artikel udover et review også gennemfører primærstudier, blev information om disse udeladt i data tabellen.

3.2.5. Syntese og fortolkning af data

På baggrund af den gennemførte data udtrækning, blev resultaterne for de forskellige prædiktorer for konspirationstro syntetiseret. Der er inkluderet hhv. otte meta-analyser, fire systematiske reviews samt ét scoping review i paraply-reviewet (se Figur 3.1. med PRISMA flowchart). Et scoping review er en indledende vurdering af den potentielle mængde af den eksisterende videnskabelige litteratur inden for et område, og denne form for review giver typisk et overblik over et bredt felt (Grant & Booth, 2009, p. 101). En meta-analyse forudsætter naturligt et systematisk review (Grant & Booth, 2009, p. 98), men i syntesen af de inkluderede artikler har vi valgt at skelne mellem meta-analyser og systematiske reviews. Her karakteriseres systematiske reviews ved, at de har analyseret data på anden vis end en meta-analyse, fx ved tematisk opsummering eller narrativ syntese, hvor data analyseres deskriptivt. De inkluderede systematiske reviews og scoping review begrundes deres valg for ikke at gennemføre en meta-analyse med stor heterogenitet i forskningsdesign, forskellige mål og resultater inden for den eksisterende forskning om tro på konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 2; Tsamakidis et al., 2022, p. 3; Magarini et al., 2021, p. 4; Pilch, Turska-Kawa, Wardawy, Olszanecka-Marmola & Smółkowska-Jędo, 2023, p. 3). De forskellige resultater fra de forskellige typer af inkluderede reviews blev derfor syntetiseret forskelligt for at være tro mod data og for kun at kombinere fund, hvor det gav mening. Meta-analysernes resultater er derfor syntetiseret for sig, og resultaterne fra de systematiske reviews samt det ene scoping review er syntetiseret for sig.

Meta-analysernes resultater er syntetiseret i en samlet tabel med korrelationskoefficienter for de meta-analyser, der anvender dette mål ($n = 7$). Fælles for disse er, at de alle har anvendt Fishers z transformation for normalitet ved korrelationskoefficienterne, og derefter har de tilbage-oversat værdien til Pearsons r (Golec De Zavala, Bierwiazzonek & Ciesielski, 2022, se supplerende materialer; Sternisko, Delouvée & Van Bavel, 2022, p. 8; Frenken, Bilewicz & Imhoff, 2023, p. 143; Goreis & Voraček, 2019, p. 4; Imhoff & Lamberty, 2018, p. 912; Stasielowicz, 2022, p. 5; Yelbuz, Madan & Alper, 2022, p. 725), hvorfor det er Pearsons r , der er rapporteret i tabellen. Én meta-analyse (Stasielowicz, 2022, p. 5) anvender Bayesiansk statistik, hvorfor nogle statistiske termer afviger fra hinanden i tabellen. Derudover er der lavet en

opdeling af resultaterne for meta-analysen ($n = 1$), der anvender et andet mål for effektstørrelse; her er der tale om Cohens d frem for Pearsons r (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 958). Resultaterne sammenlignes, hvor samme prædiktor for konspirationstro er undersøgt af flere forskellige meta-analyser. Resultaterne fra gennemførte moderator-analyser er ligeledes syntetiseret for de forskellige prædiktorer.

De systematiske reviews ($n = 4$) og scoping review ($n = 1$), hvor der ikke er lavet meta-analyser, blev syntetiseret via tematisk opsummering og dermed en deskriptiv analyse. På baggrund af data udtrækningen blev der opstillet fem temaer, som dækker over de identificerede fund om prædiktorer for konspirationstro. Disse temaer er sociodemografiske prædiktorer, kognitive prædiktorer, personlighedstræk og mentale tilstande, holdninger og overbevisning samt sociale prædiktorer. For hvert tema gennemgås relevante prædiktorer for konspirationstro, som er vurderet til at falde ind under disse temaer. Der er fokus på at sammenligne fundene om samme prædiktorer fra de forskellige systematiske reviews, og modstridende fund er også blevet præsenteret. Hvert tema er opsummeret med en tabel over fundene fra samtlige systematiske reviews.

Til trods for at denne syntetisering og fortolkning er tro mod data, skaber den en begrænsning i form af at sammenligne prædiktorer for konspirationstro på tværs af både temaer og hhv. systematiske reviews og meta-analyser. Diskussionen har derfor bl.a. til formål at diskutere sammenhænge mellem de forskellige prædiktorer for konspirationstro på tværs af både artikeltype og opstillede temaer, hvilket ligeledes kan bidrage til forklaringer på, hvorfor de enkelte prædiktorer kan siges at udgøre prædiktorer.

3.2.6. Kvalitetsvurdering af studier

Kvalitetsvurderingen for dette paraply-review fulgte Oxman og Guyatts (1988; 1991) Overview Quality Assessment Questionnaire (OQAQ). Dette er et spørgeskema, der består af 10 spørgsmål, og som er udviklet til at kunne vurdere den overordnede kvalitet af reviews (Oxman & Guyatts, 1988, p. 697; Oxman & Guyatts, 1991, p. 1271). En oversigt over de 10 spørgsmål findes i Tabel 3.4. Ved spørgsmål 2, 4, 6 og 8 er svarmulighederne ja, nej eller kan ikke svare, og ved spørgsmål 1, 3, 5, 7 og 9 er

svarmulighederne ja, nej eller delvist (Oxman & Guyatts, 1991, p. 1274). Ud fra de angivne svar vurderes artiklens overordnede kvalitet ud fra en 7-point Likert skala ved det sidste spørgsmål, hvor en score på 1-3 indikerer omfattende mangler, og en score på 4-7 indikerer mindre eller ubetydelige mangler.

Det er tydeligt, at nogle af spørgsmålene er meget brede, og når de ikke er præciseret yderligere, kan det være vanskeligt at begribe, hvordan man rent faktisk skal søge at besvare dem. Vi har derfor kontaktet Dr. Oxman for en yderligere præcisering, hvor til han sendte en guide (se Bilag 5). Ud fra denne guide og med udgangspunkt i Oxman og Guyatts (1988; 1991) artikler, har vi opstillet vores forståelse samt retningslinjer for anvendelse af OQAQ-værktøjet, som kan ses i Tabel 3.4. under hvert spørgsmål.

1	Blev metoderne for søgning rapporteret? - Er der rapporteret databaser, søgestreng og tidsrum for søgning?
2	Var søgningen omfattende/udtømmende? - Er der brugt mere end én database? - Har de inkluderet grå (upubliceret) litteratur? - Har de en bred søgestreng? - Er søgningen systematisk?
3	Blev inklusionskriterierne rapporteret? - <i>(kvaliteten af de opstillede inklusionskriterier indgår også i spørgsmål 4, 5 og 6)</i>
4	Blev selektionsbias undgået? - Er der potentielt bias i udvælgelse af studier til inklusion? - Er der opstillet for snævre eller brede inklusionskriterier? - Følger artiklen de opstillede inklusionskriterier? - Har de inkluderet grå (upubliceret) litteratur? - Vurderer to (eller flere) forfattere artikler til inklusion uafhængigt af hinanden?
5	Blev validitetskriterierne rapporteret? - Har de på nogen måde tage stilling til kvaliteten af de studier, de inkluderer? (fx med tydelige krav for inklusion/eksklusion) - Har de planer om at analysere for forskellige bias for dermed at undersøge kvaliteten af de inkluderede studier? (fx publikationsbias)

6	Blev validiteten vurderet ordentligt? - Vurderer de validiteten/kvaliteten af hvert enkelt primærstudie på baggrund af de opstillede validitetskriterier? - Har de analyseret for forskellige bias? (fx publikationsbias)
7	Blev de anvendte metoder til at kombinere studier rapporteret? - Meta-analyse: Har de vurderet, om studienes resultater kan kombineres på denne måde? Har de rapporteret kriterierne for studierne for at kunne kombinere dem via meta-analyse? - Systematisk review uden meta-analyse: Forklarer de, hvordan de kombinerer resultaterne (fx ved narrativ/deskriptiv opsummering, lave temaer)? Rapporterer de om modstridende resultater?
8	Blev fundene kombineret ordentligt? - Har de fulgt deres opstillede kriterier for, hvordan studierne skal kombineres? - Hvad har de fx gjort med studier som ikke har passeret ind i deres kombinationsmetode? Eventuelle studier som falder ved siden af?
9	Blev konklusionerne støttet af den rapporterede data? - Har de rapporteret nok detaljer om resultaterne fra de enkelte primærstudier, så man selv kan vurdere, om de konklusioner, de kommer frem til, stemmer overens med præsenterede data? - Fx har de lavet en tabel/oversigt/gennemgang af alle de inkluderede studier?
10	Hvad var den overordnede videnskabelige kvalitet af reviewet? - Overordnet score baseret på svarene på ovenstående spørgsmål: 7-point Likert skala (1-3 indikerer omfattende mangler; 4-7 indikerer mindre eller ubetydelige mangler) - Hvis "kan ikke svare" er brugt én eller flere gange, så har et review formentlig mindre mangler, og det er svært at udelukke større mangler, så derfor skal score være på 4 eller mindre - Hvis "nej" er brugt i spørgsmål 3, 4, 6 og 8, er det sandsynligt, at reviewet har større mangler, så derfor skal score være på 4 eller mindre (alt efter antallet og graden af manglerne)

Tabel 3.4. De 10 spørgsmål ved Overview Quality Assessment Questionnaire. Oversat efter Oxman og Guyatt (1991, p. 1272). Noterne under hvert spørgsmål repræsenterer vores egen forståelse af, hvad spørgsmålene indebærer.

Vi har valgt at acceptere, at den pågældende information skal være angivet enten direkte i artiklen eller i artiklens supplerende materialer, som er tilgængelige online.

Hvis noget information om et spørgsmål er rapporteret, men det ikke er fyldestgørende, så vælges “delvist”. I vurderingsspørgsmålene vælges “kan ikke svare”, hvis den nødvendige information ikke er tilgængelig, men man alligevel synes, at det tyder på, at reviewet har gjort noget af det (se guiden i Bilag 5). Dog er en generel tommelfingerregel for dette værktøj, at hvis det, man har gjort, ikke er rapporteret, så er der stor sandsynlighed for, at det ikke blev gjort på en stringent eller ordentlig måde (Oxman & Guyatts, 1991, p. 1277).

Denne kvalitetsvurdering af de inkluderede studier blev ligeledes foretaget uafhængigt af de to forfattere, og de få tilfælde af uoverensstemmelser blev herefter løst ved diskussion. Resultaterne er opsummeret i en tabel, som kan ses i Bilag 6. Derudover er de overordnede konklusioner fra denne kvalitetsvurdering præsenteret i næste kapitel, og vi vender ligeledes tilbage til det i diskussionen. I og med at der allerede var opstillet en række stringente inklusionskriterier, var der en forventning om, at de inkluderede reviews ville være af høj kvalitet. Denne OQAQ kvalitetsvurdering kan dog alligevel bidrage til en yderligere sikring for kvaliteten af de inkluderede artikler og dermed give os en idé om, hvilken vægt der skal tillægges de forskellige konklusioner.

4. Resultater

Dette kapitel præsenterer paraply-reviewets resultater på baggrund af den gennemførte data udtrækning. Kapitlet følger den angivne procedure for syntese og fortolkning af data, som blev præsenteret i det forrige kapitel (se afsnit 3.2.5.). Først beskrives de inkluderede studier. Dernæst præsenteres en syntese af resultaterne for de inkluderede meta-analyser omhandlende undersøgte prædiktorer for konspirationstro. Herefter gennemgås resultaterne fra de systematiske reviews og det ene scoping review opdelt i fem temaer: sociodemografiske prædiktorer, kognitive prædiktorer, personlighedstræk og mentale tilstande, holdninger og overbevisninger samt sociale prædiktorer. Ved hvert tema gennemgås de fundne prædiktorer for konspirationstro. Slutteligt følger en sammenfatning.

4.1. *Beskrivelse af studierne*

Der følger nu en beskrivelse af karakteristikkene for de inkluderede studier. Se Tabel 4.1. for en oversigt over de inkluderede studier, hvor forfattere og årstal, metode, land for kontaktforfatter, udvalgte prædiktorer, antal artikler og studier, design for inkluderede studier, samlet stikprøve samt den overordnede OQAQ-score fra kvalitetsvurderingen fremgår.

Der er i alt inkluderet 12 artikler, som udgør 13 studier, idet én af artiklerne både udgør en meta-analyse og et systematisk review (dvs. har både statistisk samt deskriptiv/narrativ analyse). Der er altså inkluderet otte meta-analyser, fire systematiske reviews samt ét scoping review. Størstedelen af studierne er udgivet i 2022 ($n = 6$), og det ældste studie er fra 2018. En række af artiklerne ($n = 3$) foretager udover et review også primærstudier, som dog udelades fra dette paraply-review.

Nr.	Forfattere og årstal	Metode	Land for kontakt-forfatter	Udvalgte prædiktorer	Antal artikler	Antal studier	Design for inkluderede studier	Samlet stikprøve	OQAO-score
1	Golec de Zavala, Bierwiazzonek & Ciesielski (2022)	Meta-analyse	England/Polen	Kollektiv narcissisme	20	33	29 tværsnits 3 eksperimenter 1 longitudinelt	69289	4
2*	Van Mulukom et al. (2022)	Systematisk review	England	Ingen specifikke udvalgt	85	133	98 tværsnits 9 longitudinelle 4 eksperimenter	N/A	7
3	Sternisko, Delouvée & Van Bavel (2022)	Meta-analyse	USA	Afvisning af tilfældighed	11	24	N/A	N/A	6
4	Frenken, Bilewicz & Imhoff (2023)	Meta-analyse	Tyskland	Religiositet	13	18	N/A	10242	3
5	Stojanov & Halberstadt (2020)	Meta-analyse	New Zealand	Kontrol	15	23	23 eksperimenter	N/A	7
6a	Goreis & Vracek (2019)	Systematisk review	Østrig	Ingen specifikke udvalgt	96	166	118 tværsnits 48 eksperimenter	N/A	4
6b	Goreis & Vracek (2019)	Meta-analyse	Østrig	Big Five	N/A	13	N/A	12086	4

7	Imhoff & Lamberty (2018)	Meta-analyse	Tyskland	Paranoia	8	11	N/A	2006	3
8*	Tsamakis et al. (2022)	Systematisk review	Sverige	Ingen specifikke udvalgt	N/A	43	33 tværsnits 4 longitudinelle 6 kvalitative	61809	7
9*	Magarini et al. (2021)	Scoping review	Italien	Ingen specifikke udvalgt	90	N/A	N/A	N/A	4
10	Pilch et al. (2023)	Systematisk review	Polen	Ingen specifikke udvalgt	274	417	297 tværsnits 23 longitudinelle 97 eksperimenter	N/A	4
11	Stasielowicz (2022)	Meta-analyse	Tyskland	15 personlighedsvariable	87	127	N/A	N/A	4
12	Yelbuz, Madan & Alper (2022)	Meta-analyse	Tyrkiet	Reflekterende tænkning	64	145	Kvantitative	78980	4

*Tabel 4.1. Oversigt over de 12 inkluderede artikler (13 studier). Den første kolonne angiver et referencenummer, som hver artikel er blevet tildelt, og dette nummer anvendes i de resterende tabeller til at henvise til de forskellige artikler. * er angivet ved de artikler, som udelukkende har undersøgt COVID-19 relaterede konspirationsteorier.*

Størstedelen af studierne har en førsteforfatter fra et europæisk land ($n = 10$). Derudover er der angivet førsteforfattere fra USA ($n = 1$), Oceanien ($n = 1$) og Asien ($n = 1$). De inkluderede studier i de otte meta-analyser, fire systematiske review og ene scoping review dækker over data og stikprøver fra en lang række lande. Langt størstedelen af den inkluderede data dækker primært over stikprøver fra USA og Europa, men der er også få studier fra resten af verden. Golec de Zavala og kollegaer (2022, se supplerende materialer) har 31 studier, der dækker over syv forskellige lande (Frankrig, USA, Polen, Storbritannien, Indonesien, Tyskland og Kina) og ét studie, der dækker over 56 lande. I Van Mulukom og kollegaers (2022, se supplerende materialer) undersøgelse er 54,1 procent af studierne fra Europa, 27,9 procent fra Nordamerika og 18 procent fra resten af verden. I Sternisko og kollegaers (2022, p. 8) undersøgelse er 60 procent af studierne fra Europa og 40 procent fra USA. Frenken og kollegaers (2023, p. 143) inkluderede studier er primært fra USA, men der er ligeledes studier fra Tyrkiet og Iran. I Goreis og Voraceks (2019, p. 4) undersøgelse er 80 procent af de medtagne studier fra Europa og USA, og derudover har de kun fire studier, som udelukkende undersøgte ikke-vestlige samfund. I Tsamakis og kollegaers (2022, p. 3) undersøgelse var 25,6 procent af studierne fra USA, 16,3 procent fra Storbritannien og resten fra forskellige andre lande. I Pilch og kollegaers (2023, p. 5) undersøgelse var 49,6 procent af studierne fra Europa, 32,6 procent fra Nordamerika og 17,8 procent fra resten af verden. Af Stasielowicz (2022, p. 5) inkluderede studier, er 33,1 procent af dem fra Europa, 29,9 procent fra Nordamerika og 37 procent af studierne er fra andre steder i verden eller multinationale stikprøver. I Yelbuz og kollegaers (2022, se supplerende materialer) undersøgelse var 25 procent af studierne fra USA, 11 procent fra Storbritannien og 64 procent fra resten af verden. Stojanov og Halberstadt (2020), Imhoff og Lamberty (2018) og Magarini og kollegaer (2021) har ikke angivet oprindelsesland eller nationalitet for deres inkluderede studier.

Meta-analyserne ($n = 7$) undersøger hver én af følgende prædiktorer for konspirationstro: kollektiv narcissisme, afvisning af tilfældighed, religiøsitet, kontrol, Big Five personlighedstræk, paranoia og reflekterende tænkning. Én meta-analyse (Stasielowicz, 2022) undersøger følgende 15 personlighedsvariable: kognitiv evne, narcissisme, paranoid idedannelse, pseudovidenskabelige overbevisninger, religiøsitet/spiritualitet, skizotypi, selvværd, Big Five personlighedstræk (neuroticisme, ud-

advendthed, åbenhed, samvittighedsfuldhed og imødekommenhed), kedsomhed, emotionel intelligens og sensationssøgning. For samtlige systematiske reviews samt det ene scoping review gælder, at de ikke havde udvalgt nogle specifikke prædiktorer for undersøgelsen fra begyndelsen, idet de har til formål at skabe et overblik over al den eksisterende forskning inden for konspirationsteorier. Tre af studierne (Van Mulkom et al., 2022; Tsamakis et al., 2022 og Magarini et al., 2021) undersøger udelukkende COVID-19 relaterede konspirationsteorier.

Meta-analyserne havde i gennemsnit inkluderet 31 artikler (kun angivet ved syv ud af otte) og 50 studier. De systematiske reviews havde i gennemsnit inkluderet 152 artikler (kun angivet ved tre ud af fire) og 190 studier. Scoping reviewet havde inkluderet 90 artikler. Designet af de inkluderede studier udgør primært tværsnitsundersøgelser, men der er ligeledes inkluderet longitudinelle studier og eksperimenter. Ikke alle har angivet designet for deres inkluderede studier (seks mangler at angive dette). Heller ikke alle har angivet den samlede størrelse af deres stikprøve, men for de seks studier, der har angivet dette, er den gennemsnitlige samlede stikprøve ca. 39.000 personer (syv mangler at angive dette).

Størstedelen af artiklerne ($n = 10$) har en moderat til høj kvalitet, idet de har fået en overordnet OQAQ-score mellem 4 og 7, hvilket indikerer mindre eller ubetydelige mangler. Ud af de seks artikler, der har scoret 4, er der fem artikler, som har fået tildelt denne score pga. kun delvist rapporterede validitetskriterier, men på alle andre parametre afspejler artiklerne høj kvalitet. Den sidste af de seks artikler har ikke rapporteret validitetskriterier (se Bilag 6 for den fulde kvalitetsvurdering). Frenken og kollegaer (2023) samt Imhoff og Lamberty (2018) har fået en score på 3, hvilket er en kvalitetsscore under middel, hvor der er identificeret en del mangler. Disse mangler indebærer i begge tilfælde, at der ikke er foretaget en udtømmende søgning, hvorfor selektionsbias ikke kan udelukkes. Derudover er der ikke blevet rapporteret validitetskriterier, hvorfor det er uvist, om der er blevet taget stilling til de inkluderedes studiers kvalitet. Der vil blive gjort opmærksom på resultaterne fra de to artikler af lavere kvalitet, og dette vil der ligeledes blive taget højde for i diskussionen.

4.2. Meta-analyserne

Fundene fra de otte meta-analyser opsummeres ved først at kigge på, hvor stærkt de forskellige prædiktorer er forbundet med konspirationstro. Derefter præsenteres yderligere resultater fra de forskellige meta-analyser, hvis der er lavet moderatoranalyser. Først gennemgås alle resultaterne for de undersøgte prædiktorer, hvorefter resultaterne for Big Five personlighedstrækkene præsenteres. Slutteligt præsenteres resultatet for prædiktorer manglende kontrol i et separat afsnit, idet denne meta-analyse (Stojanov & Halberstadt, 2020) ikke har inkluderet korrelationsdata.

4.2.1. Undersøgte prædiktorer for konspirationstro

For en oversigt over de forskellige prædiktorer for konspirationstro henvises til Tabel 4.2, hvor referencenummer, antallet af effektstørrelser, samlet stikprøve, r -værdi, 95% konfidensinterval samt p -værdi er angivet. Tabellen er rangeret efter størrelsen af r -værdien. En positiv r -værdi indikerer, at den pågældende prædiktor er positivt forbundet med konspirationstro, således at en højere score vil medføre større konspirationstro. En negativ r -værdi indikerer, at den pågældende prædiktor er negativt forbundet med konspirationstro, hvilket vil sige, at jo højere score af den pågældende prædiktor, desto lavere niveau af konspirationstro.

Nr.	Prædiktor	Antal af effektstørrelser	Samlet stikprøve	r -værdi	95% KI	p -værdi
11	Tro på pseudovidenskab	16	3824	0,46	0,32; 0,57 (TR)	N/A
7 [#]	Paranoia/paranoid tænkning	11	2006	0,36	0,30; 0,46	<0,001
11	Paranoia	53	13009	0,34	0,28; 0,39 (TR)	N/A
1	Kollektiv narcissisme	48	N/A	0,34	0,29; 0,42	0,000
11	Skizotypi	60	4526	0,30	0,18; 0,41 (TR)	N/A
11	Narcissisme	32	8532	0,28	0,20; 0,36 (TR)	N/A

12	Reflekterende tænkning	181	N/A	-0,189	-0,206; -0,172	<0,001
4 [#]	Religiøsitet (og tro på specifikke konspirations-teorier)	N/A (9 studier)	5438	0,182	0,10; 0,26	<0,001
3	Afvisning af tilfældigheder	55	N/A	0,16	0,09; 0,22	<0,001
11	Religiøsitet	100	41787	0,14	0,10; 0,18 (TR)	N/A
11	Kognitiv evne	28	6254	-0,13	-0,18; -0,07 (TR)	N/A
4 [#]	Religiøsitet (og en generel konspiratorisk tankegang)	N/A (9 studier)	4804	0,101	0,02; 0,18	0,010
11	Selvværd	41	9810	-0,06	-0,11; -0,00 (TR)	N/A
1	Ikke-narcissistisk positiv egen-gruppe identifikation	27	N/A	0,00	-0,04; 0,05	0,870

Tabel 4.2. Oversigt over de undersøgte prædiktorer for konspirationstro i meta-analyserne. TR = troværdighedsinterval (Bayesiansk statistik). # indikerer en OQAQ-score på 3.

Ud fra de inkluderede meta-analyser, kan der opstilles en række prædiktorer, som tyder på at have stærkere associationer med konspirationstro end andre. Konspirationstro var stærkest relateret med tro på pseudovidenskab, ($r = 0,46$, Stasielowicz, 2022, p. 5), paranoia ($r = 0,36$, Imhoff & Lamberty, 2018, p. 912; $r = 0,34$, Stasielowicz, 2022, p. 5), kollektiv narcissisme, ($r = 0,34$, Golec de Zavala et al., 2022, p. 2), skizotypi, ($r = 0,30$, Stasielowicz, 2022, p. 5), og narcissisme ($r = 0,28$, Stasielowicz, 2022, p. 5).

Der er fundet mindre korrelationer mellem konspirationstro og reflekterende tænkning ($r = -0,189$, Yelbuz et al., 2022, p. 726), afvisning af tilfældigheder ($r = 0,16$, Sternisko et al., 2022, p. 8) og kognitiv evne ($r = -0,13$, Stasielowicz, 2022, p. 5). Det samme gælder korrelationen mellem konspirationstro og religiøsitet ($r = 0,14$, Sta-

sielowicz, 2022, p. 5), hvor det dog ser ud til, at korrelationen er større, hvis der er tale om tro på specifikke konspirationsteorier ($r = 0,182$, Frenken et al., 2023, p. 144) fremfor en generel konspiratorisk tankegang ($r = 0,101$, Frenken et al., 2023, p. 144).

Derudover er der fundet en meget svag korrelation mellem konspirationstro og selv-værd ($r = -0,06$, Stasielowicz, 2022, p. 5) samt ingen korrelation med en ikke-narcissistisk positiv egen-gruppe identifikation ($r = 0,00$, Golec de Zavala et al., 2022, p. 2f), som ellers er fundet til at være positivt relateret til kollektiv narcissisme.

Derudover ser det ud til, at forskellige former for konspirationsteorier viser sig at have betydning for konspirationstro. Stasielowicz (2022, p. 6) moderatoranalyser afslører, at bredden af målet for konspirationstro (generel vs. specifik, fx COVID-19 relaterede konspirationsteorier eller russisk konspiration) kan forklare en betydelig andel af heterogeniteten for pseudovidenskabelige overbevisninger og narcissisme. Forholdet mellem konspirationstro og pseudovidenskabelige overbevisninger var stærkere ved generel konspirationstro ($r = 0,47$) end ved specifik konspirationstro ($r = 0,34$). Forholdet mellem konspirationstro og narcissisme var omvendt stærkere for specifik konspirationstro ($r = 0,38$) end for generel konspirationstro ($r = 0,22$) (Stasielowicz, 2022, p. 6). En eksplorativ moderatoranalyse for narcissisme (gennemført pga. manglende distinktion mellem kollektiv og individuel narcissisme i den overordnede analyse) indikerer, at forholdet med konspirationstro var lignende for både kollektiv ($r = 0,29$) og individuel narcissisme ($r = 0,26$) (Stasielowicz, 2022, p. 8).

Ift. kollektiv narcissisme indikerer Golec de Zavala og kollegaers (2022, p. 3) yderligere analyser, at indholdet af konspirationsteorierne signifikant modererer forholdet mellem kollektiv narcissisme og konspirationsteorier. Associationen mellem kollektiv narcissisme og konspirationsteorier er stærkest for de konspirationsteorier, der tilskriver hemmelige ondsindede hensigter og skadelige handlinger til specifikke fremmed-grupper i specifikke intergruppe-kontekster ($r = 0,42$), fx en konspiration om at immigranter i Frankrig og ISIS og andre terrorgrupper vil overtage Europa eller at Kina producerede COVID-19 pandemien for at underminere den vestlige verden. Derefter er der en mellemstørrelses association mellem kollektiv narcissisme og konspirationsteorier vedrørende forskellige trusler tilskrevet vagt definerede og

magtfulde “andre” ($r = 0,35$), fx hvis man mener at videnskabelige fund ang. klimakrisen er fabrikeret af mennesker, som har noget at vinde (Golec de Zavala et al., 2022, p. 2f). Den svageste, men dog stadig signifikante sammenhæng, er mellem kollektiv narcissisme og generel konspiratorisk tænkning ($r = 0,17$) (Golec de Zavala et al., 2022, p. 3).

Det ser derudover ud til, at anvendte måleredskaber påvirker resultaterne. Stasielowiczs (2022, p. 7) moderatoranalyser viser, at anvendte spørgeskemaer til at måle konspirationstro udviser forskellige resultater ved kognitiv evne, paranoia og skizotypi. Det negative forhold mellem konspirationstro og kognitiv evne var stærkest, når BCTI (Belief in Conspiracy Theories Inventory) blev brugt til at måle konspirationsstro ($r = -0,20$). Ved paranoia blev det stærkeste positive forhold målt ved anvendelsen af GCBS (Generic Conspiracist Beliefs Scale) ($r = 0,41$). Det positive forhold mellem skizotypi og konspirationstro var ligeledes stærkest, når GCBS blev anvendt ($r = 0,40$). Stasielowiczs (2022, p. 8) moderatoranalyse af geografisk område afslører ingen interkulturelle forskelle i de undersøgte personlighedsvariable.

Sternisko og kollegaer (2022, p. 8) undersøger, om kultur modererer forholdet mellem konspirationstro og afvisning af tilfældigheder, hvor de finder en signifikant overordnet effekt af kultur. Den meta-analytiske effektstørrelse var positiv, moderat og signifikant i USA-gruppen ($r = 0,27$), men positiv, meget lille og kun marginal i den europæiske gruppe ($r = 0,07$) (Sternisko et al., 2022, p. 8).

Reflekterende tænkning kan måles enten ved at anvende selvrapporterede mål eller performance-baserede mål, og Yelbuz og kollegaer (2022, p. 729) finder i deres yderligere analyser, at begge typer af mål var signifikante prædiktorer for individers tro på konspirationsteorier. Både performance-baserede ($r = -0,175$) og selvrapporterede mål ($r = -0,173$) var signifikante og negativt associerede med generisk konspirationstro. Det samme gjorde sig gældende for specifik konspirationstro ($r = -0,219$ vs. $r = -0,146$) (Yelbuz et al., 2022, p. 729).

Ift. religiøsitet eller spiritualitet, viser Stasielowicz (2022, p. 8) moderatoranalyse, at forholdet til konspirationstro var stærkest, når der blev anvendt flere items til at opgøre religiøsitet ($r = 0,22$) frem for én enkelt item ($r = 0,10$).

4.2.2. Big Five personlighedstræk som prædiktorer for konspirationstro

To af meta-analyserne (Goreis & Voracek, 2019; Stasielowicz, 2022) undersøger korrelationen mellem konspirationstro og Big Five personlighedstræk. Se Tabel 4.3. for oversigt over dette, hvor referencenummer, antallet af effektstørrelser, samlet stikprøve, r -værdi, 95% konfidensinterval samt p -værdi er angivet. Tabellen er opstillet efter Big Five personlighedstræk.

Nr.	Prædiktor	Antal af effektstørrelser	Samlet stikprøve	r -værdi	95% KI	p -værdi
6b	Åbenhed	14	5252	0,02	-0,06; 0,09	0,612
11	Åbenhed	76	47315	0,02	-0,03; 0,07 (TR)	N/A
6b	Imødekommenhed	13	10315	-0,02	0,09; 0,04	0,534
11	Imødekommenhed	64	46357	-0,07	-0,11; -0,02 (TR)	N/A
6b	Samvittighedsfuldhed	15	11001	0,01	-0,02; 0,05	0,433
11	Samvittighedsfuldhed	69	45960	-0,03	-0,06; -0,00 (TR)	N/A
6b	Udadvendthed	16	6001	0,01	-0,02; 0,03	0,575
11	Udadvendthed	69	46960	0,02	-0,00; 0,04 (TR)	N/A
6b	Neuroticisme	16	11456	0,03	-0,02; 0,09	0,204
11	Neuroticisme	73	51015	0,04	0,01; 0,07 (TR)	N/A

Tabel 4.3. Oversigt over Big Five personlighedstræk som prædiktorer for konspirationstro i to meta-analyser. TR = troværdighedsinterval (Bayesiansk statistik).

Generelt er korrelationerne mellem konspirationstro og Big Five personlighedstræk meget svage, og varierer fra $r = -0,07$ til $r = 0,04$ (Stasielowicz, 2022, p. 5) og fra $r = -0,02$ til $r = 0,03$ (Goreis & Voracek, 2019, p. 6f). Goreis og Voraceks (2019, p. 7f) moderatoranalyser fastslår, at der ikke er forskel i resultaterne ift. forskellige anvendte spørgeskemaer eller specifik overfor generel konspirationstro for personlighedstrækkene åbenhed og imødekommenhed, som er de mest omdiskuterede Big Five personlighedstræk, når man taler om tro på konspirationsteorier (se afsnit 2.4.2.). Multipel meta-regression for associationen mellem åbenhed og konspirationstro viste en signifikant effekt (med en negativ koefficient) for andelen af kvinder i stikprøven, hvilket indikerer, at stikprøver med flere mænd rapporterede stærkere positive associationer. Derudover var yngre stikprøver og studier uden for Europa positive prædiktorer for højere associationer mellem åbenhed og konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 8). Ved meta-regressionen for associationen mellem imødekommenhed og konspirationstro var kun alder signifikant (med en positiv koefficient), hvilket indikerer, at ældre stikprøver rapporterede højere associationer mellem konspirationstro og imødekommenhed (Goreis & Voracek, 2019, p. 8). Selvom der ses højere eller stærkere associationer ved fx køn og alder, er der stadig tale om relativt svage og ubetydelige korrelationer.

Stasielowicz (2022, p. 6f) moderatoranalyser viser, at anvendt spørgeskema ikke påvirkede resultaterne for nogle af Big Five personlighedstrækkene. For personlighedstrækket åbenhed blev der identificeret en signifikant forskel i resultaterne for generel overfor specifik konspirationstro, hvor den svage korrelation er negativ for specifik konspirationstro ($r = -0,04$) og positiv for generel konspirationstro ($r = 0,05$) (Stasielowicz, 2022, p. 6). Stasielowicz (2022, p. 8) gennemfører derudover en moderator-analyse af geografisk område for at identificere interkulturelle forskelle. Her viser det sig, at der kun for forholdet mellem konspirationstro og samvittighedsfuldhed blev identificeret nogle forskelle: den svage korrelation var positiv i europæiske stikprøver ($r = 0,04$), men den var negativ i nordamerikanske ($r = -0,08$) og andre stikprøver ($r = -0,05$).

4.2.3. Manglende kontrol som prädiktor for konspirationstro

Stojanov og Halberstadt (2020, p. 956) undersøger i deres meta-analyse, om følelsen af manglende kontrol motiverer folk til at tro på konspirationsteorier som en form for kompensation. Samlet set bliver der kun fundet begrænset støtte til hypotesen om, at konspirationstro opstår som en kompenserende form for kontrol (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 965). Der medtages udelukkende eksperimentelle studier, hvorfor deres resultater ikke kan opgøres på samme måde som ovenstående korrelationer. Stojanov og Halberstadt (2020, p. 959) finder i deres undersøgelse, baseret på 45 effektstørrelser fra 23 studier, at effektstørrelserne spænder fra -0,85 til 0,32. Den samlede effektstørrelse var $d = -0,05$, 95% KI [-0,11; 0,02], $p = 0,16$. Deres moderatoranalyser viser en signifikant effekt af operationaliseringen af tro på konspirationer, sådan at trusler mod kontrol øger troen på specifikke konspirationsteorier, men ikke generisk tro på konspirationsteorier. Effektstørrelserne blev ikke påvirket af, om der var manipulation check til stede eller ej, hvilken sammenligningsgruppe, der blev brugt, eller hvordan kontrol blev manipuleret (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 959).

4.3. Systematiske reviews og scoping review

Fundene fra de fire systematiske reviews samt det ene scoping review opsummeres under fem temaer for prädiktorer for konspirationstro: sociodemografiske prädiktorer, kognitive prädiktorer, personlighedstræk og mentale tilstande, holdninger og overbevisninger samt sociale prädiktorer. Ved hvert tema gennemgås først de fund og resultater, som ikke er modstridende, hvorefter de inkonsistente resultater præsenteres. Hvert tema præsenterer ligeledes en tabel, som opsummerer resultaterne inden for det givne tema visuelt og kortfattet. Vi gør dog opmærksom på, at nogle af disse prädiktorer interagerer med hinanden, hvilket ikke ordentligt kan indfanges i vores opdeling i temaer samt i tabellerne, men dette vil vi vende tilbage til i vores diskussion (se afsnit 5.1. for diskussion af sammenhængen mellem de forskellige prädiktorer).

4.3.1. Sociodemografiske prädiktorer for konspirationstro

Sociodemografiske prädiktorer refererer til aspekter af personers socioøkonomiske og demografiske baggrund, som kan påvirke deres adfærd og livsvilkår. Først følger

en kort opsummering af afsnittets resultater. Afsnittet fremlægger forskellige prædiktorer, som falder under dette tema, og som kan have indflydelse på, om folk tror på konspirationsteorier. Her bliver etnicitetens rolle præsenteret, hvor bl.a. etnisk minoritetsstatus er en positiv prædiktor for konspirationstro. Derudover bliver der rapporteret, at begrænset og nedsat viden fører til øget konspirationstro. Indkomst og civilstand spiller også en rolle, hvor lavere indkomst og det at være gift eller have børn er forbundet med større COVID-19 konspirationstro. Endelig blev det konstateret, at der er modstridende resultater ift. alder og køn som prædiktorer, men også omhandlende uddannelsesniveau og fysisk sundhed. I Tabel 4.4. ses en oversigt over de identificerede sociodemografiske prædiktorer. Disse resultater vil nu gennemgås.

Prædiktor	Positiv association	Negativ association	Ingen association	Modstridende resultater
Etnicitet	Etnisk minoritet ^{6a}	Hvid etnicitet ^{2*, 8*}		
Videnskabelig viden	Begrænset ^{9*}	Større ^{2*, 6a, 8*}		
Indkomst	Lavere ^{2*}	Højere ^{8*}		
Civilstand	Gift eller tidligere gift ^{8*} Have børn ^{8*}	Single ^{8*}		
Alder	Yngre ^{2*, 8*, 9*} Ældre ^{2*}		8*	2*, 8*, 9*
Køn	Kvinder ^{2*, 8*, 9*} Mænd ^{2*, 9*}		2*, 8*	2*, 8*, 9*
Uddannelsesniveau	Lavere ^{6a}	Højere ^{6a}		2*, 8*, 9*
Fysisk sundhed	Bedre ^{8*}		8*	8*

*Tabel 4.4. Sociodemografiske prædiktorer for konspirationstro. Tallene henviser til referencenummer, som kan ses i Tabel 4.1. * er angivet ved de artikler, som kun har undersøgt COVID-19 relaterede konspirationsteorier.*

Goreis og Voracek (2019, p. 6) fandt, at etnisk minoritetsstatus var en positiv prædiktor for konspirationstro. Tsamakis og kollegaer (2022, p. 18) rapporterer, at hvid

etnicitet var associeret med lavere niveauer af konspirationstro relateret til COVID-19 og en større tro på en naturlig oprindelse af virussen. I forlængelse heraf fandt Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 5) ligeledes, at hvide mennesker sjældnere tror på COVID-19 konspirationer end andre etniske grupper i Storbritannien og USA, hvor en større andel af sorte mennesker udviser konspirationstro sammenlignet med andre etniciteter.

Videnskabelig viden er ligeledes blevet fundet til at være relateret til konspirationstro. Goreis og Voracek (2019, p. 6) rapporterer, at flere studier har fundet en negativ association mellem videnskabelig viden og konspirationstro. Det samme er blevet fundet for COVID-19 relaterede konspirationsteorier, hvor begrænset videnskabelig viden udgør en prædiktør (Magarini et al., 2021, p. 15). Ift. COVID-19 relaterede konspirationsteorier rapporterer både Tsamakis og kollegaer (2022, p. 21) samt Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 5), at nedsat viden omkring COVID-19 er forbundet med en større konspirationstro.

Ift. indkomst, rapporterer Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 5), at individer med en lavere indkomst er tilbøjelige til at have stærkere tro på COVID-19 konspirationsteorier. Tsamakis og kollegaer (2022, p. 18f) finder ligeledes, at højere indkomst er relateret til nedsat konspiratorisk tænkning sammenlignet med lavere eller middel indkomst. Indkomst er kun fundet som en prædiktør i de systematiske reviews, der har fokuseret på COVID-19 relaterede konspirationsteorier. Det samme gælder civilstand, hvor det tyder på, at COVID-19 konspirationstro er mere udbredt hos dem, som er gift eller tidligere gift, samt hos dem, som har børn (Tsamakis et al., 2022, p. 18).

Der er dog også identificeret en række modstridende resultater inden for de sociodemografiske prædiktører. Her kan først nævnes alder og køn, hvor to systematiske reviews og et scoping review, alle med fokus på COVID-19, rapporterer modstridende resultater. Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4) finder, at yngre mennesker har tendens til at tro mere på COVID-19 konspirationsteorier i nogle studier (fra Cypern, Grækenland, Polen, England, Tyskland, Schweiz og USA), hvorimod det i andre studier (fra Storbritannien, Brasilien og Portugal) er ældre mennesker, der udviser

denne tendens. Tsamakis og kollegaer (2022, p. 18) rapporterer, at fem studier viser, at konspirationstro er relateret til yngre alder, hvorimod et andet studie viser, at alder ikke havde en signifikant påvirkning på konspiratorisk tænkning. Magarini og kollegaer (2021, p. 8) finder, at yngre mennesker lader til at være mere tilbøjelige til at tro på COVID-19 konspirationsteorier end ældre mennesker, men alder virker til at kunne forklare kun mindre forskelle i sandsynligheden for at tro på COVID-19 konspirationsteorier.

For køn rapporterer Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4), at nogle studier (multinationale stikprøver samt studier fra Tyrkiet, Jordan, Kuwait, Saudi Arabien og Grækenland) finder, at kvinder er mere tilbøjelige til at tro på COVID-19 konspirationsteorier, hvorimod en stor amerikansk stikprøve finder, at mænd er mere tilbøjelige. Andre studier (fra USA, Storbritannien, Tyskland og Schweiz) finder slet ikke nogle kønsforskelle. Tsamakis og kollegaer (2022, p. 18) finder, at størstedelen af studierne viser, at det kvindelige køn er associeret med højere tro på konspirationsteorier, og to studier viser ikke noget forhold mellem køn og konspirationstro. Magarini og kollegaer (2021, p. 8) finder, at køn ikke lader til at være en signifikant faktor, som påvirker tro på konspirationsteorier; ét studie rapporterer dog, at kvinder var mere tilbøjelige til at tro på COVID-19 konspirationsteorier, hvorimod et andet finder denne tendens hos mænd. Også køn ser altså ud til kun at kunne forklare mindre forskelle i sandsynligheden for at tro på COVID-19 konspirationsteorier (Magarini et al., 2021, p. 8).

Inden for uddannelsesniveau er der ligeledes rapporteret modstridende resultater. Goreis og Voracek (2019, p. 6) rapporterer ingen modstridende resultater, men de påpeger, at folk med en højere uddannelse generelt er mindre tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier end folk med en lavere uddannelse. Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 5) rapporterer, at individer med lavere uddannelsesniveau er tilbøjelige til at have stærkere tro på COVID-19 konspirationsteorier end individer med højere uddannelsesniveau, men denne effekt synes kun at være til stede, når der er tale om brede teorier (fx "Virussen er et fupnummer") fremfor snævre (fx "Eliten har skabt virussen for at skabe en verdensregering") i en engelsk stikprøve. Tsamakis og kollegaer (2022, p. 19f) rapporterer, at otte studier finder en association mellem lavere

uddannelsesniveau og øget tro på konspirationsteorier og ét studie viser ingen statistisk signifikant association mellem lavere uddannelsesniveau og tro på konspirationsteorier. Dog finder et studie, at højere uddannelse er associeret med større konspirationstro (Tsamakis et al., 2022, p. 20). Magarini og kollegaer (2021, p. 7f) rapporterer, at lavere uddannelsesniveau generelt er fundet til at være relateret til større konspirationstro, men ét studie finder højere uddannelsesniveau som en positiv prædikator for tro på COVID-19 konspirationsteorier.

Slutteligt er der modstridende resultater inden for fysisk sundhed som prædikator for COVID-19 konspirationstro. Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) rapporterer, at et studie har vist, at bedre fysisk sundhed er associeret med større tro på konspirationsteorier, og et andet studie viste, at der ikke var nogen korrelation mellem sundhedsstatus før COVID-19 og konspirationsteorier. Dog var der et positivt forhold til konspirationstro, hvis man oplevede en forværret sundhedsstatus efter COVID-19 (Tsamakis et al., 2022, p. 20).

4.3.2. Kognitive prædiktorer for konspirationstro

Kognitive prædiktorer henviser til faktorer, som er forbundet med eller kan forudsige tænkestile, kognitive evner eller præstationer, som derved kan have indvirkning på konspirationstro. Først følger en kort opsummering af afsnittets resultater. Flere kognitive evner og bias er blevet fundet til at være forbundet med konspirationstro. Lavere intelligens og videnskabeligt ræsonnement, en mangel på sensitivitet over for modsigelser og en tendens til at acceptere indbyrdes uforenelige overbevisninger er alle fundet til at være positive prædiktorer for konspirationstro. Imens er en analytisk, rationel og kritisk tænkestil negativt forbundet med konspirationstro, mens intuitiv tænkning derimod synes at være en positiv prædikator. En lang række kognitive bias er ligeledes blevet fundet til at være positivt associeret med tro på konspirationsteorier. Behovet for kognitiv afslutning er blevet undersøgt med modstridende fund. I Tabel 4.5. ses en oversigt over de kognitive prædiktorer, som er blevet identificeret. Disse resultater vil nu gennemgås.

Prædikator	Positiv association	Negativ association	Modstridende resultater
Intelligens	Lavere ^{6a}		
Mangel på sensitivitet over for modsigelser	9*, 10		
Videnskabeligt ræsonnement	Lavere ^{2*}	Højere ^{8*, 10}	
Kognitiv refleksion		9*, 10	
Evne til dataindsamling		10	
Evne til integration af evidens		10	
Overbevisninger bør ændre sig ud fra evidens		10	
Kognitive bias	Conjunction fallacy ^{6a, 10} Illusoriske sammenhænge ^{2*, 6a, 10} Bekræftelsesbias ^{6a} Bagklogskabsbias ^{6a} Jumping to conclusions bias ¹⁰ Liberal acceptance bias ¹⁰ Bias mod afkræftende evidens ¹⁰ Overdreven selvtillid i egne overbevisninger ¹⁰		
Behov for kognitiv afslutning	10		10
Tænkning	Intuitiv ^{2*, 8*, 9*, 10} Irrationel ⁹ Teleologisk ¹⁰	Analytisk ^{2*, 6a, 8*, 9*, 10} Rationel ^{6a, 10} Kritisk ¹⁰	Intuitiv ¹⁰

*Tabel 4.5. Kognitive prædiktorer for konspirationstro. Tallene henviser til referencenummer, som kan ses i Tabel 4.1. * er angivet ved de artikler, som kun har undersøgt COVID-19 relaterede konspirationsteorier.*

Goreis og Voracek (2019, p. 6) rapporterer, at lavere intelligens er forbundet med konspirationstro. Magarini og kollegaer (2021, p. 10f) finder, at en mangel på sensitivitet over for modsigelser er positivt korreleret med tro på COVID-19 konspirationsteorier. I sammenhæng hermed rapporterer Pilch og kollegaer (2023, p. 6), at en tendens til at acceptere indbyrdes uforenelige overbevisninger positivt forudsiger tro på specifikke konspirationsteorier og en konspiratorisk mentalitet.

En række kognitive evner er blevet fundet til at være forbundet med konspirationstro. Tro på COVID-19 konspirationsteorier er associeret med lavere videnskabeligt ræsonnement (Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Ligeledes rapporterer Tsamakis og kollegaer (2022, p. 21), at højere videnskabeligt ræsonnement er relateret til mindre tro på COVID-19 konspirationsteorier. Pilch og kollegaer (2023, p. 5) finder ligeledes, at videnskabeligt ræsonnement er negativt forbundet med konspirationstro. Både Magarini og kollegaer (2021, p. 10) og Pilch og kollegaer (2023, p. 5) rapporterer, at kognitiv refleksion er negativt relateret til konspirationstro. Derudover rapporterer Pilch og kollegaer (2023, p. 6), at tro på konspirationsteorier er negativt forbundet med evnen til dataindsamling, evnen til integration af evidens samt en overordnet tro på, at overbevisninger bør ændre sig ud fra evidens.

Desuden er en lang række af kognitive bias fundet som positive prædiktorer for konspirationstro. Både Goreis og Voracek (2019, p. 6) og Pilch og kollegaer (2023, p. 5) rapporterer, at man mere sandsynligt vil tro på konspirationsteorier, hvis man har en tilbøjelighed til at falde for conjunction fallacy, altså når man tror, at to hændelser mere sandsynligt vil ske end blot den ene af hændelserne. Personer, som drager forbindelser mellem urelaterede fænomener, var altså mere tilbøjelige til at tro på COVID-19 konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Goreis og Voracek (2019, p. 6) og Pilch og kollegaer (2023, p. 6) rapporterer i samme tråd, at bias for illusoriske sammenhænge positivt forudsiger tro på konspirationsteorier. Bekræftelsesbias samt bagklogskabsbias er ligeledes blevet fundet til at være positivt forbundet med konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 6). Endeligt rapporterer Pilch og kollegaer (2023, p. 6), at tro på konspirationsteorier var positivt forbundet med følgende bias: jumping to conclusions bias (en tendens til at drage forhastede konklusioner), liberal acceptance bias (en tendens til at træffe forhastede beslutninger), bias

mod afkræftende evidens samt en overdreven selvtillid i egne overbevisninger uden mulighed for at tage fejl.

Der er ligeledes fundet, at en række tænkestile er forbundet med konspirationstro. En analytisk tænkestil er blevet fundet til at være negativt forbundet med konspirationstro (Van Mulukom, 2022, p. 5; Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Tsamakidis et al., 2022, p. 21; Magarini et al., 2021, p. 10; Pilch et al., 2023, p. 5). Det samme gælder en rationel (Pilch et al., 2023, p. 5; Goreis & Voracek, 2019, p. 6) og en kritisk tænkestil (Pilch et al., 2023, p. 5). Andre tænkestile forudsiger positivt konspirationstro, hvor Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 5), Tsamakidis og kollegaer (2022, p. 21), Magarini og kollegaer (2021, p. 10f) og Pilch og kollegaer (2023, p. 6) rapporterer, at en intuitiv tænkestil og tiltro til intuition er forbundet med større konspirationstro. Derudover fandt Magarini og kollegaer (2021, p. 10f) en positiv forbindelse mellem konspirationstro og irrationel tænkning, som indebærer en tænkestil, der ikke er baseret på fornuft, men følelser, instinkter eller lignende. Pilch og kollegaer (2023, p. 6) rapporterer, at teleologisk tænkning, som indebærer en tilskrivning af formål og en endelig årsag til naturlige begivenheder og genstande, er positivt forbundet til konspirationstro.

Der er dog også modstridende resultater inden for de kognitive prædiktorer. Pilch og kollegaer (2023, p. 6) rapporterer, at flere studier har fundet positive associationer mellem konspirationstro og behovet for kognitiv afslutning (eng. *need for cognitive closure*); dog har et enkelt studie andre resultater. Ift. intuitiv tænkning, rapporterer Pilch og kollegaer (2023, p. 5f), at et enkelt studie ikke finder nogen forbindelse mellem en intuitiv tænkestil og tro på konspirationsteorier.

4.3.3. Personlighedstræk og mentale tilstande som prædiktorer for konspirationstro

Personlighedstræk henviser til relativt varige egenskaber hos mennesker, som karakteriserer ens væremåde, hvor mentale tilstande refererer til indre oplevelser som tanker, følelser og ønsker. Først følger en kort opsummering af afsnittets resultater. En lang række personlighedstræk og mentale tilstande er blevet identificeret som præ-

diktorer for konspirationstro. Overordnet set er et forvrænget syn på verden i form af bl.a. paranoia og vrangforestillinger en positiv prædiktor for konspirationstro. Derudover har visse dyssoziale personlighedstræk, som fx narcissisme, psykopati og machiavellisme, også vist sig at være forbundet med øget konspirationstro. Der ses en tendens til, at usikkerhed, et behov for kontrol og impulsivitet kan spille en rolle. Selvværd og psykologisk resiliens er fundet til at være negativt forbundet med konspirationstro. Der er fundet modstridende resultater, om hvorvidt en øget oplevet trussel eller risiko bidrager til større konspirationstro. Ligeledes er der inkonsistente resultater ift. hvordan en række mentale tilstande, fx stress, angst og depression, påvirker konspirationstro, ligesom der rapporteres modstridende resultater inden for sammenhængen mellem konspirationstro og Big Five personlighedstrækkene. I Tabel 4.6. ses en oversigt over alle disse personlighedstræk og mentale tilstande. Disse resultater vil nu gennemgås.

Prædiktor	Positiv association	Negativ association	Modstridende resultater
Paranoia/paranoid idedannelse/tænkning	2*, 6a, 10		
Vrangforestillinger	2*, 10		
Følelse af forfølgelse	8*		
Skizotypi	6a, 10		
Personlighedstræk fra den mørke triade/tetrade “Den mørke triade” = narcissisme, machiavellisme og psykopati “Den mørke tetrade” = triaden + sadisme	“Den mørke tetrade” ^{2*, 10} “Den mørke triade” ¹⁰ Narcissisme ^{6a, 10} Machiavellisme ^{9*} Psykopati ^{9*}		
Psykoticisme	10		
Dissociative tendenser	10		
Borderline	10		
Negative emotioner	Vrede ^{8*} Smerte ^{8*} Pessimisme ^{8*}		
Kedsomhed	8*		

Sensationssøgning	10		
External blame attitude	8*, 9*		
Undgående coping-strategi	10		
Usikkerhed/undgåelse af usikkerhed	2*, 8*, 9*, 10		
Behov for kontrol	Højere ^{2*, 6a, 9*, 10}		
Behov for meningsskabelse	Højere ^{6a}		
Impulsivitet	2*, 8*, 10		
Selvkontrol	Lavere ^{2*, 8*}		
Ængstelig eller undgående tilknytning	10		
Interesse for konspirationsteorier	10		
Selvværd		Højere ^{6a, 10}	
Psykologisk resiliens		9*	
Ærlighed/ydmyghed		9*	
Udadvendthed	9*		
Håbløshed/fortvivlelse	9*		
Tillid		Højere ¹⁰	
Promotion focus		10	
Frygt og angst	2*, 6a, 9*		8*, 10
Interpersonel tillid	Lavere ^{8*}		2*, 10
Stress			8*, 9*
Symptomer på affektive sindslidelser	8*		Depression ^{8*}
Kompensatorisk kontrol	10**		10
Big Five			10
Oplevet trussel/risiko	2*, 9*		8*

*Tabel 4.6. Personlighedstræk og mentale tilstande, som er prædiktorer for konspirationstro. Tallene henviser til referencenummer, som kan ses i Tabel 4.1. * er angivet ved de artikler, som kun har undersøgt COVID-19 relaterede konspirationsteorier. ** Undersøger kun kompensatorisk kontrol ift. krop og sind dissonans.*

Goreis og Voracek (2019, p. 5) har påvist en sammenhæng mellem paranoia, paranoid idedannelse og konspirationstro, som også blev fundet af Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4) og Pilch og kollegaer (2023, p. 7). Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4) og Pilch og kollegaer (2023, p. 7) fandt derudover, at vrangforestillinger også har indvirkende effekt på konspirationstro. Dertil rapporterer Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) ud fra to studier, at personer, der føler sig forfulgt, har større tiltro til konspirationsteorier. Ydermere er der også fundet en sammenhæng mellem skizotypi og konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 5; Pilch et al., 2023, p. 7).

Der er også undersøgt, hvordan en række personlighedstræk påvirker personers tilgang til konspirationsteorier. Pilch og kollegaer (2023, p. 7) indikerer, at en højere score inden for at personlighedstræk, der falder inden for "Den mørke tetrade", som dækker over personlighedstrækkene narcissisme, machiavellisme, psykopati og sadisme, spiller ind over, om man er mere tilbøjelig til at tro på konspirationsteorier. I samme dur viste de også, at "Den mørke triade", som består af personlighedstrækkene narcissisme, machiavellisme og psykopati, har en positiv association til konspirationstro (Pilch et al., 2023, p. 7), hvilket Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4) også rapporterer. Flere studier har undersøgt forskellige personlighedstræk, der falder inden for disse grupperinger. Dette omhandler narcissisme, som Goreis og Voracek (2019, p. 6) og Pilch og kollegaer (2023, p. 6) har beskrevet som positivt relateret til konspirationstro. Derudover har Magarini og kollegaer (2021, p. 11) fundet machiavellisme og psykopati som positive prædiktorer for konspirationstro. Desuden har Pilch og kollegaer (2023, p. 7) rapporteret, at psykoticisme og dissociative tendenser og borderline også har en positiv sammenhæng med konspirationstro.

Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) finder, at en række emotionelle sindstilstande har påvirkning på ens tendens til at tro på konspirationsteorier. De finder, at vrede, smerte, pessimisme og generelt negative emotioner er positive prædiktorer for konspirationstro (Tsamakis et al., 2022, p. 20). Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) finder derudover, at kedsomhed er en faktor, der påvirker konspirationstro, hvortil Pilch og kollegaer (2023, p. 6) finder, at en højere grad af sensationssøgning også fører til højere grad af konspirationstro.

I litteraturen beskrives også "external blame attitude", der henviser til en tendens til at give andre eller eksterne faktorer skylden for ens egne problemer eller udfordringer i stedet for at tage ansvar for dem selv. Dette virker også til at være en positiv prædikator for konspirationstro (Tsamakis et al., 2022, p. 20; Magarini et al., 2021, p. 11). Pilch og kollegaer (2023, p. 6) finder, at en undgående coping-strategi, hvor personer har en tendens til at undgå eller forhindre usikre og stressfremkaldende situationer, også er positivt relateret til konspirationstro.

Usikkerhed eller undgåelse af usikkerhed er også et tema, som skinner igennem i den eksisterende litteratur, hvor en højere grad af usikkerhed eller opfattet usikkerhed øger tendensen til konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Tsamakis et al., 2022, p. 20, Magarini et al., 2021, p. 11; Pilch et al., 2023, p. 6). Flere studier (Goreis & Voracek, 2019, p. 5; Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Pilch et al., 2023, p. 6; Magarini et al., 2021, p. 9) har også indikeret, at øget behov for kontrol kan være en positiv prædikator for konspirationstro. Derudover har Goreis og Voracek (2019, p. 5) påvist, at et behov for meningsskabelse også kan spille en rolle for, hvorfor nogle mennesker tror på konspirationsteorier.

Der ses også, at impulsivitet har vist sig at være gældende i sammenhæng med konspirationstro. Her har Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4), Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) og Pilch og kollegaer (2023, p. 6) fundet, at høj impulsivitet har vist en sammenhæng til konspirationstro. I forlængelse heraf har Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4) og Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) fundet, at lavere selvkontrol også har en positiv association med konspirationstro. Pilch og kollegaer (2023, p. 6) finder en association mellem ængstelig eller undgående tilknytning og konspirationstro, hvilket refererer til en tilknytningsstil præget af øget usikkerhed og angst i relation til andre mennesker. Endeligt fandt Pilch og kollegaer (2023, p. 6), at en interesse for konspirationsteorier også stillede personer i højere risiko for at tro på konspirationsteorier.

Ifølge litteraturen ser det ud til, at ens selvværd og selvtillid kan påvirke ens tilbøjelighed til at tro på konspirationsteorier. Forskning viser, at højere selvværd kan have en negativ effekt på konspirationstro, ifølge Goreis og Voracek (2019, p. 8) og Pilch

og kollegaer (2023, p. 6). Desuden har Magarini og kollegaer (2021, p. 11) fundet, at psykologisk resiliens, ærlighed og ydmyghed kan være beskyttende faktorer mod konspirationstro, mens høje scoringer på udadvendthed, håbløshed og fortvivlelse ofte er sammenfaldende med konspirationstro. Pilch og kollegaer (2023, pp. 6-8) har også påpeget, at tillid og et forudanskuelses-fokus (eng. *promotion focus*) er beskyttende faktorer mod konspirationstro. Ved et forudanskuelses-fokus er man motiveret af at opnå gevinster og fokuserer dermed på muligheder, kontra et forebyggelses-fokus (eng. *prevention focus*), som handler om motivation for at undgå tab.

Der er dog i forskningen også fundet nogle modstridende resultater i litteraturen omhandlende en række af prædiktorerne. En af disse er følelsen af frygt og angst, som Goreis og Voracek (2019, p. 5), Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4) og Magarini og kollegaer (2021, p. 13) finder som en indikator for konspirationstro. Dog bliver der i det systematiske review af Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) fundet inkonsistente resultater ift. rollen af angst og stress omkring COVID-19 konspirationsteorier, hvor to studier ikke kunne finde en sammenhæng mellem COVID-19-relateret angst, selvrapporteret stress og konspirationstro. Pilch og kollegaer (2023, p. 7) har fundet uoverensstemmelse mellem frygt og angsts indvirkning, hvor inducerede emotioner som glæde, vrede og angst ikke havde en effekt på konspirationstro. Tsamakis og kollegaer (2022, pp. 20-21) har dertil fundet, at en lav grad af interpersonel tillid kan være en prædiktor for konspirationstro. Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 4) finder dog modstridende resultater i deres undersøgelse, hvor lav interpersonel tillid associeret med konspirationstro omkring COVID-19 blev fundet hos deltagerne fra Tyskland, New Zealand, Portugal og Serbien, men ikke hos deltagerne fra 15 latinamerikanske lande. Pilch og kollegaer (2023, p. 8) rapporterer ligeledes modstridende resultater ift. interpersonel tillid.

Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) finder, at man har større chance for at være konspirationsteoretiker, hvis man har symptomer på en affektiv sindslidelse. Dertil har Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) undersøgt stress og depression, hvor man har fundet modstridende resultater for begge prædiktorer. Magarini og kollegaer (2021, p. 9) finder ligeledes inkonsistente resultater ift. stress, da et studie foretaget i begyndelsen af COVID-19 pandemien ikke finder en sammenhæng mellem stress og kon-

spirationstro. Der er forskning, der antyder, at tro på konspirationsteorier fungerer som en form for kompensatorisk kontrol. Pilch og kollegaer (2023, p. 6) finder dette til at være tilfældet, når det handler om krop-sind dissonans, som refererer til en uoverensstemmelse mellem ens fysiske og mentale tilstand. Udover dette er der tve-tydige resultater omhandlende associationen mellem konspirationstro og kompensatorisk kontrol. Her blev der kun fundet en sammenhæng ift. konspirationsteorier omhandlende COVID-19, hvor andre former for kompensatorisk kontrol ikke var til rådighed (Pilch et al., 2023, p. 6).

Ift. personlighedstræk inden for Big Five er der inkonsistente fund i litteraturen. Pilch og kollegaer (2023, p. 6) rapporterer, at resultaterne var inkonsekvente, men der blev fundet positive forhold til samvittighedsfuldhed og åbenhed. Ved seksfaktormodellen (HEXACO) blev der fundet negative forhold til imødekommenhed og samvittighedsfuldhed.

Flere studier kigger på forholdet mellem personers oplevede trussels- og risikofølelse og deres tro på konspirationsteorier. Her er der uoverensstemmelse, da to systematiske reviews finder en sammenhæng mellem højere niveau af trussels- og risikoopfattelse og konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Magarini et al., 2021, p. 11). Dog rapporterer Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) modstridende resultater i deres gennemgang, hvor fire studier undersøgte sammenhængen mellem opfattelsen af risiko og trussel fra COVID-19 og konspirationsteorier. Tre af disse studier fandt en negativ sammenhæng mellem opfattelsen af risiko og trussel og konspirationstro, mens ét studie fandt en positiv sammenhæng mellem konspirationstro og opfattelsen af risiko.

4.3.4. Holdninger og overbevisninger som prædiktorer for konspirationstro

Holdninger og overbevisninger henviser her til både videnskabelige, politiske og religiøse overbevisninger. Først følger en kort opsummering af afsnittets resultater. Der er fundet en række holdninger og overbevisninger, som udgør positive prædiktorer for konspirationstro. Generelt er tro på det paranormale, pseudovidenskab samt

andre konspirationsteorier positive prædiktorer for konspirationstro. Derudover er en generel mistillid eller skepsis bl.a. overfor videnskab, regeringen eller andre organisationer ligeledes positivt forbundet med konspirationstro. Dog er der modsatrettede fund ift. præsident Trumps regering og andre populistiske regeringer, hvor en tillid til disse positivt kan forudsige konspirationstro. Politiske holdninger, såsom konservatisme, højreorienteret autoritarisme og social dominans orientering er ligeledes forbundet med øget tro på konspirationsteorier. Der er fundet modstridende resultater om sammenhængen mellem konspirationstro og politisk ekstremisme, og det er ligeledes usikkert, hvordan religiøsitet og spiritualitet påvirker tilbøjeligheden til konspirationstro. I Tabel 4.7. ses en oversigt over de identificerede holdninger og overbevisninger som prædiktorer for konspirationstro. Disse resultater vil nu gennemgås.

Prædiktor	Positiv association	Negativ association	Modstridende resultater
Tro på andre konspirationsteorier	2*, 9*, 10		
Konspiratorisk mindset	8*, 9*		
Tro på det paranormale	2*, 6a		
Pseudovidenskabelige overbevisninger	2*		
Epistemisk mistillid	9*		
Mistillid/skepsis til videnskab	2*, 8*, 9*		
Mistillid til regeringen	2*, 8*, 9*		
Mistillid til internationale organisationer	2*		
Negative holdninger overfor autoriteter/ myndigheder	2*, 6a		
Politisk kynisme	6a, 10		
Højreorienteret autoritarisme	2*, 6a, 10		
Politisk konservatisme	2*, 8*, 9*		
Tillid til præsident Donald Trump	2*		
Xenofobiske politiske holdninger	2*		
Populistiske holdninger	2*, 10		
Social dominans orientering	2*, 6a, 10	8*	

Politisk ekstremisme	6a, 8*, 9*, 10		2*, 9*
Religiøsitet	6a, 8*, 9*, 10		2*, 10
Spiritualitet	2*		10

*Tabel 4.7. Holdninger og overbevisninger som prædiktorer for konspirationstro. Tallene henviser til referencenummer, som kan ses i Tabel 4.1. * er angivet ved de artikler, som kun har undersøgt COVID-19 relaterede konspirationsteorier.*

Tro på andre konspirationsteorier er blevet fundet som en prædiktor for konspirationstro. Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 5) rapporterer, at personer, der tror på COVID-19 konspirationsteorier, er mere tilbøjelige til at tro på andre og endda modstridende COVID-19 konspirationsteorier. I forlængelse heraf rapporterer Magarini og kollegaer (2021, p. 8), at et af deres mest robuste fund var, at tro på en konspirationsteori forudsiger troen på andre konspirationsteorier. Ifølge Pilch og kollegaer (2023, p. 5) er tendensen til at tro på andre konspirationsteorier en forudsigende faktor. I samme tråd rapporterer Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20), at højere niveauer af COVID-19 konspiratorisk tænkning var forbundet med et overordnet konspiratorisk mindset, som inkluderer tro på konspirationsteorier omhandlende vacciner generelt, klimaforandringer og en overordnet mistro til institutioner og professioner. Magarini og kollegaer (2021, p. 10) finder ligeledes et konspiratorisk mindset som en positiv prædiktor for konspirationstro.

Tro på det paranormale og pseudovidenskabelige overbevisninger er positivt relateret til tro på COVID-19 konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Også Goreis og Voracek (2019, p. 5) finder en positiv association mellem paranormal tro og tro på konspirationsteorier.

Generelt er mistillid over for en række forskellige aspekter en positiv prædiktor for konspirationstro. Magarini og kollegaer (2021, p. 9) rapporterer, at epistemisk mistillid (generel skepsis og mistillid til viden) samt en tendens til at afvise ekspertviden positivt forudsiger COVID-19 konspirationstro. Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 5) rapporterer samme fund ift. afvisning af ekspertviden. I forlængelse heraf rapporterer Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 10), Tsamakis og kollegaer (2022, p. 21) og Magarini og kollegaer (2021, p. 7), at en skepsis omkring eller mistillid til

videnskaben ligeledes positivt forudsiger troen på COVID-19 konspirationsteorier. Hertil er også mistillid til regeringen (Van Mulukom et al., 2022, p. 10, Tsamakis et al., 2022, p. 20, Magarini et al., 2021, p. 9) samt mistillid til internationale organisationer (Van Mulukom et al., 2022, p. 10) forbundet med COVID-19 konspirationstro. Modsat kunne COVID-19 konspirationstro forudsiges af tillid til præsident Trump (Van Mulukom et al., 2022, p. 10). Mere generelt rapporterer Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 6) og Goreis og Voracek (2019, p. 6), at negative holdninger overfor autoriteter og myndigheder ligeledes kan forudsige konspirationstro.

En række politiske holdninger og overbevisninger er ligeledes blevet fundet som positive prædiktorer for konspirationstro. Goreis og Voracek (2019, p. 6) og Pilch og kollegaer (2023, p. 7) rapporterer, at politisk kynisme positivt forudsiger konspirationstro. Politisk kynisme kan siges at være en generel mistillid til eller ligegyldighed overfor politik (Den Danske Ordbog, 2003c). Politisk konservatisme er positivt forbundet med COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Tsamakis et al., 2022, p. 20; Magarini et al., 2021, p. 13). Derudover er højreorienteret autoritarisme, som er en politisk holdning karakteriseret af lydighed over for en autoritær leder, traditionelle samfundsværdier og mistillid til statsstrukturer, ligeledes positivt forbundet med konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Pilch et al., 2023, p. 7). Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 10) rapporterer, at xenofobiske politiske holdning og populistiske holdninger ligeledes er relateret til større konspirationstro. Xenofobiske holdninger indebærer afsky eller frygt for folk fra en fremmed kultur (Den Danske Ordbog, 2003d). Populistiske holdninger indebærer en politisk tilgang, hvor bestræbelsen går på at vinde den brede befolkningens opbakning. Dette kan fx foregå ved at forenkle vanskelige forhold, undgå følsomme emner og skifte holdning til et emne alt efter befolkningens holdning (Ordbogen, 2023). Også Pilch og kollegaer (2023, p. 7) finder et positivt forhold mellem populistiske holdninger og konspirationstro.

Inden for holdninger og overbevisninger er der fundet en række modstridende resultater. Social dominans orientering, som er karakteriseret af en præference for et hierarkisk socialt system, er blevet fundet til at kunne forudsige tro på både COVID-19 relaterede konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 6) samt andre konspi-

rationsteorier (Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Pilch et al., 2023, p. 10). Tsamakis og kollegaer (2022, p. 21) finder dog, at folk med en høj social dominans orientering var mindre tilbøjelige til at dele COVID-19 konspirationer og COVID-19 misinformation.

Goreis og Voracek (2019, p. 6) og Pilch og kollegaer (2023, p. 7) rapporterer, at politisk ekstremisme i begge ender af det politiske spektrum positivt forudsiger tro på konspirationsteorier. Det samme er fundet for COVID-19 relaterede konspirationsteorier (Magarini et al., 2021, p. 9f; Tsamakis et al., 2022, p. 20). Dog finder et rumænsk studie, at ekstreme højreorienterede politiske holdninger forudsiger nedsat tro på COVID-19 konspirationsteorier og finder dermed ingen positiv forbindelse til konspirationstro (Magarini et al., 2021, p. 9f; Van Mulukom, 2022, p. 6).

For religiøsitet og spiritualitet er der ligeledes rapporteret modstridende resultater. Goreis og Voracek (2019, p. 6) finder, at religiøse individer er mere tilbøjelige end ikke-religiøse til at tro på konspirationsteorier. Magarini og kollegaer (2021, p. 8f) rapporterer, at religiøs polarisering er en positiv prædiktør for COVID-19 konspirationstro, og Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) rapporterer, at fire studier har fundet evidens for, at COVID-19 konspirationstro var associeret med en højere religiøsitet. Ifølge Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 6) kan denne forbindelse mellem religiøsitet og COVID-19 konspirationstro kun findes i nogle lande, herunder USA, Tyrkiet og Polen. I Sydkorea forudsiger religiøsitet ligeledes COVID-19 konspirationstro, men at være kristen var forbundet med nedsat tro på COVID-19 konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 6). I forlængelse af dette rapporterer Pilch og kollegaer (2023, p. 8), at nogle studier har fundet, at religiøse individer var mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier sammenlignet med ikke-religiøse, mens andre studier ikke fandt et signifikant forhold. Samme inkonsistens i resultater findes for spiritualitet, hvor Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 5) rapporterer, at spiritualitet positivt forudsiger tro på COVID-19 konspirationsteorier. Pilch og kollegaer (2023, p. 8) rapporterer, at nogle studier finder en positiv forbindelse mellem spiritualitet og konspirationstro, hvorimod andre studier kun finder en svag forbindelse.

4.3.5. Sociale prædiktorer for konspirationstro

Sociale prædiktorer henviser her til faktorer, som eksisterer hos individet i dets samspil med omverdenen, som fx gruppetilhørsforhold og sociale medier. Først følger en kort opsummering af afsnittets resultater. Der er fundet flere prædiktorer, som positivt kan forudsige konspirationstro, herunder kollektiv narcissisme og følelser af anomi og fremmedgørelse. I samspil hermed er også en oplevet magtdistance i samfundet samt en udsættelse for kronisk social devaluering fundet til at være positivt relateret til konspirationstro. Derudover spiller brug og tillid til medier en rolle for konspirationstro, hvor tillid til og brug af sociale medier er forbundet med øget konspirationstro, og modsat er tillid til og brug af traditionelle medier forbundet med nedsat konspirationstro. I Tabel 4.8. ses en oversigt over de identificerede sociale prædiktorer. Disse resultater vil nu gennemgås.

Prædiktor	Positiv association	Negativ association
Kollektiv narcissisme	2*, 9*, 10	
Hofstedes kulturelle værdier	Kollektivism ¹⁰ Maskulinitet ¹⁰	
Basic Values Survey	Spænding ¹⁰ Suprapersonelle værdier ¹⁰ Interaktive og promotionsfokuserede værdier ¹⁰	
Binding moral foundations	10	
Anomi	Højere ^{6a, 10}	
Fremmedgørelse pga. arbejdsløshed eller opfattet egen-gruppe status	6a, 10	
Sociale medier	Afhængighed af og tillid til ^{2*, 8*, 10}	Skepticisme overfor ¹⁰
Mainstream/traditionelle medier	Mistillid til ^{2*}	Tillid til og brug af ^{8*, 10}
Opfattet konspirationstro i egen-gruppen	10	
Kronisk social devaluering	10	
Magtdistance	10	

*Tabel 4.8. Social prædiktorer for konspirationstro. Tallene henviser til reference-nummer, som kan ses i Tabel 4.1. * er angivet ved de artikler, som kun har undersøgt COVID-19 relaterede konspirationsteorier.*

Personer, der scorer højt på kollektiv narcissisme, har en større tendens til at tro på konspirationsteorier, hvilket bliver fundet i tre systematiske reviews. Her fandt Pilch og kollegaer (2023, p. 6), at kollektiv narcissisme var en prædiktor for konspirationstro. Derudover blev der fundet, at kollektiv narcissisme er forbundet med en højere grad af tro på COVID-19 konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Margarini et al., 2021, p. 11).

Pilch og kollegaer (2023, p. 8) præsenterer, at en række studier har fundet en sammenhæng mellem konspirationstro og kulturelle værdier, målt både på individuelt og nationalt niveau. Det er fundet en positiv sammenhæng mellem konspirationstro og to af Hofstedes kulturelle værdier, nemlig kollektivism og maskulinitet. Hofstedes kulturelle værdier er en 6-faktor model til at beskrive kultur, hvor bl.a. kollektivism, magtdistance og maskulinitet indgår (Hofstede, 1984 if. Adam-Troian et al., 2021, p. 601). Også visse værdier fra Basic Values Survey blev fundet til at være positive prædiktorer. Basic Values Survey er en spørgeskemaundersøgelse, der måler individuelle værdier inden for ti motivationsdomæner (Schwartz, 2012, pp. 5-7), herunder bl.a. spænding, suprapersonelle, interaktive og promotionsfokuserede værdier, som netop blev fundet til at være i positiv sammenhæng med konspirationstro. Endelig var der en positiv sammenhæng mellem bindingsmæssige moralske værdier (eng. *binding moral foundations*) og konspirationstro (Pilch et al., 2023, p. 8). Disse henviser til ideer om, at nogle mennesker vægter værdier som loyalitet og respekt for autoriteter højt, mens individualiserende moralske værdier handler om selvbestemmelse og personlig frihed.

Anomi er også blevet fundet til at være en prædiktor for konspirationstro. Et højt niveau af anomi indikerer, at en person føler sig fremmedgjort og afvist af samfundets systemer. Denne følelse finder Goreis og Voracek (2019, p. 8) til at være medvirkende til øget konspirationstro sammen med Pilch og kollegaer (2023, pp. 7-10), som finder samme resultat. En øget følelse af fremmedgørelse pga. arbejdsløshed

eller sin opfattede egen-gruppe status er ligeledes forbundet med konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 8; Pilch et al., 2023, p. 9).

Det tyder derudover på, at konspirationstro også har en sammenhæng med forskellige former for mediebrug. I den sammenhæng finder Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 7), Tsamakidis og kollegaer (2022, p. 21), samt Pilch og kollegaer (2023, p. 8), at afhængighed, brug og tillid til sociale medier øger troen på COVID-19 relaterede konspirationsteorier. I den sammenhæng hænger mistillid til mainstream medier også sammen med en højere grad af konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 7). Endeligt blev skepticisme til sociale medier modsat vist til at medføre mindre risiko for COVID-19 konspirationstro (Pilch et al., 2023, p. 8). I den sammenhæng rapporterer Tsamakidis og kollegaer (2022, p. 21) og Pilch og kollegaer (2023, p. 8), at tillid til og brug af traditionelle medier havde en negativ påvirkning på COVID-19 konspirationstro.

Ifølge Pilch og kollegaer (2023, p. 8) viser flere undersøgelser, at vi mennesker har en tendens til at placere skylden for kollektive problemer hos andre. Desuden kan en høj grad af konspirationstro i ens egen-gruppe føre til en øget tro på konspirationsteorier, når vi oplever problemer internt i gruppen. Der er også dokumentation for, at denne form for konspirationstro kan opstå som en reaktion på undertrykkelse. Forskning viser, at afroamerikanere i USA kan tilslutte sig konspirationstro, når de føler sig socialt devaluerede (Pilch et al., 2023, p. 8). Endvidere viser en undersøgelse udført i både USA og Kina, at kulturelle værdier, der fremmer hierarki og dermed skaber magtdistance i samfundet, kan føre til øget konspirationstro mellem grupper (Pilch et al., 2023, p. 8).

4.4. Opsummering

Dette kapitel har gennemgået paraply-reviewets resultater omkring prædiktorer for konspirationstro. Her følger en kort opsummering af hhv. meta-analysernes og de systematiske reviews samt det ene scoping reviews resultater.

De otte inkluderede meta-analyser fastslår, at der findes en række positive og negative prædiktorer for konspirationstro. De stærkeste positive prædiktorer er tro på pseu-

dovidenskab, paranoia, kollektiv narcissisme, skizotypi og narcissisme. Folk, der besidder pseudovidenskabelige overbevisninger, er altså langt mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier, og denne prædiktør er stærkere ved generel konspirationstro frem for tro på specifikke konspirationsteorier (Stasielowicz, 2022, p. 10). Derudover er der en stærk sammenhæng mellem paranoia og konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 10; Imhoff & Lamberty, 2018, p. 912). Selvom Imhoff og Lambertys (2018) artikel er blevet vurderet til at have en lavere kvalitet, bliver sammenhængen bekræftet af Stasielowicz (2022). Denne sammenhæng mellem paranoia og konspirationstro er stærkere, hvis GCBS anvendes til at måle konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 10). Kollektiv narcissisme forudsiger ligeledes konspirationstro, og det er ligeledes blevet fastslået, at indholdet af konspirationsteorierne påvirker forholdet mellem kollektiv narcissisme og konspirationstro, hvor der ses en stærkere sammenhæng, når der er tale om konspirationsteorier omhandlende fremmed-grupper (Golec de Zavala et al., 2022, p. 3; Stasielowicz, 2022, p. 9). Personer med skizotypi er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier end personer uden skizotypi, og denne prædiktør er stærkest, når GCBS anvendes til at måle konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 11). Personer, der tror på konspirationsteorier, er derudover mere sandsynligt narcissistiske, og forholdet mellem konspirationstro og narcissisme er stærkest ved tro på specifikke konspirationsteorier frem for en generel konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 9f). Der blev ikke identificeret nogle stærke negative prædiktører.

Der blev fundet to positive prædiktører for konspirationstro af mellem størrelse: religiøsitet og afvisning af tilfældigheder. Folk med stærke religiøse holdninger er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier end mindre religiøse eller ikke-religiøse individer (Stasielowicz, 2022, p. 10; Frenken et al., 2023, p. 144). Selvom Frenken og kollegaers (2023) artikel er blevet vurderet til at have en lavere kvalitet, bliver sammenhængen bekræftet af Stasielowicz (2022). Denne sammenhæng mellem konspirationstro og religiøsitet er stærkere ved tro på specifikke konspirationsteorier (Frenken et al., 2023, p. 144), og når der anvendes mere end én item til at opgøre religiøsitet (Stasielowicz, 2022, p. 10). Folk, der er hurtige til at afvise tilfældighed som en mulig årsag for en hændelse, er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier, men denne prædiktør spiller formentlig kun en mindre rolle (Sternisko et al.,

2022, p. 12). Forholdet mellem konspirationstro og afvisning af tilfældigheder bliver modereret af kultur, hvor der kun blev fundet et statistisk signifikant forhold i amerikanske stikprøver og ikke europæiske (Sternisko et al., 2022, p. 9).

Derudover var der to negative prædiktorer for konspirationstro af mellem størrelse: reflekterende tænkning og kognitiv evne. Folk, der tænker reflektivt, er altså mindre tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier (Yelbuz et al., 2022, p. 735). Ligeledes gælder, at jo højere kognitiv evne, jo mindre konspirationstro; altså er intelligente folk mindre tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier, men de er dog ikke immune over for konspiratorisk tænkning (Stasielowicz, 2022, p. 9). Sammenhængen mellem kognitiv evne og konspirationstro er stærkere, hvis BCTI anvendes til at måle konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 7).

Slutteligt blev der identificeret både positive og negative svage prædiktorer for konspirationstro. Der blev identificeret meget svage men både positive og negative korrelationer mellem konspirationstro og Big Five personlighedstræk; altså synes neuroticisme, udadvendthed, åbenhed, samvittighedsfuldhed og imødekommenhed ikke at være associeret med konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 11; Goreis & Voracek, 2019, p. 9). Derudover er manglende kontrol ud fra teorien om kompensatorisk kontrol en svag positiv prædiktor for konspirationstro, men kun for specifikke konspirationsteorier (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 965). Selvværd er en svag negativ prædiktor for konspirationstro, og man kan derfor ikke argumentere for, at folk, der tror på konspirationsteorier, har et lavere selvværd end andre (Stasielowicz, 2022, p. 11).

For en oversigt over alle disse positive og negative prædiktorer for konspirationstro undersøgt i meta-analyserne henvises til Tabel 4.9.

	STÆRKE	MELLEM	SVAGE
Positive prædiktorer	Tro på pseudovidenskab Paranoia Kollektiv narcissisme Skizotypi Narcissisme	Afvisning af tilfældigheder Religiøsitet	Big Five personlighedstræk Manglende kontrol ^a
Negative prædiktorer		Reflekterende tækning Kognitiv evne	Big Five personlighedstræk Selvværd

Tabel 4.9. Oversigt over positive og negative prædiktorer for konspirationstro undersøgt i de inkluderede meta-analyser. Stærke prædiktorer er $r > 0,28$, mellem er $r = 0,27-0,10$ og svage er $r < 0,10$. a angiver, at meta-analysen har anvendt Cohens d.

Prædiktoren ikke-narcissistisk positiv egen-gruppe identifikation synes slet ikke at være relateret til konspirationstro (Golec de Zavala et al., 2022, p. 2f), hvorfor denne er udeladt fra ovenstående tabel.

Fundene fra de fire systematiske reviews samt det ene scoping review er blevet opsummeret under fem temaer for prædiktorer for konspirationstro: sociodemografiske prædiktorer, kognitive prædiktorer, personlighedstræk og mentale tilstande, holdninger og overbevisninger samt sociale prædiktorer. Se Tabel 4.10. for en oversigt over de undersøgte prædiktorer, hvor det fremgår, om der er fundet en positiv eller negativ association mellem konspirationstro og den pågældende prædikator. I tabellen fremgår det ligeledes for hvilke prædiktorer, der er fundet modstridende resultater under hvert tema.

	POSITIVE ASSOCIATIONER	NEGATIVE ASSOCIATIONER	MODSTRIDENDE RESULTATER
Sociodemografiske prædiktorer	Etnisk minoritet Begrænset videnskabelig viden Lavere indkomst* Gift eller tidligere gift* At have børn*	Hvid etnicitet Større videnskabelig viden Højere indkomst* Single*	Alder* Køn* Uddannelsesniveau Fysisk sundhed*
Kognitive prædiktorer	Lavere intelligens Manglende sensitivitet over for modsigelser Lavere videnskabeligt ræsonnement* Kognitive bias Irrationel tænkning Teologisk tænkning	Højere videnskabeligt ræsonnement Kognitiv refleksion Evne til dataindsamling og integration af evidens Overbevisninger bør ændre sig ud fra evidens Analytisk tænkning Rationel tænkning Kritisk tænkning	Behov for kognitiv afslutning Intuitiv tænkning
Personlighedstræk og mentale tilstande	Paranoia Vrangforestillinger Følelse af forfølgelse* Skizotypi Personlighedstræk fra "Den mørke triade/tetrade" Psykoticisme Dissociative tendenser Borderline Negative emotioner* Kedsomhed*	Højere selvværd Psykologisk resiliens* Ærlighed/ydmyghed* Højere tillid* Promotion focus	Frygt og angst Interpersonel tillid* Stress* Depression* Kompensatorisk kontrol Big Five personlighedstræk Oplevet trussel/risiko

	Sensationssøgning External blame attitude* Undgåelses coping Usikkerhed Højere behov for kontrol Højere behov for meningsskabelse Impulsivitet Lavere selvkontrol* Ængstelig eller undgående tilknytning Interesse for konspirationsteorier Udadvendthed* Håbløshed/fortvivlelse*		
Holdninger og overbevisninger	Tro på andre konspirationsteorier Konspiratorisk mindset* Tro på det paranormale Pseudovidenskabelige overbevisninger* Epistemisk mistillid* Mistillid/skepsis til videnskab, regeringen og/eller internationale organisationer* Negative holdninger overfor autoriteter/myndigheder Politisk kynisme Højreorienteret autoritarisme Politisk konservatisme* Tillid til præsident Donald Trump* Xenofobiske politiske holdninger* Populistiske holdninger		Social dominans orientering Politisk ekstremisme Religiøsitet Spiritualitet

Sociale prædiktorer	Kollektiv narcissisme Hofstedes kulturelle værdier (kollektivism og maskulinitet) Basic Values Survey (spænding, suprapersonelle værdier, interaktive og promotionsfokuserede værdier) Binding moral foundations Anomi Fremmedgørelse pga. arbejdsløshed eller opfattet egen-gruppe status Afhængighed af og tillid til sociale medier Mistillid til mainstream/traditionelle medier* Opfattet konspirationstro i egen-gruppen Kronisk social devaluering Magtdistance	Skepticisme overfor sociale medier Tillid til og brug af mainstream/traditionelle medier	
--------------------------------	--	---	--

*Tabel 4.10. Oversigt over de fundne positive og negative associationer mellem konspirationstro og sociodemografiske, kognitive, personlighedstræk og mentale tilstande, holdninger og overbevisninger samt sociale prædiktorer undersøgt i de inkluderede systematiske reviews og scoping review. * er angivet ved de prædiktorer, som kun er undersøgt i forbindelse med COVID-19 relaterede konspirationsteorier.*

5. Diskussion

Dette kapitel diskuterer først sammenhængen mellem de identificerede prædiktorer, samt mulige forklaringer på hvorfor prædiktorerne kan tænkes at bidrage til konspirationstro. Herefter følger en diskussion af, hvordan konspirationstro kan defineres og måles, samt hvordan dette påvirker resultaterne. Dette fører til en overordnet sammenfatning af prædiktorerne for konspirationstro, hvor potentielle centrale bagvedliggende psykologiske mekanismer ligeledes foreslås og diskuteres. Derefter diskuteres hvilke områder i forskningen, der mangler fokus på baggrund af resultaterne i dette paraply-review og de tilhørende begrænsninger i den eksisterende forskning, hvortil der kommer forslag til fremtidig forskning. Derpå følger en diskussion af konsekvenserne ved konspirationstro, hvilket leder til et afsnit omkring, hvordan man kan intervenere mod konspirationstro i lyset af de negative konsekvenser.

5.1. Sammenhæng mellem prædiktorer for konspirationstro

Dette første afsnit diskuterer sammenhængen mellem de identificerede prædiktorer for konspirationstro. Der vil i den sammenhæng diskuteres, hvorfor én eller flere prædiktorer bidrager til konspirationstro. Derudover vil de rapporterede modstridende resultater inddrages, hvor der diskuteres forskellige mulige forklaringer herpå.

5.1.1. Epistemisk tvivlsomme overbevisninger

Tro på pseudovidenskab er den stærkeste fundne prædiktor, hvilket vil sige, at folk med pseudovidenskabelige overbevisninger altså med stor sandsynlighed vil tro på konspirationsteorier (Stasielowicz, 2022, p. 10). Dette fund stemmer godt overens med fundene fra de inkluderede systematiske reviews, hvor der ligeledes findes en positiv sammenhæng mellem pseudovidenskabelige overbevisninger og tro på COVID-19 konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Både pseudovidenskabelige overbevisninger og konspirationsteorier indeholder trods alt tvivlsomme påstande, som fx overnaturlige forklaringer og usandsynlige hændelser (Stasielowicz, 2022, p. 10), hvilket kan være en mulig forklaring på sammenhængen.

Pseudovidenskabelig tro kan sammen med konspirationstro og paranormal tro karakteriseres som epistemisk tvivlsomme overbevisninger, der ikke er i overensstemmelse med den samlede empiriske viden på nuværende tidspunkt (Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Paranormal tro kan siges at være en accept af processer og fænomener, som er videnskabeligt umulige (fx prækognition og psykokinese), og tro på det paranormale er også positivt associeret med konspirationsteorier, hvilket er et konsistent fund i de inkluderede systematiske reviews (Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Goreis & Voracek, 2019, p. 5). Personer med paranormale overbevisninger tvivler på videnskabelig viden (Goreis & Voracek, 2019, p. 6), hvilket derfor kan tænkes at hænge sammen med fundet om mistillid og skepsis til videnskab som en positiv prædiktør for konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 10; Tsamakis et al., 2022, p. 21; Magarini et al., 2021, p. 7), som dog kun er fundet i litteraturen omkring COVID-19 relaterede konspirationsteorier. Dette hænger formentlig sammen med fundet om epistemisk mistillid som en positiv prædiktør (Magarini et al., 2021, p. 9), hvilket kan være forbundet med denialisme. Denialisme dækker over en psykologisk prædisposition til at afvise information fra eksperter og officielle forklaringer, som ligeledes er positivt forbundet til tro på COVID-19 relaterede konspirationsteorier (Van Mulukom, 2022, p. 5; Magarini et al., 2021, p. 9). Hvis man tvivler på videnskabelig viden og har en generel skepsis over for videnskab, giver det mening, at man med stor sandsynlighed vil være mere tilbøjelig til at tro på fx COVID-19 konspirationsteorier eller andre epistemisk tvivlsomme overbevisninger. Dette skyldes, at man sandsynligvis afviser ekspertinformation og derfor ikke tror på den officielle information omkring fx coronavirussen, da den er videnskabeligt baseret.

Derudover er paranormal tro ligeledes forbundet til paranoid idedannelse og skizotypi (Goreis & Voracek, 2019, p. 5), hvor både paranoid idedannelse (Goreis & Voracek, 2019, p. 5; Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Pilch et al., 2023, p. 7) og skizotypi (Goreis & Voracek, 2019, p. 5; Pilch et al., 2023, p. 7; Stasielowicz, 2022, p. 5) er positivt relateret til konspirationstro, hvilket derfor også kan være med til at forklare den positive association mellem paranormal tro og konspirationstro.

Paranormal tro inkluderer derudover magisk, overnaturlig og religiøs tænkning (Goreis & Voracek, 2019, p. 5f), hvilket muligvis kan være med til at forklare, hvorfor

religiøsitet i de fleste tilfælde bliver fundet som en positiv prædikator for konspirationstro. Ifølge de inkluderede meta-analyser (Stasielowicz, 2022, p. 10; Frenken et al., 2023, p. 144) er folk med stærke religiøse holdninger mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier, hvilket ligeledes bekræftes af en række systematiske reviews (Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Tsamakis et al., 2022, p. 20; Magarini et al., 2021, p. 8f; Pilch et al., 2023, p. 8). Selvom Frenken og kollegaers (2023) studie er af lavere kvalitet set ud fra den angivne OQAQ-score i dette paraply-review, bekræftes sammenhængen altså af både en anden meta-analyse (Stasielowicz, 2022, p. 10) samt en række systematiske reviews (Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Tsamakis et al., 2022, p. 20; Magarini et al., 2021, p. 8f; Pilch et al., 2023, p. 8). Der kan identificeres en række ligheder mellem religiøs tro og konspirationstro: begge kommer af behov for meningsskabelse i udfordrende situationer, og begge former for tro tilskriver agens og intentionalitet til magtfulde entiteter (Stasielowicz, 2022, p. 2; Frenken et al., 2023, p. 141; Pilch et al., 2023, p. 8). Disse ligheder kan være med til at forklare, hvorfor religiøsitet positivt forudsiger konspirationstro, idet det dog er vigtigt at understrege, at religion og konspirationsteorier ikke skal sidestilles.

En anden forklaring på sammenhængen mellem konspirationstro og religiøsitet kan være en lignende kognitiv stil, hvor begge er relateret til nedsat analytisk tænkning, som dog ikke skal forstås som manglende kognitive evner (Frenken et al., 2023, p. 141). Analytisk tænkning er konsistent negativt forbundet med konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Tsamakis et al., 2022, p. 21; Magarini et al., 2021, p. 10; Pilch et al., 2023, p. 5), hvorfor det giver logisk mening, at nedsat analytisk tænkning vil medføre større konspirationstro. Paranormal tro er også forbundet til en særlig kognitiv stil, idet en tilbøjelighed til at lave statistiske fejl samt et fejlagtig probabilistisk ræsonnement synes at udgøre centrale elementer ved denne type tro (Goreis & Voracek, 2019, p. 6). Dette kan muligvis hænge sammen med en manglende sensitivitet over for modsigelser, som ligeledes er positivt relateret til konspirationstro (Magarini et al., 2021, p. 10f; Pilch et al., 2023, p. 6). Denne manglende evne til at opfatte modsigelser er ligeledes forbundet med tiltro til intuition, og sammen er de begge typiske karakteristikker for irrationel tænkning (Magarini et al., 2021, p. 11). Dette stemmer overens med, at både tiltro til intuition

og irrationel tænkning også er positivt forbundet med konspirationstro (Pilch et al., 2023, p. 6; Magarini et al., 2021, p. 10f).

En tredje forklaring kan være, at religion (især i amerikanske stikprøver) ofte er forbundet med højreorienterede og konservative politiske holdninger (Frenken et al., 2023, p. 141f; Van Mulukom et al., 2022, p. 6), og politisk konservatisme er ligeledes positivt relateret til konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Tsamakis et al., 2022, p. 20; Magarini et al., 2021, p. 13).

Der er desuden rapporteret modstridende resultater om forholdet mellem religiøsitet og konspirationstro, hvor der enten ikke findes noget forhold (Pilch et al., 2023, p. 8), eller det findes kun i nogle lande, herunder USA, Tyrkiet, Polen og Sydkorea (Van Mulukom et al., 2022, p. 6). En mulig årsag kan være kultur, som kan påvirke forholdet mellem konspirationstro og religiøsitet. Den kulturelle kontekst spiller en rolle, og det er afgørende, hvilken rolle religion spiller i den offentlige sfære, og hvordan forholdet er mellem stat og kirke i det pågældende land (Frenken et al., 2023, p. 142). Fx er forbindelsen mellem religiøsitet og konservative holdninger særlig stor i lande, hvor religion er mere tydelig i offentligheden, hvilket muligvis betyder, at der vil være større korrelationer mellem religiøsitet og konspirationstro i lande med større religiøsitet, og hvor religion er mere politisk ladet (Frenken et al., 2023, p. 142). Dette kan være med til at forklare, at sammenhængen mellem konspirationstro og religiøsitet er fundet konsistent i USA, hvor religion er meget udbredt og tæt forbundet med politik. Et polsk studie (Boguszewski, Makowska, Bożewicz & Podkowińska, 2020) har ligeledes fundet, at 20 procent af den polske befolkning dedikerede mere tid til religiøs praksis under COVID-19 pandemien end tidligere, og denne forøgelse af religiøs praksis var positivt korreleret med tro på COVID-19 konspirationsteorier (Magarini et al., 2021, p. 14). Det tyder på, at religion ligeledes spiller en stor rolle i den offentlige sfære i Polen og er tæt forbundet med politik.

En anden mulig årsag til de modstridende resultater kan være indholdet i konspirationsteoriene. Hvis indholdet af en konspirationsteori modsiger ens religiøse overbevisninger, ville det være logisk, at man er mindre tilbøjelig til at tro på netop den konspirationsteori. Stasielowicz (2022, p. 10) rapporterer et eksempel, hvor der er

fundet en stærk negativ korrelation mellem religiøsitet og konspirationstro; her var der tale om en konspirationsteori baseret på Da Vinci Mysteriet, som indeholder modstridende påstande med den kristne tro, herunder at Jesus blev gift med Maria Magdalena.

En sidste mulig årsag kan være måden, hvorpå man har operationaliseret og målt religiøsitet. Stasielowicz (2022, p. 8) fastslår i sin meta-analyse, at forholdet mellem religiøsitet og konspirationstro er stærkest, når der bliver anvendt flere items end ét til at opgøre religiøsitet. Dette giver god mening, idet der kan forventes meget støj, hvis man blot anvender én item, da det dermed er usikkert, hvad man reelt måler på. Pilch og kollegaer (2023, p. 8) foreslår derudover, at de inkonsistente resultater viser, hvor svært det er at konceptualisere og operationalisere religiøsitet. Forskellige operationaliseringer af religiøsitet vil uundgåeligt føre til forskellige resultater ift. dets forhold med konspirationstro. Det samme kan siges om spiritualitet, hvor der ligeledes er rapporteret modstridende resultater (Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Pilch et al., 2023, p. 8). Der er ikke konsensus om, hvorvidt spiritualitet og religiøsitet er det samme; nogle forskere sidestiller begreberne, imens andre drager forskelle, hvilket naturligt påvirker resultaterne (Pilch et al., 2023, p. 8). Resultaterne tyder på, at sammenhængen mellem konspirationstro og spiritualitet er stærkere, hvis man skelner mellem religiøsitet og spiritualitet. Dog findes der også positive korrelationer, når de to begreber bliver slået sammen (Pilch et al., 2023, p. 8; Stasielowicz, 2022, p. 10).

5.1.2. Politiske holdninger

Der er identificeret forskelligartede fund i rette paraply-review omhandlende sammenhængen mellem politiske holdninger og konspirationstro. Disse fund baserer sig udelukkende på systematiske reviews og scoping review, og der er altså ingen meta-analytisk evidens for disse politiske prædiktorer for konspirationstro. Denne forskellighed er formentlig relateret til den politiske kultur i det specifikke land, hvor de forskellige resultater stammer fra (Pilch et al., 2023, p. 7). Alligevel synes der at være en klar association mellem stærke politiske synspunkter og konspirationstro.

Både for COVID-19 relaterede konspirationsteorier og andre konspirationsteorier er det fundet, at politisk ekstremisme i begge ender af det politiske spektrum positivt forudsiger konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Pilch et al., 2023, p. 7; Magarini et al., 2021, p. 9f; Tsamakis et al., 2022, p. 20). En forklaring herpå kan være, at ekstremistisk tænkning er en entydig måde at definere verden på baseret på håndgribelige antagelser, hvilket dermed gør det nemmere at give mening til sociale og politiske hændelser (Pilch et al., 2023, p. 7). Dermed kan politisk ekstremisme ses som et forsøg på at skabe mening ved store samfundshændelser (Goreis & Voracek, 2019, p. 6), hvilket ligeledes er en funktion ved konspirationsteorier.

Dog rapporteres der også modstridende resultater inden for sammenhængen mellem konspirationstro og politisk ekstremisme (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Magarini et al., 2021, p. 9f). Ift. COVID-19 relaterede konspirationsteorier rapporterer Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 6) en positiv sammenhæng mellem politisk ekstremisme og konspirationstro i tyske og schweiziske stikprøver (Kuhn, Lieb, Freeman, Andreou & Zander-Schellenberg, 2021), men der ses ingen sammenhæng i en sydkoreansk stikprøve (Kim & Kim, 2020). Derudover findes der i en rumænsk stikprøve (Stoica & Umbreş, 2021), at ekstreme højreorienterede politiske holdninger forudsiger nedsat tro på COVID-19 konspirationsteorier, og kun ekstreme venstreorienterede holdninger var positivt forbundet med COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Magarini et al., 2021, p. 9f). En mulig forklaring her kan være, at der i Rumænien er en særlig politisk kultur, hvor venstrefløjen er forbundet med højere religiøsitet og mindre progressivitet (Van Mulukom et al., 2022, p. 6), hvor der fx er en anden sammenhæng mellem religiøsitet og politik i USA, som tidligere diskuteret (se afsnit 5.1.1.). Man kan dog ikke sige, at COVID-19 konspirationsteorier hører til den ideologiske højre- eller venstrefløj, men de underliggende ideologiske processer, som er landespecifikke, er mere almindelige i de politiske ekstremere (Magarini et al., 2021, p. 10). Disse pointer understreger, at den specifikke politiske kultur i det pågældende land påvirker forholdet mellem konspirationstro og politisk ekstremisme.

Derudover er der fundet associationer mellem COVID-19 konspirationstro og politisk konservatisme (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Tsamakis et al., 2022, p. 20;

Magarini et al., 2021, p. 13). En oplagt forklaring er, at tiltagene og retningslinjerne ved COVID-19 pandemien, fx forsamlingsforbud, coronapas og opfordring til vaccination, er i strid med en af kerneværdierne for konservatisme, nemlig personlig frihed. En anden oplagt forklaring, som allerede er blevet diskuteret (se afsnit 5.1.1.), er sammenhængen mellem politisk konservatisme og religiøsitet. Udover konservatisme er også højreorienteret autoritarisme positivt forbundet med tro på konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Pilch et al., 2023, p. 7). Det kan tænkes, at højreorienteret autoritarisme med sine traditionelle samfundsværdier og mistillid til statsstrukturer kan fungere som en form for forvarssystem til at beskytte den sociale og politiske status quo og dermed bevare ens opfattelse af det sociale hierarki (Pilch et al., 2023, p. 7). På den måde giver det mening, at man er mere tilbøjelig til at tro på konspirationsteorier, hvis man besidder højreorienterede autoritære holdninger, idet man via troen på konspirationsteorier kan beskytte status quo. Dette stemmer overens med fundet om, at personer med større mængde af højreorienteret autoritarisme er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier, som involverer grupper med stor magt (fx antisemitiske konspirationer), idet disse grupper truer status quo (Goreis & Voracek, 2019, p. 6).

Traditionelle samfundsværdier er ofte forbundet med et hierarkisk socialt system, hvilket kan føre til en præference for social dominans orientering. Det er derfor ikke overraskende, at både konservatisme (Magarini et al., 2021, p. 7) og højreorienteret autoritarisme (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Goreis & Voracek, 2019, p. 6) har en positiv sammenhæng med social dominans orientering. Denne sammenhæng kan også bidrage til at forklare, hvorfor konservatisme og højreorienteret autoritarisme er positivt forbundet med konspirationstro, idet social dominans orientering også er en positiv prædiktør (Van Mulukom et al., 2022, p. 6; Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Pilch et al., 2023, p. 10). Her følger samme naturlige forklaring som oven for, nemlig at man tror på konspirationsteorier for at bevare status quo. Dette stemmer overens med fundet om, at social dominans orientering fører til en tro på konspirationsteorier, som involverer afvigende grupper med lav status (fx homoseksuelle eller etniske minoriteter), fordi man mener, at disse grupper truer status quo (Goreis & Voracek, 2019, p. 6). Dog rapporterer Tsamakidis og kollegaer (2022, p. 21) modsat, at højere social dominans orientering er forbundet med en mindre tilbøjelighed til at dele CO-

VID-19 konspirationer og COVID-19 misinformation, hvilket virker kontraintuitivt taget ovenstående i betragtning. Et nærmere kig på det éne studie (Lobato, Powell, Padilla & Holbrook, 2020), som dette baseres på, tyder på, at der er sket en fejltolkning af resultaterne. Studiet finder nemlig, at individer, som har højere grad af social dominans orientering og scorer lavt på traditionalisme, rigtigt nok er mindre tilbøjelige til at dele COVID-19 misinformation, men de er mere tilbøjelige til at dele konspiratorisk indhold (Lobato et al., 2020, p. 7). Derfor kan der argumenteres for, at der er konsistente resultater om sammenhængen mellem konspirationstro og social dominans orientering.

En anden relateret prædikator til social dominans orientering er anomi (Goreis & Voracek, 2019, p. 8; Pilch et al., 2023, p. 7). Anomi kan tænkes at være en prædikator for konspirationstro, idet den kombinerer elementer fra social dominans orientering, følelse af fremmedgørelse, magtesløshed, behov for kognitiv afslutning og generel mistillid (Goreis & Voracek, 2019, pp. 6-10). Ved anomi har man behov for at beskyldte en ekstern aktør for sin lave socio-politiske magt (Goreis & Voracek, 2019, p. 6). Denne følelse af fremmedgørelse er også i andre tilfælde fundet at være forbundet til konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 8; Pilch et al., 2023, p. 9), hvorfor man formentlig også her har et behov for at give andre skylden, idet man måske ikke selv har styrken til at handle politisk (Pilch et al., 2023, p. 7). Her kan der også være en sammenhæng til, at en øget magtdistance i samfundet kan føre til øget konspirationstro (Pilch et al., 2023, p. 8).

Ud fra ovenstående kan det diskuteres, hvorfor etniske minoriteter er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier (Goreis & Voracek, 2019, p. 6). Etniske minoriteter er i større risiko for at opleve en form for fremmedgørelse og har dermed behov for at give andre skylden og har netop ikke styrken til eller måske muligheden for at handle politisk. Dette kan således også forklare, hvorfor en kronisk social devaluering kan medføre øget konspirationstro (Pilch et al., 2023, p. 8).

Udover at visse politiske ståsteder er forbundet med konspirationstro, er det fundet, at mistillid til regeringen positivt forudsiger COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 10, Tsamakidis et al., 2022, p. 20, Magarini et al., 2021, p. 9),

samt at politisk kynisme er positivt forbundet med tro på konspirationsteorier (Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Pilch et al., 2023, p. 7). Dog er forholdet et andet, hvis man taler om præsident Donald Trumps regering, hvor tillid til præsident Trump er fundet at være forbundet med COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 10). Dette stemmer godt overens med den diskuterede sammenhæng med konservatisme og højreorienteret autoritarisme, idet disse politiske holdninger passer til præsident Trump. Præsident Trump delte selv COVID-19 konspirationsteorier under pandemien (Van Mulukom et al., 2022, p. 10f; Golec de Zavala et al., 2022, p. 4), hvorfor det giver mening, at en tiltro til ham kan føre til tro på COVID-19 konspirationsteorier. Dette kan ligeledes forklare fundet om, at en tiltro til konservative medier kan forudsige COVID-19 konspirationstro (Tsamakis et al., 2022, p. 21), hvilket ellers er et modstridende resultat ift. at tiltro til mainstream eller traditionelle medier er forbundet med nedsat konspirationstro (Tsamakis et al., 2022, p. 21; Pilch et al., 2023, p. 8).

At tillid til præsident Trump positivt forudsiger COVID-19 konspirationstro kan ligeledes forklare den fundne sammenhæng mellem populistiske holdninger og COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 10; Pilch et al., 2023, p. 7), idet man kan betegne præsident Trump som populist. COVID-19 konspirationstro er også forbundet med tillid til populistiske regeringer (fx Brasilien, Storbritannien og USA) samt mistillid til ikke-populistiske regeringer (fx Finland og New Zealand) (Van Mulukom et al., 2022, p. 7). Populistiske holdninger er derudover forbundet med mistillid til videnskaben, som konsistent er positivt forbundet med COVID-19 konspirationstro, hvilket blev diskuteret i forrige afsnit (se 5.1.1.).

Præsident Trump er blevet beskyldt for at komme med xenofobiske kommentarer ift. coronavirussens oprindelse (Rogers, Jakes & Swanson, 2021). I begyndelsen af pandemien førte information omkring COVID-19 til negative holdninger overfor asiater samt øget støtte til xenofobisk offentlig politik (Van Mulukom et al., 2022, p. 9). På den måde giver det mening, at støtte til xenofobiske politiske holdninger er relateret til større COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 10). En tro på, at coronavirussen er kunstigt skabt medførte ligeledes en tendens til at undgå asiatisk mad og restauranter, og denne type fordomme kan siges at være drevet af opfattede

trusler (Van Mulukom et al., 2022, p. 10). Dette kan hænge sammen med fundet om, at højere niveauer af oplevet trussel eller risiko medfører øget COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Magarini et al., 2021, p. 11), hvor Tsamakis og kollegaer (2022, p. 20) dog rapporterer modstridende fund, hvor flest studier finder en negativ sammenhæng mellem opfattelsen af risiko og trussel og konspirationstro. Dette kan diskuteres at skyldes, at man måske er mere tilbøjelig til at tro, at virensen er kunstig, hvis man ikke oplever en trussel fra den. Hvis man derimod føler en høj risiko og trussel, så kan dette måske alligevel føre til tro på konspirationsteorier, men med et andet indhold, fx at coronavirensen er et menneskeskabt våben. Det er altså væsentligt at tage højde for hvilke former for konspirationsteorier, der er tale om, særligt når det handler om risiko- og trusselsopfattelse omhandlende en specifik situation.

5.1.3. Narcissistiske, paranoide og skizotypale træk

De inkluderede meta-analyser fastslår, at personer med høj grad af narcissisme er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier (Golec de Zavala et al., 2022, p. 2; Stasielowicz, 2022, p. 5). Derudover viser forskning, at personer med lav selvtillid og manglende selvværd også kan finde konspirationsteorier tiltrækkende (Goreis & Voracek, 2019, p. 5; Pilch et al., 2023, p. 6), men der er dog ingen meta-analytisk evidens for, at folk, der tror på konspirationsteorier, har et lavere selvværd end andre (Stasielowicz, 2022, p. 11). Det tyder dog på, at narcissisme og selvværd har en modsatrettet relation til konspirationstro. Dette er interessant, da personer med høj grad af narcissisme, hvor der bl.a. typisk ses en overdreven kærlighed til sig selv, er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier, mens personer med lav selvtillid og manglende selvværd også kan finde konspirationsteorier tiltrækkende. Denne sammenhæng kan forklares ved, at narcissister ofte opfatter andres handlinger som bevidst rettet imod dem selv, hvilket er forbundet med paranoide tanker, som også er en prædikator for konspirationstro på tværs af flere artikler (Imhoff & Lamberty, 2018, p. 912; Stasielowicz, 2022, p. 10; Pilch et al., 2023, p. 6; Goreis & Voracek, 2019, p. 5).

Derudover rækker narcissisme ud over flere områder af menneskers holdninger og adfærd, såsom deres kulturelle orienteringer, herunder fx individualisme. Det blev

fremhævet, at individualisme, som en følelse af at være berettiget og at være speciel, hvilket også afspejles i narcissistiske træk, var forbundet med tro på COVID-19 konspirationsteorier (Magarini et al., 2021, p. 14; Pilch et al., 2023, p. 8). Interessant nok gælder det positive forhold til konspirationstro både for individuel og kollektiv narcissisme (Golec de Zavala et al., 2022, p. 2; Stasielowicz, 2022, p. 8). Personer, der er overbeviste om deres egen storhed eller deres gruppes storhed (fx national narcissisme), er måske mindre tilbøjelige til at tænke kritisk om konspirationsteorier (Stasielowicz, 2022, p. 8), hvilket kan være en mulig forklaring på, at kollektiv narcissisme er en prædikator for konspirationstro. Det er dog vigtigt at bemærke, at kollektiv narcissisme er mere tilbøjelig til at være relateret til konspirationsteorier rettet mod andre grupper (fx. andre nationer) end konspirationsteorier rettet mod ens egen gruppe. Associationen mellem konspirationstro og kollektiv narcissisme afhænger altså af indholdet i konspirationsteoriene, og den er stærkest for specifikke fremmed-grupper i specifikke intergruppe-kontekster (fx at Kina har produceret COVID-19 virussen som et våben mod den vestlige verden) (Golec de Zavala et al., 2022, p. 5). Dette giver mening, fordi hvis man har et behov for at være bedre, betyder det, at de andre må være værre. Konkret er personer med narcissisme mere tilbøjelige til at være enige i specifikke konspirationsteorier, fx jødisk konspiration, tysk konspiration eller COVID-19 konspiration (Stasielowicz, 2022, p. 9).

Interessant nok er ikke-narcissistiske positive egen-gruppe identifikationer i sig selv ikke forbundet med konspirationstro eller støtte til specifikke konspirationsteorier (Golec de Zavala et al., 2022, p. 2f). Mens kollektiv narcissisme er karakteriseret ved arrogant, irrationel og prætentios overdrivelse af gruppen, er positiv identifikation med gruppen mere objektiv og ikke afhængig af anerkendelse fra andre (Golec de Zavala et al., 2022, p. 2f). Dette kan bidrage til en dybere forståelse af motivationsfaktorerne bag konspirationstro og kollektiv narcissisme, og hvordan de påvirker politiske holdninger og handlinger. Man kan ud fra dette altså sige, at en association til sin egen-gruppe i sig selv ikke danner grobund for konspirationstro, hvis der ikke er et narcissistisk aspekt ind over.

En anden mulig forklaring på, at kollektiv narcissisme er en positiv prædikator, kan være, at det har samme funktion som politik (Golec de Zavala et al., 2022, p. 4). Der er derudover fundet en sammenhæng mellem kollektiv narcissisme og højreorienteret

autoritarisme (Golec de Zavala et al., 2022, p. 4), som tidligere er diskuteret (se afsnit 5.1.2.). Det kan i den forbindelse nævnes, at medlemmer af privilegerede grupper ofte tilslutter sig konspirationsteorier, der skildrer ugunstigt stillede grupper, såsom minoriteter, som havende hemmelige og ondskefulde hensigter, hvilket blev diskuteret i sammenhæng med social dominans orientering (se afsnit 5.1.2.).

Som nævnt kan en øget konspirationstro ud fra en høj grad af (kollektiv) narcissisme også forklares ved, at dette træk medfører højere grad af paranoid tænkning (Pilch et al., 2023, p. 6; Goreis & Voracek, 2019, p. 5). Ud fra vores resultater tyder det på, at paranoia er stærkt associeret med konspirationstro (Imhoff & Lamberty, 2018, p. 912; Stasielowicz, 2022, p. 10). Selvom Imhoff og Lambertys (2018) studie er af lavere kvalitet set ud fra den angivne OQAQ-score i dette paraply-review, bekræftes sammenhængen altså af både en anden meta-analyse (Stasielowicz, 2022, p. 10) samt en række systematiske reviews (Goreis & Voracek, 2019, p. 5; Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Pilch et al., 2023, p. 7). Grundet den stærke association, kan man diskutere, om paranoia og konspirationstro minder om hinanden som fænomener, idet begge indebærer mistænksomhed og at tilskrive andre mennesker dårlige intentioner (Stasielowicz, 2022, p. 10). Dog kan der siges at være en forskel i, at paranoia omhandler en generel følelse af, at verden er ude efter en, hvor konspirationstro dækker over en mistroiskhed over for en udvalgt gruppe af magtfulde andre, der er ude efter os alle (Imhoff & Lamberty, 2018, p. 922).

Det peger på, at paranoide træk som paranoid idedannelse og skizotypi kan være medvirkende til at fremme konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 5). Associationen mellem skizotypi og konspirationstro er sammenlignelig med associationen mellem paranoid tænkning og konspirationstro. Dette er overraskende, da skizotypi dækker over en bred vifte af træk og er bredere defineret. Skizotypi omfatter bl.a. symptomer på magisk tænkning, usædvanlige overbevisninger (fx telepati) og adfærd udover paranoid tænkning (Stasielowicz, 2022, p. 11). Dog foreslås det, at sammenhængen mellem skizotypi og konspirationstro er medieret af tænkestile (Pilch et al., 2023, p. 7). Både paranoid idedannelse og skizotypi er generelt karakteriseret ved mistro, magisk tænkning og usædvanlige overbevisninger (Goreis & Voracek, 2019, p. 5), hvilket er diskuteret i afsnit 5.1.1. I paranoid idedannelse oplever personer, at eksterne agenter har til hensigt at skade dem og udgør en trussel i form af fysiske

eller verbale trusler. Dette kan også være relevant for konspirationstro, hvor personer frygter bedrag, udnyttelse og illoyalitet (Goreis & Voracek, 2019, p. 5).

Derudover er specifikke personlighedstræk ved den såkaldte "Den mørke triade" (narcissisme, machiavellisme og psykopati) og tilsvarende "Den mørke tetrade" (som også inkluderer sadisme) også forbundet med COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 10). Disse personlighedstræk er ofte set som subkliniske manifestationer af psykologiske lidelser, såsom personlighedsforstyrrelser som borderline, eller symptomer på disse lidelser som paranoia, vrangforestillinger, dissociative tendenser eller angst (Pilch et al., 2023, p. 6f). De kan også medføre en række sociale udfordringer og en generel manglende tilpasningsevne. Derudover er mennesker med disse træk mere tilbøjelige til at være manipulerende og mistroiske. Denne tilbøjelighed til at tro på COVID-19 konspirationsteorier i forbindelse med ovenstående personlighedstræk, kan forklares ved en tendens til at have mistillid til andre og af vrangforestillinger omkring verden (Van Mulukom et al., 2022, p. 4). Der kan være flere forklaringer på, hvorfor specifikke aspekter af de mørke personlighedstræk er forbundet med konspirationstro. Machiavelliske individer, der er manipulerende og kyniske, ser ud til at støtte konspirationsteorier, fordi de er tiltrukket af tanken om selv at deltage i en sammensværgelse (Van Mulukom et al., 2022, p. 4). På den anden side ser narcissistiske individer ud til at blive tiltrukket af disse teorier, fordi de er overdrevent optaget af andres holdninger til dem. Dette kan så føre til en overdreven optagethed, som menes at fremme mistillid og paranoia, som er blevet forbundet med troen på COVID-19 konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 4).

5.1.4. Kontrol, tænkestile og kognitive bias

Der er fundet en sammenhæng mellem konspirationsteorier og forskellige personlighedstræk, men også måder at tænke på. Her kan der fx nævnes undgåelsesadfærd, både dispositionelt og situationelt, som er blevet forbundet med konspirationsteorier. Angstfølelse og undgåelsesadfærd kan føre til troen på konspirationsteorier (Magarini et al., 2021, p. 6), og det er blevet foreslået, at konspirationstro kan betragtes som en mestringsteknik for usikkerhed (Pilch et al., 2023, p. 6). COVID-19 konspirationstro er associeret med en større grad af fremtidig angst og en følelse af manglende kontrol, magtesløshed og højere niveauer af usikkerhed samt øjeblikkelig stress (Van

Mulukom et al., 2022, p. 9). Hertil er generel konspirationstro også forbundet med en øget følelse af angst og manglende kontrol, hvor der er rapporteret svage men konsekvente sammenhænge (Van Mulukom et al., 2022, p. 9).

Hertil har særligt COVID-19 krisen skabt grobund for en række usikkerheder bl.a. omkring sundhed og økonomi, hvilket kan føre til, at personer udvikler alternative narrativer for at danne en forståelse under kaotiske begivenheder, herunder konspirationsteorier. Dette kan være for at tilfredsstille sit behov for viden og sikkerhed. Så i og med at personer oplever angst eller befinder sig i en truende situation, eller har en lav følelse af kontrol over en situation, kan man være tilbøjelig til at søge til konspirationsteorier (Goreis & Voracek, 2019, p. 5), hvilket har været tilfældet for nogle former for COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Pilch et al., 2023, p. 6; Magarini et al., 2021, p. 9). Dette behov for kontrol rækker ud over et kontrolbehov for viden og sikkerhed, men kan også omfatte eksistentielle behov, som kan involvere en følelse af mangel på autonomi og handlekraft. COVID-19 konspirationstro kan også skyldes en mangel på personlig kontrol, hvor en persons risikovurdering af usikre situationer er en prædiktør for COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 4). Udover at konspirationstro giver en følelse af kontrol over ens miljø, kan det altså også fungere som en måde for meningsskabelse. Sådan et behov for meningsskabelse er centralt for konspirationsteorier, da de giver en forklaring på forskellige begivenheder og for det meste kan udpege nogle til at skyde skylden på (Goreis & Voracek, 2019, p. 5). Dette behov for kontrol som en måde at håndtere usikkerhed på, kan forklares som kompensatorisk kontrol (Pilch et al., 2023, p. 10), hvor man tror på konspirationsteorier for at kompensere for manglen på kontrol. Dette er blevet understøttet af beviser ift. COVID-19 konspirationsteorier, hvor troen på dem fungerer som en kompenserende kontrol, hvor de fx kan give en forståelse for, hvordan denne uforudsigelige virus fungerer eller forklaringer på dens opvindelse. Dog er der også foretaget eksperimenter, hvor der ikke er fundet støtte til denne hypotese (Pilch et al., 2023, p. 6). En meta-analyse (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 965) fandt kun meget lidt støtte til denne hypotese, og det var kun specifikke konspirationsteorier, der viste en signifikant effekt. Det er dog stadig for tidligt at afvise hypotesen helt, da mange eksperimentelle teknikker til at måle kontrol kan være tvivlsomme. Det foreslås, at konspiratoriske overbevisninger er relateret til po-

litisk magtesløshed, mens paranoid tankegang er relateret til personlig kontrol (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 965f).

I relation til diskussionen, om hvordan behov for kontrol påvirker konspirationstro, er det væsentligt at nævne usikkerhed, som er et tema, der skinner igennem i den inkluderede litteratur (Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Tsamakidis et al., 2022, p. 20; Magarini et al., 2021, p. 11; Pilch et al., 2023, p. 6). Corona-pandemien medførte høje niveauer af usikkerhed, og manglen på evne til at håndtere usikkerhed øger angst, frygt og bekymring for bl.a. helbredet. Situationen forværres af eksponeringen for en overbelastning af information, herunder misinformation og disinformation, fra både mainstream medier og sociale medier (Magarini et al., 2021, p. 15). Dertil kan en anden prædikator for konspirationstro nævnes, nemlig undgåelse af usikkerhed, hvor personer, der er mindre tolerante over for usikre situationer og ser dem selv til ikke at kunne respondere til eksterne trusler og hermed føler sig håbløse, er mere tilbøjelige at tro på COVID-19 konspirationsteorier (Magarini et al., 2021, p. 11). Der er derudover fundet en positiv sammenhæng mellem konspirationsteorier og en afvisning af eller intolerance over for usikkerhed samt behovet for kognitiv afslutning. Behovet for kognitiv afslutning blev fundet ift. konspirationsteorier omhandlende usikre begivenheder, når sådanne forklaringer var tilgængelige i situationen (Pilch et al., 2023, p. 6). På den måde kan konspirationstro altså fungere som en form for coping-mekanisme for at slippe af med en følelse af usikkerhed og det ubehag, som følger med (Pilch et al., 2023, p. 6). Disse følelser bliver typisk stærkere i situationer med samfundskriser, hvor konspirationstro kan fungere som en måde at få kognitiv afslutning i en truende og kompleks situation.

En anden faktor, som kan diskuteres at spille en rolle her, er sammenhængen mellem konspiratorisk tænkning og kognitive bias, som fx illusoriske korrelationer og bekræftelsesbias (Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Pilch et al., 2023, p. 6; Van Mulukom et al., 2022, p. 5). En anden form for bias, som er undersøgt, er afvisning af tilfældigheder. Folk, der er hurtige til at afvise tilfældighed som en mulig årsag for en hændelse, er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier (Sternisko et al., 2022, p. 9), idet de afviser tanker om, at begivenheder sker ved et uheld. Alle konspirationsteorier - sande eller falske - giver sådanne fortællinger. Dog varierer konspira-

onsteorier i graden af aktiveringen af disse processer og mønstre, hvilket kan have konsekvenser for deres sammenhæng med afvisning af tilfældigheder (Sternisko et al., 2022, p. 12). Forholdet mellem afvisning af tilfældigheder og konspirationstro kan ligeledes tænkes at blive påvirket af behov for kognitiv afslutning og følelser af usikkerhed (Sternisko et al., 2022, p. 10), som diskuteret oven for.

Konspirationsteorier kan altså siges at give en forklaring i usikre situationer, men de kan være et produkt af bias og mentale genveje, som man laver, når man søger denne forklaring. Men det er vigtigt at påpege, at sammenhængen mellem kognitive bias og konspirationstro er følsom over for kontekstuelle faktorer. Dette kan sættes sammen med, at et ønske om at skabe mening og orden, kan siges at være en vigtig motivationsfaktor for at tro på konspirationsteorier (Pilch et al., 2023, p. 6). På den måde kan der argumenteres for, at konspirationstro kan opstå, når mennesker skaber årsagsmæssige forbindelser mellem samtidige begivenheder, der ikke er direkte forbundet. Konspirationstro er også positivt forbundet med kognitive bias som at drage forhastede konklusioner, at træffe forhastede beslutninger, at afvise beviser der modsiger ens opfattelse og ikke at indrømme muligheden for at tage fejl (Pilch et al., 2023, p. 6).

Hertil er det også blevet undersøgt, hvordan intuitiv tænkning spiller en rolle. Der er blevet fundet et forhold mellem konspirationstro og tænkeevner (fx rationel, intuitiv eller kritisk tænkning) (Pilch et al., 2023, p. 5; Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Tsamakis et al., 2022, p. 21; Magarini et al., 2021, p. 10f). Her ses, at folk, der foretrækker intuitiv tænkning frem for analytisk tænkning, er mere tilbøjelige til at tro på COVID-19 konspirationsteorier. De har også mindre videnskabelig viden og har sværere ved at skelne mellem sand og falsk information om COVID-19 og er mere tilbøjelige til at dele misinformation (Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Tsamakis et al., 2022, p. 21). Dette skyldes igen muligvis hurtig beslutningstagning og bias i accept af information og afvisning af afkræftende beviser. COVID-19-konspirationstro er derudover fundet til at have en positiv sammenhæng med tro på intuition og manglende følsomhed over for modsigelser, som begge er karakteristika for irrationel tænkning (Magarini et al., 2021, p. 10f).

Disse ovenstående fund kan sættes i samspil med fundene omkring impulsivitets rolle i konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Pilch et al., 2023, p. 6; Tsamakidis et al., 2022, p. 22). Impulsivitet er blevet knyttet til tro på COVID-19 konspirationsteorier. Dette kan skyldes, at impulsivitet er forbundet med hastige tankeprocesser (fx at drage forhastede konklusioner) og en manglende evne til at engagere sig i åbensindet tænkning (fx fleksibel tænkning), som begge er forbundet med tendensen til at tro på COVID-19 konspirationsteorier. Impulsivitet bliver derudover set som et af nøgletrækkene ved visse former for psykopati, hvorfor impulsivitet og tendenser til at tage risici også kan hjælpe med at forklare, hvorfor personer med ”mørke personligheder” er mindre tilbøjelige til at engagere sig i beskyttelsesadfærd ift. COVID-19 (fx bære maske og holde afstand) og dermed engagere sig i konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 4). Dette er yderligere diskuteret i afsnit 5.1.3.

5.1.5. Big Five personlighedstræk

I dette paraply-review er der rapporteret inkonsistente resultater om sammenhængen mellem Big Five personlighedstræk og konspirationstro. Pilch og kollegaers (2023, p. 6) fund afspejler en inkonsistens i hvilke personlighedstræk (samvittighedsfuldhed og åbenhed eller samvittighedsfuldhed og imødekommenhed), der er forbundet med konspirationstro samt om de er positivt eller negativt forbundet. Ud fra meta-analysernes (Stasielowicz, 2022, p. 11; Goreis & Voracek, 2019, p. 9) resultater er der meget svage men både positive og negative korrelationer mellem konspirationstro og Big Five personlighedstræk; altså synes neuroticisme, udadvendthed, åbenhed, samvittighedsfuldhed og imødekommenhed ikke at være associeret med konspirationstro.

De gennemførte moderator-analyser fastslår, at hverken anvendt spørgeskema til at måle konspirationstro eller specifik versus generel konspirationstro påvirker resultaterne. Der er kun fundet en forskel ved åbenhed ift. specifik versus generel konspirationstro, men denne forskel er ikke i størrelsen af korrelationen, men om korrelationen var positiv eller negativ (Goreis & Voracek, 2019, p. 8; Stasielowicz, 2022, p. 6). Dette synes mindre relevant, idet der generelt er inkonsistens ift. om flere af personlighedstrækkene er positivt eller negativt forbundne med konspirationstro; især fordi de fastslåede korrelationer er så svage, som de er. Kultur modererer resultaterne for

samvittighedsfuldhed, men igen kun ift. om sammenhængen er positiv eller negativ (Stasielowicz, 2022, p. 8), hvilket også synes mindre relevant, taget de svage korrelationer i betragtning. Derudover identificeres der marginale forskelle blandt køn og alder for nogle af personlighedstrækkene, hvor der ikke er konsistente sammenhænge (Goreis & Voracek, 2019, p. 8). Ift. COVID-19 relaterede konspirationsteorier er der ligeledes rapporteret inkonsistente sammenhænge mellem køn og alder og konspirationstro, hvor der bl.a. er fundet forskellige sammenhænge i forskellige lande (Van Mulukom et al., 2022, p. 4; Tsamakis et al., 2022, p. 18; Magarini et al., 2021, p. 8). På trods af de modstridende resultater inden for køn og alder, tyder det på, at disse er en del af et komplekst samspil af psykologiske og sociale faktorer (Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Det er ligeledes muligt, at nogle mænd eller kvinder scorer højere på andre personlighedstræk eller kognitive stile, som ligeledes er forbundet med øget konspirationstro (Magarini et al., 2021, p. 8), hvorfor det så måske er andre faktorer eller prædiktorer, der modererer eller medierer forholdet mellem fx køn og konspirationstro.

Hidtil har personlighedstrækkene åbenhed og imødekommenhed været de mest omdiskuterede, når man taler om sammenhængen mellem Big Five og konspirationstro. Selvom der er rapporteret inkonsistente fund i dette paraply-review, så kan det ud fra den præsenterede meta-analytiske evidens konkluderes, at disse personlighedstræk samt de resterende inden for Big Five ikke er forbundet til konspirationstro. Det er tydeligt ud fra alle de andre identificerede prædiktorer, at personlighed som sådan klart synes at være associeret med konspirationstro, men resultaterne tyder på, at ingen af disse associationer kan indfanges med Big Five personlighedstrækkene (Goreis & Voracek, 2019, p. 10).

5.1.6. “Negative” prædiktorer for konspirationstro

Udover de diskuterede positive sammenhænge mellem en lang række prædiktorer og konspirationstro, har dette paraply-review ligeledes identificeret en række negative prædiktorer; altså prædiktorer, som forudsiger nedsat konspirationstro. Disse er i mange tilfælde det modsatte af en positiv prædiktor (fx er der en positiv association mellem lavere videnskabelige ræsonnement og konspirationstro, og en negativ association mellem højere videnskabelige ræsonnement og konspirationstro). En række af

disse vil her diskuteres, idet der er flere forklaringer på, hvorfor de netop kan siges at udgøre negative prædiktorer, hvilket hænger sammen med meget af det, som allerede er diskuteret.

5.1.6.1. Reflekterende tænkning og kognitiv evne

Meta-analyser har fastslået, at folk, der tænker reflektivt, er mindre tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier (Yelbuz et al., 2022, p. 735), samt jo højere kognitiv evne, jo mindre konspirationstro; altså er intelligente folk mindre tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier (Stasielowicz, 2022, p. 9). Disse fund hænger meget sandsynligt sammen med nogle af de andre fund inden for kognitive prædiktorer fra de systematiske reviews og scoping reviewet. Her er kognitiv refleksion negativt relateret til konspirationstro (Magarini et al., 2021, p. 10; Pilch et al., 2023, p. 5), hvor kognitiv refleksion kan siges at være et andet begreb, som dækker over det samme som reflekterende tænkning. Reflekterende tænkning kan tænkes at være karakteriseret af både en analytisk, rationel og kritisk tænkning. Alle disse typer tænkning er ligeledes negativt forbundet med konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Tsamakis et al., 2022, p. 21; Magarini et al., 2021, p. 10; Pilch et al., 2023, p. 5). Intuitiv og irrationel tænkning, som kan siges at være det modsatte af analytisk og rationel tænkning, er også positivt forbundet til konspirationstro, som tidligere diskuteret (se afsnit 5.1.4.).

En forklaring på den negative sammenhæng mellem høj kognitiv evne og reflekterende tænkning og konspirationstro kan være, at en analytisk tænkestil gør en person mindre tilbøjelig til at falde for de logiske fejlslutninger, der oftest præger konspirationsteorier (Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Yelbuz et al., 2022, p. 734). En anden forklaring kan være, at man formentlig ligeledes besidder et højere videnskabeligt ræsonnement, hvis man har højere kognitiv evne og tænker reflektivt. Et højere videnskabeligt ræsonnement er relateret til mindre tro på COVID-19 konspirationsteorier (Tsamakis et al., 2022, p. 21) samt andre konspirationsteorier (Pilch et al., 2023, p. 5). Dette er formentlig fordi, at videnskabeligt ræsonnement medfører evner til dataindsamling og integration af evidens samt en overordnet tro på, at ens overbevisninger bør ændre sig ud fra evidens, som ligeledes er negativt forbundet med konspirationstro (Pilch et al., 2023, p. 6). Folk, der tror på konspirationsteorier, besidder

ikke disse evner, og dette bliver eksempelvis demonstreret i en dokumentar om “Flat Earth” konspirationsteoretikere, der selv gennemfører videnskabelige forsøg for at bevise, at jorden er flad (Whalen, 2019). De ændrer ikke holdning, selvom deres eksperimenter viser, at jorden er rund, men forsøger derimod at komme med forklaringer på, hvorfor eksperimenterne eller måleredskaberne “fejler”.

Derudover kan reflekterende tænkning og højere kognitiv evne (fx ræsonnering og processeringshastighed) tænkes at være negativt forbundet med konspirationstro, fordi det muligvis hæmmer individers intuitioner og bias, som netop er positivt forbundet med konspirationstro (Yelbuz et al., 2022, pp. 729-734), hvilket allerede er diskuteret (se afsnit 5.1.4.). Derudover kan disse evner være med til at fremme en skepticisme mod enhver form for epistemisk tvivlsomme overbevisninger (fx tro på pseudovidenskab og det paranormale), som er diskuteret som positive prædiktorer i afsnit 5.1.1. Disse epistemisk tvivlsomme overbevisninger kan nemlig tænkes at hæmme individers analytiske ræsonnement, og de kan forudsiges af en præference for intuitiv frem for analytisk tænkning (Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Derfor kan der argumenteres for, at det giver logisk mening, at reflekterende tænkning, som negativt forudsiger konspirationstro, medfører skepsis overfor fx pseudovidenskab og konspirationsteorier.

5.1.6.2. Højere social status

En række parametre, som kan opsummeres under højere social status, er fundet til at være negativt forbundet med konspirationstro. Hvid etnicitet kontra etniske minoriteter er associeret med lavere niveauer af COVID-19 konspirationstro (Tsamakis et al., 2022, p. 18; Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Dette kan muligvis hænge sammen med, at etniske minoriteter har lavere niveauer af tillid samt oplever en større trussel (Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Tsamakis et al., 2022, p. 22), som også er blevet diskuteret som prædiktorer for konspirationstro (se afsnit 5.1.4. og 5.1.2.). Højere indkomst er ligeledes negativt forbundet med COVID-19 konspirationstro (Tsamakis et al., 2022, p. 18f), hvilket muligvis kan forklares af, at man formentlig oplever mindre trussel, hvis man har flere ressourcer. Dog, som tidligere diskuteret i afsnit 5.1.2., kan dette potentielt også medføre øget COVID-19 konspirationstro, idet man så ikke tror på virussen, hvis man ikke oplever nogen trussel. Der kan argumenteres

for, at andre faktorer såsom indholdet af konspirationsteorien vil påvirke forholdet mellem indkomst og konspirationstro.

Et andet interessant fund er, at singler uden børn er mindre tilbøjelige til at tro på COVID-19 relaterede konspirationsteorier (Tsamakis et al., 2022, p. 18). En mulig forklaring herpå kan være, at gifte par med børn i højere grad har været bekymret for virussen pga. deres børn og den store smitterisiko, hvorfor de har været mere tilbøjelige til at søge yderligere information online. Hvis dette er sket via de sociale medier, så har de formentlig været udsat for mere COVID-19 misinformation og muligt konspiratorisk indhold (Tsamakis et al., 2022, p. 22). Hertil er brug af sociale medier forbundet med øget COVID-19 konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 7; Tsamakis et al., 2022, p. 21; Pilch et al., 2023, p. 8). Singler sammenlignet med forældre har altså derfor muligvis haft lavere motivation for at søge yderligere information om COVID-19 og har af den grund været udsat for mindre konspiratorisk indhold online. Dog kan man argumentere for, at det at være single ikke er en beskyttende faktor i sig selv, da mange andre faktorer kan føre til konspirationstro.

Uddannelsesniveau er også relateret til konspirationstro, hvor højere uddannelse er associeret med mindre konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 6). Dette kunne hænge sammen med, at højere uddannelse er forbundet med en større mængde af viden og dermed en mindre tilbøjelighed til at tro på konspirationsteorier. Større videnskabelig viden er nemlig ligeledes negativt forbundet med konspirationstro (Goreis & Voracek, 2019, p. 6; Tsamakis et al., 2022, p. 21; Van Mulukom et al., 2022, p. 5). Dog er der rapporteret inkonsistente resultater inden for sammenhængen mellem uddannelsesniveau og COVID-19 relateret konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Tsamakis et al., 2022, p. 19f; Magarini et al., 2021, p. 7f). Man kan argumentere for, at samme logiske ræsonnement med højere uddannelse, mere viden og dermed mindre konspirationstro kunne gøre sig gældende, men det kunne tyde på, at der er mere på spil lige præcis ift. COVID-19 relaterede konspirationsteorier. Der bliver refereret til et rumænsk studie (Stoica & Umbreş, 2021), som finder det kontraintuitive fund, at højere uddannelse er en positiv prædiktør for COVID-19 konspirationstro (Magarini et al., 2021, p. 7f). Her kan en mulig forklaring være den specifikke situation i Rumænien, hvor tillid til regeringen falder i takt med at uddannel-

sesniveauet stiger (Magarini et al., 2021, p. 8), hvorfor der her kan argumenteres for, at variablen tillid til regeringen påvirker forholdet mellem uddannelsesniveau og konspirationstro. Som tidligere diskuteret (se afsnit 5.1.2.) er mistillid til regeringen en positiv prædiktør for konspirationstro (medmindre der er tale om Præsident Trump eller andre populistiske regeringer). Alt i alt tyder disse fund på, at effekten af uddannelsesniveau på sandsynligheden for at tro på konspirationsteorier ikke altid er beskyttende, og den kan blive påvirket af andre kontekstuelle forhold (Magarini et al., 2021, p. 8).

Der kan argumenteres for, at en højere social status generelt er forbundet med nedsat konspirationstro. Dette hænger godt sammen med, at folk af lavere socioøkonomisk status (lavere uddannelse, lavere indkomst, mere sandsynligt arbejdsløse og fra en etnisk minoritet) er fundet til at være mere tilbøjelige eller i større risiko for at tro på konspirationsteorier, formentlig pga. øget trusselsopfattelse og større mistillid til andre fremmed-grupper (Tsamakis et al., 2022, p. 22).

5.2. Hvordan defineres og måles konspirationstro?

Allerede i begyndelsen af dette speciale blev det præsenteret, at der kan være forskellige måder at definere og operationalisere konspirationstro på (se afsnit 2.2. og 2.3.), og det er i resultatafsnittet ligeledes tydeligt, at nogle resultater bliver påvirket heraf. Dette afsnit diskuterer, hvordan resultaterne ser ud til at blive påvirket af, om man har defineret konspirationstro som en generel konspiratorisk tankegang eller troen på en specifik konspirationsteori. Derudover diskuteres hvilken indflydelse den skala, som er blevet anvendt til at måle konspirationstro, har på resultaterne. Afslutningsvis diskuteres det, hvordan kultur har spillet en rolle i de fundne resultater.

5.2.1. Generel versus specifik konspirationstro

Om konspirationstro bliver defineret som en generel konspiratorisk tankegang eller en tro på specifikke konspirationsteorier modererer forholdet mellem konspirationstro og flere af de gennemgåede prædiktører i dette paraply-review, nemlig pseudovidenskabelige overbevisninger, religiøsitet, kollektiv og individuel narcissisme og manglende kontrol. For pseudovidenskabelige overbevisninger er forholdet med kon-

spirationstro stærkere ved generel konspirationstro frem for specifik, hvor forholdet er stærkere for specifik konspirationstro for de resterende prædiktorer.

Forholdet mellem konspirationstro og pseudovidenskabelige overbevisninger var stærkere ved generel frem for specifik konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 6). Der kan argumenteres for, at eftersom pseudovidenskabelige overbevisninger er tæt forbundet med andre epistemisk tvivlsomme overbevisninger, vil det være mere sandsynligt, at man tror på flere konspiratoriske påstande og konspirationsteorier frem for blot at tro på én specifik konspirationsteori. Dog er pseudovidenskabelige overbevisning, formentlig af denne årsag, ikke særligt ofte undersøgt sammen med specifik konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 10).

Religiøsitet er stærkere forbundet med specifik frem for generel konspirationstro (Frenken et al., 2023, p. 144), men dette bliver dog ikke fundet i Stasielowicz (2022, p. 6) moderator-analyse. Disse modstridende resultater kan tænkes at være forårsaget af nogle af de andre problematikker relateret til operationaliseringen og konceptualiseringen af religiøsitet, som tidligere er diskuteret i afsnit 5.1.1. Frenken og kollegaers (2023) studie er dog af noget mindre omfang (både ift. antal effektstørrelser kombineret og samlet stikprøve) end Stasielowicz (2022), og de har ligeledes fået en lav OQAQ-score i dette paraply-review, hvorfor deres konklusioner bør tilgås med forsigtighed.

Kollektiv narcissisme er stærkere forbundet med specifik konspirationstro frem for generel (Stasielowicz, 2022, p. 6; Golec de Zavala et al., 2022, p. 3), hvor sammenhængen er stærkest for de konspirationsteorier, der tilskriver hemmelige ondsindede hensigter og skadelige handlinger til specifikke fremmed-grupper i specifikke intergruppe-kontekster, fx en konspiration om at immigranter i Frankrig og ISIS og andre terrorgrupper vil overtage Europa. Dette kan muligvis forklares ud fra, at denne konspirationstro mod fremmed-grupper giver en forklaring på, hvorfor andre ikke anerkender egen-gruppens storhed samtidig med, at man har nogle andre at kaste skylden på (Golec de Zavala et al., 2022, p. 3). Hvis man ikke skelner mellem individuel og kollektiv narcissisme, er narcissisme ligeledes stærkest forbundet med specifik (fx jødisk konspiration, COVID-19 konspirationsteori) frem for generel konspirationstro,

men i Stasielowicz (2022, p. 9f) meta-analyse er specifikke konspirationsteorier dog kun undersøgt sammen med kollektiv narcissisme, hvorfor det reelt ikke kan konkluderes, at det samme gælder individuel narcissisme.

Selvom der er fundet begrænset støtte til hypotesen om, at konspirationstro opstår som en kompenserende form for kontrol, er der dog større sandsynlighed for at observere denne effekt, når konspirationstro måles ift. specifikke konspirationsteorier frem for en generel konspirationstro (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 965). Trusler mod kontrol øger altså kun potentielt troen på specifikke konspirationsteorier. En mulig forklaring på dette fund er, at en generel konspirationstro kan tænkes at udgøre et relativt stabilt personlighedstræk, som formentlig ikke påvirkes af forbigående trusler mod kontrol (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 965).

Ved mange af prædiktorer i dette paraply-review er der dog ikke identificeret denne forskel mellem generel og specifik konspirationstro. Derudover er der ved langt de fleste prædiktorer overensstemmelse mellem resultaterne ud fra de reviews, som inkluderer både specifik og generel konspirationstro, og de reviews, som udelukkende undersøger COVID-19 relaterede konspirationsteorier. Der er ensartede fund ift. fx kognitive stile, personlighedstræk og politiske holdninger (se hhv. afsnit 4.3.2., 4.3.3. og 4.3.4.). Dog er der nogle prædiktorer, som kun er undersøgt ift. COVID-19 konspirationsteorier, herunder fx indkomst, civilstand, alder, køn, mistillid til videnskab og mistillid til regeringen. Man kan argumentere for, at flere af disse prædiktorer måske er af særlig interesse ift. COVID-19 pandemien, hvor flere af dem højst sandsynligt ikke vil spille nogen rolle ved andre specifikke konspirationsteorier, som fx attentatet på John F. Kennedy. Der er dog også identificeret modstridende fund for prædiktoren uddannelsesniveau, som tidligere diskuteret (se afsnit 5.1.6.2.). Denne prædikator kan tænkes at spille en rolle for både specifik og generel konspirationstro, men det giver god mening, at den lige præcis ift. COVID-19 konspirationsteorier formentlig bliver påvirket af andre variable, som fx mistillid til regeringen, som det var tilfældet i det rumænske studie (Stoica & Umbreş, 2021).

På baggrund af ovenstående kan der altså argumenteres for, at forholdet mellem konspirationstro og nogle af prædiktorerne bliver påvirket af, om konspirationstro bliver

defineret som en generel konspiratorisk tankegang eller en tro på specifikke konspirationsteorier. Dog giver det måske ikke altid mening at skelne herimellem, eftersom der ligeledes er en lang række prædiktorer, hvor der ikke er identificeret nogen forskel. I sammenhæng hermed er et konsistent fund i den eksisterende litteratur (Van Prooijen, 2018, p. 37; Brashier, 2022, p. 2; Binnendyk & Pennycook, 2022, p. 1) og dette paraply-review, at tro på andre konspirationsteorier er en positiv prædiktor for konspirationstro (Van Mulukom et al., 2022, p. 5; Magarini et al., 2021, p. 8; Pilch et al., 2023, p. 5), selv hvis der er tale om modstridende konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 5). På den måde kan man, på trods af ovenstående identificerede forskelle mellem generel og specifik konspirationstro, argumentere for, at der måske findes en form for generel konspiratorisk mentalitet (Goreis & Voracek, 2019, p. 2). En konspiratorisk mentalitet kan ses som generel tendens til at se hændelser som produkter af konspirationer, og der kan argumenteres for, at denne mentalitet er et resultat af individuelle forskelle i tænkestile og kognitiv evne (Magarini et al., 2021, p. 11), hvilket stemmer godt overens med resultaterne fra dette paraply-review. En konspiratorisk mentalitet er også blevet fundet til at kunne forudsige troen på COVID-19 konspirationsteorier (Tsamakis et al., 2022, p. 20; Magarini et al., 2021, p. 10), hvorfor der kan argumenteres for, at der måske ofte vil være et sammenspil mellem generel og specifik konspirationstro.

5.2.2. Anvendt måleredskab til konspirationstro

I forlængelse af ovenstående diskussion, kan det diskuteres, hvordan det anvendte måleredskab til konspirationstro påvirker resultaterne. Det anvendte måleredskab modererer nemlig forholdet mellem konspirationstro og flere prædiktorer i dette paraply-review, nemlig paranoia, skizotypi, religiøsitet og kognitiv evne. Forholdet mellem konspirationstro og paranoia samt skizotypi er stærkest, når GCBS (Generic Conspiracy Belief Scale) anvendes, hvor det ved kognitiv evne er stærkest ved BCTI (Belief in Conspiracy Theories Inventory) (Stasielowicz, 2022, p. 7). For religiøsitet rapporteres der blot om forskellige sammenhænge alt efter hvilken skala, der anvendes til at måle konspirationstro (Pilch et al., 2023, p. 8).

En mulig forklaring, på at forholdet mellem paranoia og konspirationstro er stærkere ved GCBS, kan være, at denne skala bedst indfanger nogle af de ligheder, der er mel-

lem konspirationstro og paranoia, som allerede tidligere er diskuteret i afsnit 5.1.3. Nogle af de andre skalaer, som fx CMQ (Conspiracy Mentality Questionnaire), indfanger måske ikke dette, idet CMQ er mere politisk orienteret og der bliver ikke eksplicit nævnt noget om at tilskrive andre dårlige intentioner (fx “Jeg tror, at statslige myndigheder nøje overvåger alle borgere”), som ellers spiller en vigtig rolle for paranoia (Stasielowicz, 2022, p. 10). Imhoff og Lamberty (2018, p. 912) inkluderer ligeledes studier, som anvender forskellige skalaer, men de gennemfører ingen moderator-analyse heraf, hvorfor det ikke kan vides, om de ville have fundet samme forskel mellem skalaerne.

En mulig forklaring, på at forholdet mellem skizotypi og konspirationstro er stærkere ved GCBS, kan være, at personer med skizotypale træk formentlig er mere tilbøjelige til at tilslutte sig items fra en skala, der relaterer sig til generelle overbevisninger, som GCBS netop gør (Stasielowicz, 2022, p. 11). BCTI omhandler 15 specifikke konspirationsteorier, hvor et konspiratorisk narrativ kan tænkes at være mindre tiltrækkende for nogen. Det foreslås dog også, at dette forhold muligvis kan påvirkes af hvilket måleredskab, der anvendes til skizotypi, idet nogle træk (fx mangel på tætte venner og mærkelig tale) formentlig er mindre relevante for konspirationsteorier end andre (Stasielowicz, 2022, p. 11).

Det negative forhold mellem konspirationstro og kognitiv evne er stærkest ved BCTI (Stasielowicz, 2022, p. 7), hvilket igen kan forklares ud fra indholdet i skalaen. BCTI refererer til specifikke konspirationsteorier, hvorfor der kan argumenteres for, at personer med højere kognitiv evne er mere tilbøjelige til at afvise specifikke konspirationsteorier frem for at afvise den generelle ide om, at konspirationer kan eksistere (Stasielowicz, 2022, p. 9), hvilket giver mening, eftersom der er set tilfælde, hvor konspirationer viste sig at være sande (fx Watergate, se afsnit 2.1.).

Resultaterne fra dette paraply-review bekræfter altså, at det anvendte måleredskab spiller en rolle; men dette fund gør sig ikke gældende for alle prædiktorer. Som der allerede er argumenteret for, kan de generiske skalaer tænkes at være mindre bundne til kulturelle og tidsmæssige kontekster end specifikke spørgeskemaer. Derudover er viden omkring specifikke konspirationsteorier, og dermed sandsynligvis også troen

på dem, forskellig fra kultur til kultur og på forskellige tidspunkter i historien (Goreis & Voracek, 2019, p. 3). Derfor vil både anvendt måleredskab og kultur naturligt påvirke resultaterne. Netop kulturens rolle vil diskuteres i næste afsnit.

5.2.3. Kulturens indflydelse på konspirationstro

Kultur er allerede diskuteret ift. sammenhængen mellem konspirationstro og en række prædiktorer: religiøsitet (se afsnit 5.1.1.), politiske holdninger (se afsnit 5.1.2.) og narcissisme (se afsnit 5.1.3.), hvor det er tydeligt, at kultur spiller en rolle og påvirker resultaterne. Stasielowicz (2022, p. 8) finder dog i sin moderator-analyse af geografisk område ingen interkulturelle forskelle i sine undersøgte variable. En mulig forklaring herpå kan være, at mange af de inkluderede studier er gennemført i vestlige lande i Nordamerika og Europa, hvorfor der generelt mangler studier fra fx Afrika, Asien og Sydamerika for at kunne identificere interkulturelle forskelle (Stasielowicz, 2022, p. 12). Dog finder en enkelt meta-analyse (Sternisko et al., 2022, p. 8) kulturelle forskelle mellem USA og Europa, idet forholdet mellem konspirationstro og afvisning af tilfældigheder er statistisk signifikant for studier i USA, men ikke for studier i Europa. Der kan være forskellige forklaringer herpå, fx forskellige smittetal under COVID-19 pandemien og dermed forskel i oplevet trussel og usikkerhed eller forskellige politiske situationer (Sternisko et al., 2022, p. 10). Dette kan have forskellig indflydelse på konspirationstro, som allerede tidligere diskuteret (se afsnit 5.1.6.2. ang. oplevet trussel og afsnit 5.1.2. ang. politik). Der kan ligeledes spekuleres i, om det kunne hænge sammen med forskellige mediekulturer i hhv. USA og Europa, hvor man nogle steder er mere afhængige af sociale medier, og andre steder måske har arbejdet mere for at modarbejde spredningen af misinformation og konspirationsteorier.

Selvom der for nogle prædiktorer findes kulturelle forskelle mellem USA og Europa, er det værd at nævne, at den inkluderede litteratur i dette paraply-review mest dækker over netop Nordamerika og Europa. Størstedelen af meta-analyserne og de systematiske reviews har en førsteforfatter fra et europæisk land, og langt de fleste reviews har inkluderet mellem 60-100 procent primærlitteratur fra Nordamerika og Europa, hvorfor der kan argumenteres for, at konspirationstro er mest undersøgt i den vestlige verden, selvom der dog også er tilfælde af studier fra resten af verden. Groft

sagt kan alle disse resultater altså ikke siges at gælde hele verden, idet resultaterne fra dette paraply-review om konspirationstro primært dækker over WEIRD stikprøver (Goreis & Voracek, 2019, p. 4; Stasielowicz, 2022, p. 3; Sternisko et al., 2022, p. 12; Pilch et al., 2023, p. 11), hvilket er et lignende billede i den generelle eksisterende litteratur omkring konspirationstro (Douglas & Sutton, 2023, p. 277). WEIRD refererer til hvide, uddannede, industrialiserede, rige og demokratiske lande (Henrich, Heine & Norenzayan, 2010), men disse lande dækker kun over ca. 20 procent af verdens befolkning, hvorfor resultaterne fra sådanne stikprøver netop ikke (nødvendigvis) kan generaliseres til resten af verdens befolkning.

5.3. Sammenfatning af prædiktorer for konspirationstro

På baggrund af diskussionen om sammenhængen mellem de mange prædiktorer for konspirationstro samt hvordan definition og operationalisering af konspirationstro påvirker resultaterne, vil dette afsnit forsøge at sammenfatte den eksisterende forskning inden for prædiktorer for konspirationstro. Dernæst diskuteres potentielle centrale bagvedliggende psykologiske mekanismer for disse prædiktorer.

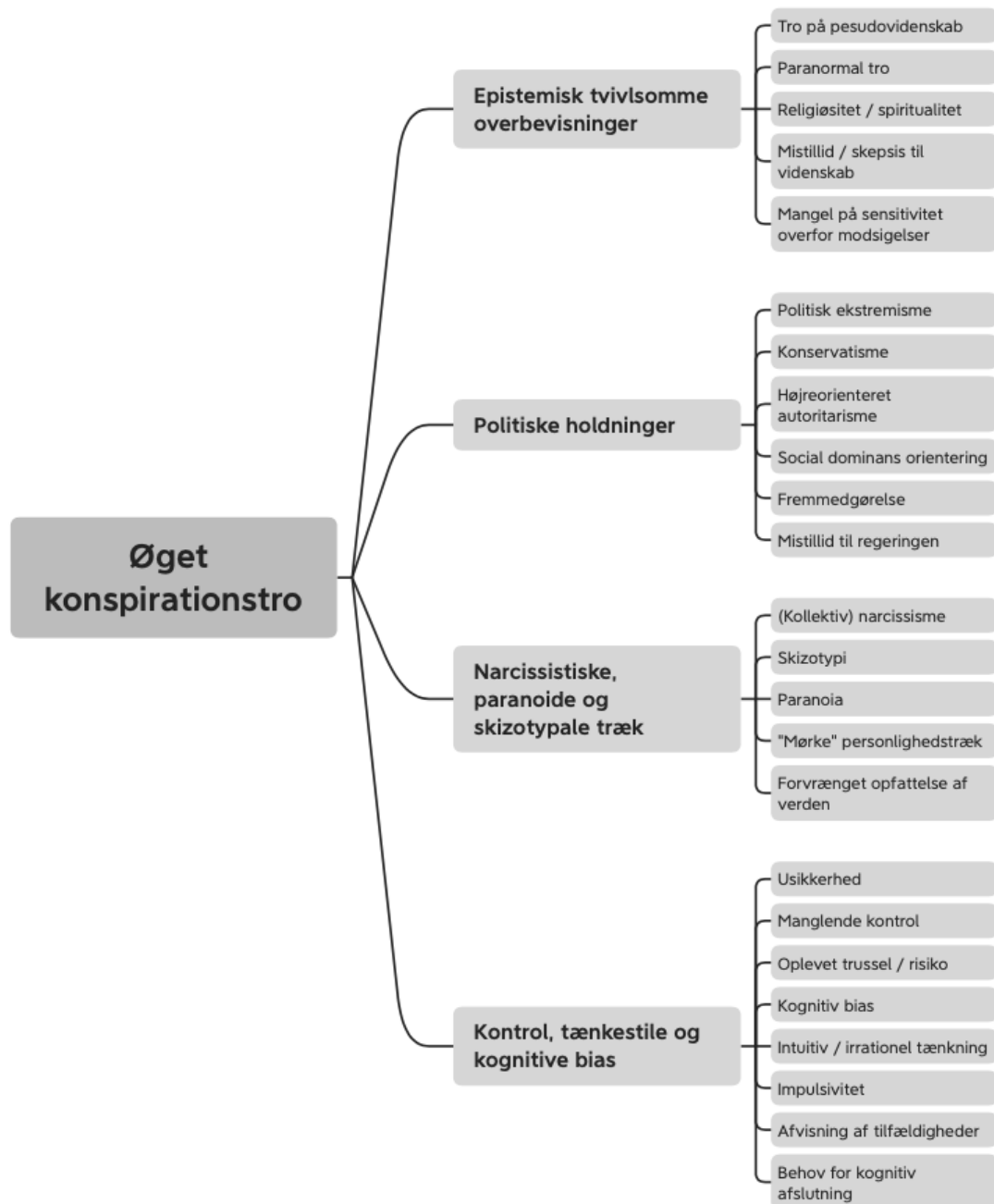
Set i lyset af resultaterne fra dette paraply-review er det tydeligt, at forskningen i psykologiske prædiktorer for konspirationstro er mangefacetteret. Det er et enormt bredt felt, som er præget af heterogenitet i forskningsdesign, mål og resultater. Af den grund kan det være svært at sige noget om, hvilke prædiktorer, der er bedst evidens for. Der findes ikke meta-analytisk evidens for alle prædiktorer, men det er heller ikke alle prædiktorer, hvor det er muligt at gennemføre en meta-analyse. Der kan dog siges noget om, hvilke prædiktorer, der er mest undersøgte. Ud fra resultaterne i dette paraply-review tegner der sig et billede af, at de følgende 19 prædiktorer er mest undersøgte: videnskabelig viden og uddannelsesniveau, forskellige kognitive bias og tænkestile, paranoia, en række mørke eller dysssociale personlighedstræk samt Big Five personlighedstræk, behov for kontrol, frygt og angst, usikkerhed, religiøsitet og spiritualitet, epistemisk tvivlsomme overbevisninger, højreorienterede politiske holdning og politiske ekstremisme, kollektiv narcissisme, fremmedgørelse samt me-

diebrug. Disse prædiktorer har gennemgående været undersøgt eller nævnt i de fleste af de inkluderede artikler i dette parapy-review.

Der findes også et par prædiktorer, som er undersøgt, men hvor sammenhængen til konspirationstro kan afvises på baggrund af den nuværende evidens, nemlig ikke-narcissistisk positiv egen-gruppe identifikation, Big Five personlighedstræk og selvværd. Som diskuteret tidligere i afsnit 5.1.3., er der modstridende fund inden for sammenhængen mellem konspirationstro og selvværd. Det tyder på, at selvværd ikke er relevant i sig selv, men måske kunne denne prædiktor være relevant i samspil med andre prædiktorer (fx lavere selvværd og paranoia). Selvom nogle prædiktorer kan afvises ud fra den nuværende evidens, så kan dette ændre sig i fremtiden, hvis forskningen forbedres, idet der mangler forskning med fokus på mulige interaktioner mellem prædiktorerne. Dette diskuteres yderligere i afsnit 5.4. ift. hvilke områder af forskningen, der mangler fokus.

På baggrund af resultaterne og diskussionen kan man i grove træk opsummere de prædiktorer, der fører til øget konspirationstro under følgende fire overskrifter: 1) Epistemisk tvivlsomme overbevisninger, 2) Politiske holdninger, 3) Narcissistiske, paranoide og skizotypale træk, og 4) Kontrol, tænkestile og kognitive bias. Prædiktorer, der falder under epistemisk tvivlsomme overbevisninger, er bl.a. tro på pseudo-videnskab koblet med en mistillid eller skepsis til videnskab samt religiøsitet. Politiske holdninger, som fører til øget konspirationstro, er især stærke, højreorienterede og traditionelle holdninger samt et ønske om socialt hierarki. Derudover dækker det over en mistillid til regeringen og følelser af fremmedgørelse. Narcissistiske, paranoide og skizotypale træk taler for sig selv, og her kan der siges at være tale om "mørke" eller dyssociale personlighedstræk, hvor man har en forvrænget opfattelse af verden. Også kollektiv narcissisme findes her som en prædiktor. Under overskriften kontrol, tænkestile og kognitive bias falder prædiktorer som usikkerhed, manglende kontrol og oplevet trussel eller risiko sammen med intuitive og irrationelle tænkestile præget af kognitive bias og impulsivitet. Ligeledes findes prædiktorerne afvisning af tilfældigheder samt behovet for kognitiv afslutning. Se Model 5.1. for en visuel sammenfatning af disse prædiktorer. Besidder man en eller flere af ovenstående

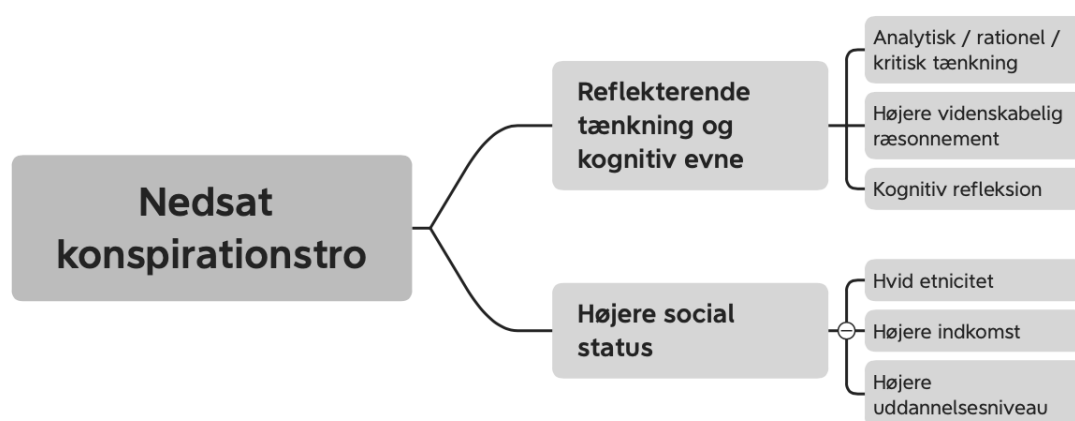
overbevisninger, holdninger, personlighedstræk eller tænkestile, er man altså i højere grad tilbøjelig til at tro på konspirationsteorier.

Model 5.1. Visuel sammenfatning af psykologiske prædiktorer, som er forbundet med øget konspirationstro. Opstillet med udgangspunkt i paraply-reviewets resultater og diskussion. Vær opmærksom på, at potentielle sammenhænge mellem prædiktorerne ikke er skitseret i denne model grundet ønske om overskuelighed og overblik.

Ligeledes kan man på baggrund af resultaterne og diskussionen i grove træk opsummere de prædiktorer, der fører til nedsat konspirationstro. Disse falder under følgen-

de to overskrifter: 1) Reflekterende tænkning og kognitiv evne, og 2) Højere social status. Prædiktorer, der falder under reflekterende tænkning og kognitiv evne, er analytisk-prægede, rationelle og kritiske tænkestile sammen med et højere videnskabeligt ræsonnement og kognitiv refleksion. Under højere social status falder prædiktorerne hvid etnicitet, højere indkomst samt et højere uddannelsesniveau. Se Model 5.2. for en visuel sammenfatning af disse prædiktorer. Besidder man altså en eller flere af ovenstående tænkestile eller har højere social status, er man altså i mindre grad tilbøjelig til at tro på konspirationsteorier.

Model 5.2. Visuel sammenfatning af psykologiske prædiktorer, som er forbundet med nedsat konspirationstro. Opstillet med udgangspunkt i paraply-reviewets resultater og diskussion. Vær opmærksom på, at potentielle sammenhænge mellem prædiktorerne ikke er skitseret i denne model grundet ønske om overskuelighed og overblik.

Som allerede nævnt tidligere i dette speciale (se afsnit 2.6.), findes der endnu ikke en fyldestgørende teoretisk model, som omfatter alle de individuelle forskelle eller prædiktorer, der er relateret til konspirationstro. Denne udfordring nævnes ligeledes af en af de inkluderede artikler i dette paraply-review (Goreis & Voracek, 2019, p. 10). Dette paraply-review udgør ikke et forslag til en fælles teoretisk ramme, men det har forsøgt at skabe et overblik over alle de forskellige prædiktorer, der er undersøgt ift. konspirationstro. På baggrund af resultaterne og dette overblik kan vi her komme med et par forslag til centrale bagvedliggende psykologiske mekanismer, som kan tænkes at dække over mange af de undersøgte prædiktorer. Dog vil der formentlig være prædiktorer, som er forbundet med andre mekanismer. Disse forslag kan tjene som inspiration til fremtidig forskning ift. at skabe en fælles teoretisk ramme eller integreret teori.

En af de bagvedliggende psykologiske mekanismer kunne være ønsket om opfyldelsen af psykologiske behov. På den måde kan man forstå konspirationstro som en coping-strategi for at opfylde psykologiske behov; det kunne fx være ift. at forstå den verden, vi lever i og skabe mening med den. COVID-19 pandemien skabte kaos, usikkerhed og intet var som før. Konspirationsteorierne kunne i den forbindelse levere konkrete, håndgribelige svar, som kunne lindre usikkerhed og trussel og dermed skabe tryghed hos individet. Det samme argument kunne laves om behovet for kontrol. En relateret psykologisk mekanisme kunne her være menneskers behov for at opretholde et sammenhængende verdenssyn, hvor man ikke ønsker at ændre sin opfattelse, men at bevare sine allerede eksisterende holdninger og overbevisninger. På den måde kan tro på konspirationsteorier tænkes at være med til at bevare den sociale og politiske status quo. I sammenhæng med dette kan der ligeledes nævnes et psykologisk behov for at opretholde et positivt billede af sig selv og sin egen-gruppe, hvilket kan være med til at forklare prædiktorerne (kollektiv) narcissisme, fremmedgørelse og etnicitet.

En anden bagvedliggende mekanisme kan tænkes at være nedsat kognitiv funktion. Fælles for de kognitive prædiktorer for konspirationstro står en hurtig beslutningstagning præget af bias og intuition. En sådan tænkning vil medføre, at man ikke vil opfatte de modsigelser samt manglende evidens, som netop præger konspirationsteorierne. I dag er der en stigende informationsmængde, samt en stor mængde af misinformation, og mennesker har en tendens til blot at læse overskrifterne på nyheder i sociale medier. Hvis man kombinerer dette med en tendens til ikke at fordybe sig, er det ikke mærkeligt, at intuitive og bias-prægede tænkning får flere til at tro på konspirationsteorier.

En tredje potentiel mekanisme kan være relateret til gennemgående mistillid. Hvis man generelt nærer mistillid til andre mennesker, regeringen, andre statsstrukturer eller organisationer, så er man mere tilbøjelig til at tro på konspirationsteorier. Dette kan måske hænge sammen med en generel skepsis til verden, som ligeledes kan præge menneskers tilgang til videnskaben generelt. Dette kan altså være med til at forklare, hvordan en mistillid til videnskaben og regeringen kan medføre konspirationstro.

Disse tre bagvedliggende mekanismer, ønsket om opfyldelsen af psykologiske behov, nedsat kognitiv funktion og mistillid, kan altså være med til at forklare, hvorfor flere af de identificerede prædiktorer medfører konspirationstro. Dette kan ligeledes sættes sammen med forslaget om en konspiratorisk mentalitet, som netop kan tænkes at være et resultat af individuelle forskelle i tænkestile og kognitiv evne. På baggrund af ovenstående kan man ligeledes argumentere for, at en sådan mentalitet opstår på baggrund af ens reaktionsmønstre ved håndtering af usikkerhed og manglende kontrol samt ens niveau af tillid til andre mennesker og verden.

5.4. Hvilke områder af forskningen mangler fokus?

Tilbage i teoriafsnittet blev det tydeliggjort, at der er en række begrænsninger inden for den eksisterende forskning inden for individuelle forskelle og konspirationstro (se afsnit 2.5.). Den største begrænsning synes at være, at der mest er gennemført korrelations- og tværsnitsstudier, hvorfor man ikke kan sige noget om kausaliteten for forholdet mellem en prædiktor og konspirationstro (Wood & Douglas, 2018, p. 246; Lantian et al., 2020, p. 163; Douglas & Sutton, 2023, p. 278; Van Prooijen & Imhoff, 2022, p. 3). Denne samme begrænsning synes at gøre sig gældende ved forskningen inkluderet i dette paraply-review. Ud fra beskrivelserne af de inkluderede reviews er det tydeligt, at der er en klar overvægt af tværsnitsundersøgelser i deres inkluderede litteratur (se kolonnen “Design for inkluderede studier” i Tabel 4.1.), og der er faktisk kun én meta-analyse, som bevidst undgår korrelationsdata og kun inddrager eksperimenter (Stojanov & Halberstadt, 2020, p. 966). Mange af de inkluderede reviews (Frenken et al., 2023, p. 151; Imhoff & Lamberty, 2018, p. 923; Stasielowicz, 2022, p. 11; Golec de Zavala et al., 2022, p. 4; Van Mulukom et al., 2022, p. 10; Tsamakidis et al., 2022, p. 23; Pilch et al., 2023, p. 12; Yelbuz et al., 2022, p. 734) diskuterer den manglende mulighed for at udlede kausalitet pga. en overvægt af korrelations- og tværsnitsstudier.

En anden afledt begrænsning ved denne type forskning, som ligeledes blev gennemgået tidligere i afsnit 2.5., er, at en potentiel tredje faktor kan påvirke begge de variable, der undersøges, eller der kan være et feedback loop mellem konspirationstro og en prædiktor (Wood & Douglas, 2018, p. 246). Denne begrænsning er ligeledes blevet identificeret og diskuteret i et par af de inkluderede artikler i dette paraply-

review. Van Mulukom og kollegaer (2022, p. 10) argumenterer for, at flere af resultaterne kan være observeret som et resultat af en flervejs-effekt eller forårsaget af andre variable, hvilket Stasielowicz (2022, p. 11) er enig i. I samme tråd argumenterer Goreis og Voracek (2019, p. 10) for, at hvis man skal have en fyldestgørende forståelse for årsagerne bag konspirationstro, så er det nødvendigt at undersøge interaktioner mellem prædiktorerne, idet prædiktorerne ofte spiller sammen. Dette faktum er særligt tydeligt i det første omfattende afsnit i denne diskussion, hvor et væld af sammenhænge mellem de mange prædiktorer identificeres og diskuteres. Der kan i den forlængelse argumenteres for, at forskningen nu bør fokusere på ikke bare hvilke faktorer, der synes at øge konspirationstro, men i stedet forsøge at undersøge hvor en sådan tro stammer fra (Van Prooijen & Imhoff, 2022, p. 3). Fremtidig forskning bør derfor have et øget fokus på bedre teorier omkring årsag og virkning sammen med mere eksperimentel og longitudinel data. Dette vil sætte os i stand til bedre at forstå oprindelsen for konspirationstro. Derudover skal et fokus være interaktionerne mellem prædiktorerne eller et fokus på fælles funktioner mellem den pågældende prædiktør og konspirationstro (Stasielowicz, 2022, p. 10), idet dette muligvis kan føre til nye opfattelser og forklaringer omkring konspirationstro. Slutteligt bør der gennemføres mere tværkulturel forskning, så det kan fastslås, om fundene kan generaliseres ud til hele verden. Et større fokus på disse områder kan muligvis også være med til at forklare de modstridende resultater inden for forskningen i konspirationstro.

5.5. Hvordan påvirker konspirationstro individer og samfundet?

Ud fra dette parapy-review er det blevet klart at konspirationstro påvirker individet og samfundet. I indledningen blev der nævnt et par negative konsekvenser ved konspirationstro: at bringe flokimmunitet i fare ift. COVID-19 konspirationsteorier, politisk ligegyldighed og næring til vold og uroligheder (Stasielowicz, 2022, p. 2; Wood & Douglas, 2018, p. 245). Imens der er voksende enighed omkring det psykologiske grundlag for konspirationstro, så er konsekvenserne for konspirationstro mindre velkendte. Dette afsnit vil diskutere nogle af de konsekvenser, der er ved konspirationstro, samt hvordan disse kan sammenkobles med de præsenterede prædiktorer i dette parapy-review.

Det kan hævdes, at der kan være nogle positive konsekvenser ved konspirationstro, da det kan give en følelse af fællesskab for personer med marginale synspunkter (Douglas, 2021, p. 1f). Dette kan være med til at åbne op for nye debatter, øge ansvarlighed, og være med til at opfordre til mere gennemsigtighed. Konspirationsteorier kan altså betragtes som et resultat af menneskers forsøg på at forstå den sociale og politiske virkelighed og er derfor vigtig ift. demokratisk diskurs (Douglas, 2021, p. 2). Det tyder dog på, at de negative konsekvenser af konspirationsteorier fylder langt mere end de positive.

Det er i vores diskussion blevet tydeliggjort, hvordan de forskellige identificerede prædiktorer er i sammenspil med hinanden. Derudover er der i den eksisterende litteratur blevet fundet, at nogle negative konsekvenser ift. COVID-19 pandemien kan forklares ud fra visse prædiktorer. Fx har mennesker med større konspirationstro en tendens til at foretrække ikke-normative handlinger, der går imod regeringsbestemmelser. Mistillid til regeringsfolk og videnskab medierer sammenhængen mellem COVID-19-konspirationstro og overholdelse af retningslinjer fx ift. hygiejne- og afstandsadfærd (Van Mulukom et al., 2022, p. 8). Troen på forskellige typer af konspirationsteorier har varierende effekter på overholdelse af retningslinjer, hvor teorier, der hævder, at virussen er et svindelnummer eller forårsaget af 5G, er mere negativt relaterede til overholdelse af retningslinjer, end teorier, der antyder, at virussen er kunstigt skabt (Van Mulukom et al., 2022, p. 8; Douglas, 2021, p. 4). Holdninger til vaccination påvirkes negativt af konspirationstro, hvilket fører til nedsatte intentioner om at blive vaccineret. Desinformation og konspirationsteorier har historisk påvirket holdninger til vaccination, og forvirring, angst og mistillid under pandemien kan yderligere påvirke hensigter om vaccination (Van Mulukom et al., 2022, p. 8). Konspirationstro er derudover også forbundet med klimafornektelse i USA, hvor disse former for konspirationstro er forbundet med generel videnskabsfornektelse og dertil en tendens til at træffe ikke-miljøvenlige valg, og mindre lyst til at handle mod klimaforandringer (Douglas, 2021, p. 3). Samlet set kan det altså siges, at konspirationstro kan have en betydelig indvirkning på menneskers holdninger. Personer, der er engagerede i konspirationsteorier og færdes i online miljøer, kan risikere at deres holdninger bliver mere ekstreme, hvilket kan medføre en større polarisering grundet en større eksponering (Douglas, 2021, p. 2).

Desuden er troen på konspirationsteorier, især teorien om en kunstig skabelse af virensen, forbundet med øget angst og psykisk stress. Altså kan en persons øget risikoopfattelse samt angst ikke blot være en prædikator for konspirationstro, men omvendt en konsekvens af at tro på COVID-19 relaterede konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 4).

Modstridende og truende information, kombineret med negativt nyhedsindhold på sociale medier, kan også have en negativ indvirkning på psykisk velbefindende (Van Mulukom et al., 2022, p. 9). Troen på konspirationsteorier sammen med følelsen af at være uvidende og manglende tillid til regeringens håndtering af pandemien er forbundet med større følelser af håbløshed i de tidlige faser af karantænen. Troen på konspirationsteorier er blevet associeret med mentale sundhedsproblemer og nedsat trivsel, selvom retningen af denne sammenhæng ikke er fuldt forstået (Van Mulukom et al., 2022, p. 9). Det kan dog også siges, at der ikke er indikationer på, at tro på konspirationsteorier kan lindre ens følelse af eksistentiel frygt, men der er evidens for at de tværtimod kan være med til at styrke den (Pilch et al., 2023, p. 6). Det er altså muligt, at lavt psykisk velbefindende øger sandsynligheden for at tro på konspirationsteorier. Omvendt kan troen på konspirationsteorier også føre til et lavere psykisk velbefindende, da eksponering for sådanne teorier kan fremkalde følelser af magtesløshed, usikkerhed og anomi (Van Mulukom et al., 2022, p. 9).

Derudover kan COVID-19-konspirationsteorier have negative sociale konsekvenser. De bidrager til intergruppe opdeling, fordomme, social og økonomisk ulighed, fremmedhad, racisme, ekstremisme og vold (Van Mulukom et al., 2022, p. 9; Dougals, 2021, p. 2). Eksponering for information om COVID-19 har ført til negative holdninger mod asiatiske mennesker og øget støtte til xenofobiske politikere. Den opfattede trussel, der forstærkes af konspirationsteorier, bidrager til fordomme mod visse grupper (Van Mulukom et al., 2022, p. 9). Disse teorier spreder sig ofte på sociale medier, hvilket forudsiger ønsket om social afstand til personer fra bestemte nationaliteter. Derudover er højere niveauer af vrede forbundet med generelle COVID-19- og 5G-konspirationsteorier, som er forbundet med legitimering af og villighed til vold, såsom at sætte mobilmaster i brand (Van Mulukom et al., 2022, p. 9; Douglas, 2021, p. 4). Generelle COVID-19-konspirationsteorier er også forbundet med større sympati for voldelig radikaliserings blandt unge voksne i Canada, især

dem med højere niveauer af psykisk belastning. Ekstremister, herunder jihadistister, venstreorienterede ekstremister og især højreorienterede ekstremister, har udnyttet pandemien til at fremme deres propaganda, rekruttere tilhængere og angribe deres sædvanlige fjender gennem konspirationsteorier (Van Mulukom et al., 2022, p. 9).

Dertil kan der argumenteres for, at kollektiv narcissisme og konspirationsteorier har samme politiske funktioner, idet de begge skaber truende miljøer, hvor autoritære ledere kan fremme diktatoriske former for styring. Derudover kan autoritære tilhængere retfærdiggøre deres egen gruppes fjendtlighed og politisk vold som midler til at fremme egen-gruppens mål (Golec de Zavala et al., 2022, p. 4). Både konspirationsteorier og kollektiv narcissisme tjener til at retfærdiggøre og opretholde samfundsmæssig polarisering og intergruppe-spændinger mellem grupper på forskellige niveauer af sociale hierarkier. Dette kan føre til miljøer, hvor vold let eskalerer samt en præference for udemokratiske styreformer (Golec de Zavala et al., 2022, p. 5). Kollektiv narcissisme er særligt bekymrende, da det fører til en generel tilbøjelighed til konspirationstro og en præference for konspirationsteorier, der netop retfærdiggør intergruppe vold (Golec de Zavala et al., 2022, p. 5). Dette er blevet påpeget i indeværende paraply-review, hvor associationen mellem kollektiv narcissisme og konspirationsteorier er stærkest for de konspirationsteorier, der tilskriver hemmelige ond-sindede hensigter og skadelige handlinger til specifikke fremmed-grupper i specifikke intergruppe-kontekster (fx antisemitiske konspirationsteorier) (Golec de Zavala et al., 2022, p. 2f). Konspirationsteorier kan altså retfærdiggøre diskrimination mod grupper, der anses for at være udenforstående. Underprivilegerede ekstremistgrupper bruger konspirationsteorier for at retfærdiggøre vold for at forbedre deres forhold, og generel konspirationstro er forbundet med en vilje til at deltage i voldelige handlinger mod de statslige myndigheder, der repræsenterer de privilegerede grupper (Golec de Zavala et al., 2022, p. 5).

Alt i alt kan det siges, at troen på konspirationsteorier kan have betydelige konsekvenser for individer og samfundet. Disse konsekvenser omfatter negativ indflydelse på individers holdninger og psykiske tilstande, men konspirationsteorier kan også være med til at retfærdiggøre og opretholde samfundsmæssig polarisering og intergruppe-spændinger. Der er dog tale om en kompleks sammenhæng mellem konspirationstro, visse prædiktorer og de afledte konsekvenser. Samlet set tyder det på, at de

negative konsekvenser af konspirationsteorier opvejer de positive, og at konspirationstro kan have alvorlige konsekvenser for både samfundet og individets trivsel.

5.6. *Hvad kan der gøres?*

Som diskuteret oven for har konspirationstro en række negative konsekvenser for individet og samfundet. Dette afsnit vil komme med nogle bud på, hvordan man kan forebygge eller arbejde med disse, ud fra vores viden om sammenhængen mellem de forskellige prædiktorer for konspirationstro samt de bagvedliggende psykologiske mekanismer.

Det er vigtigt at have de bagvedliggende psykologiske mekanismer i mente, når man skal diskutere eventuelle forebyggelsesforanstaltninger, indgreb eller fremtidige undersøgelser, der kan hjælpe med at modarbejde spredningen af konspirationstro. Den ret stærke sammenhæng med pseudovidenskabelige overbevisninger tyder på, at det fx kan være muligt at rette opmærksomheden mod årsagen til pseudovidenskabelig tænkning ved at lægge vægt på kritisk tænkning i skolerne og øge motivationen til at tænke rationelt og dermed vurdere information objektivt. Dette kan gøres ved at integrere træning i kritisk tænkning som en del af undervisningen og opfordre til kildekritik og læring af forskningsmetoder. Disse egenskaber er nemlig vist at kunne have en negativ effekt på konspirationstro, og sådanne indgreb kan have større anvendelighed end isolerede indgreb (Stasielowicz, 2022, p. 12), hvilket er vigtigt for beslutningstagere. Nye undersøgelser med danske folkeskoleelever i 4. klasse viser nemlig, at elever er dårligere end nogensinde til at læse, fortolke og tænke kildekritisk (Graversen, 2023). Dette er en tendens, som ses i de nordiske lande, hvor sociale medier, i langt de flestes tilfælde, har taget over, hvilket efterlader mindre tid til fordybelse. Dette understreger vigtigheden af at skærpe fokus på, hvordan man agerer i den digitaliserede verden, hvor netop kritisk tænkning er noget af det mest essentielle for ikke at blive opslugt af internettets mange underholdende tilbud om misinformation, konspirationsteorier og andre spekulationer. I denne sammenhæng kan et øget fokus på mediekompetence være givende. Dette indebærer at lære at tackle og genkende misinformation og konspirationsteorier på internettet og sociale platforme ved at kontrollere kilder og verificere information. Dette kan ligeledes være med til at forebygge konspirationstro.

En anden mulig måde, hvorpå man kan mindske konspirationstro, er åben dialog og kommunikation med personer, der tror på konspirationsteorier. Gennem en åben samtale, kan det give mulighed for at præsentere modargumenter mod konspirationsteorier, ved at opfordre til at opsøge fakta gennem faktatjek-websteder (fx snopes.com, tjekdet.dk, DR Detektor eller BBC's Reality Check) (Stasielowicz, 2022, p. 12), men også komme med logiske og rationelle argumenter. Dette kræver dog en vis form for forsigtighed og en åben og fordomsfri tilgang, da det kan tænkes, at en angribende og dømmende tilgang kan medføre en modsat effekt end ønsket, såsom at forværre de konspiratoriske overbevisninger.

Ud fra dette paraply-review kan der argumenteres for, at en af de større konsekvenser for konspirationstro er, at konspirationsteorier kan danne grundlag for inter-gruppe spændinger og fremmedhad. Dette kan ses ud fra, at konspirationsteorier typisk er tilknyttet ideen om en specifik gruppe, der bliver portrætteret som ondsindet. Derudover er konspirationstro også knyttet til isolering og marginaliserede samfund, fx personer med følelser af anomi, med minoritetsstatus eller med stærke politiske overbevisninger. I denne sammenhæng kan det være gavnligt at arbejde på at styrke sociale netværk og inklusion for at mindske følelsen af fx anomi og fremmedgørelse. Her kan man drage nytte af kontakt-hypotesen (Pettigrew, 1998, p. 68). Herigennem kan man forsøge at reducere konspirationstro gennem intergruppe kommunikation og kontakt. Her er det dog væsentligt at nævne, at denne form for kontaktskabelse forudsætter en vis grad for villighed i at engagere sig med en fremmed-gruppe for at opnå et fælles mål og en vis respekt for autoritet (Pettigrew, 1998, p. 80). Selvom man gennem kontakt ville kunne øge viden og eksponere potentielle målgrupper for information for at reducere konspirationstro, er det væsentligt at have i mente, at nogle grupper kan være sværere at nå (fx narcissistiske personer) end andre grupper (fx personer med pseudovidenskabelige overbevisninger) (Stasielowicz, 2022, p. 12). Det kan derfor siges, at det ikke er muligt at bruge den samme intervention over en bred kam, men at det kan være nødvendigt at tage højde for de enkelte situationer og personer. For at kunne nå en større mængde mennesker ville det være oplagt at benytte internet fora og grupper, for at kunne gå målrettet efter en specifik gruppe.

En anden tilgang kan tage udgangspunkt i visse betydningsfulde personer. Stasielowicz (2022, p. 12) præsenterer et eksempel, hvor visse religiøse ledere under COVID-19 pandemien tog afstand fra konspirationsteorier og opfordrede til, at deres følgere havde tiltro til sundhedspersoner. Dette kan tænkes at være et resultat af en gavnlig dialog. På denne måde kan det være gavnligt at involvere anerkendte personer for at afvise konspirationsteorier. For at have en stærkere effekt kan man tage udgangspunkt i, hvem en befolkningsgruppe med konspirationstro er tilhængere af. Derudover kan man sørge for, at troværdig viden er let tilgængelig, og at folk dermed har nogle informative ressourcer, som kan give en faktuel og videnskabelig tilgang til ny information.

Hvis man har at gøre med mindre samfund og grupper, har man mulighed for at benytte nogle mere skræddersyede tilgange. Personer kan nemlig ty til konspirationsteorier af forskellige årsager som fx epistemisk tvivlsomhed, usikkerhed, eller sociale tilstande. Herved kunne man forsøge at adressere individer direkte ved at engagere sig i samtaler og give yderligere ressourcer om nødvendigt. Dette kunne fx være relevant, da der er visse mennesker med paranoia- eller skizotypisymptomer, med konspirationstro, hvor det kan være gavnligt at tilbydes hjælp fra fagfolk inden for mental sundhed, fx en generel mental sundheds-hotline (Stasielowicz, 2022, p. 12), men også adgang til terapi og rådgivning og ressourcer til at kunne håndtere angst og usikkerhed.

Det kan altså siges, at der overordnet set er behov for et samarbejde mellem flere forskellige aktører og foranstalter, for at kunne modarbejde spredningen af konspirationstro, da konspirationstro netop kan være produktet af en lang række forskellige prædiktører. Her stilles der krav til både regering, uddannelsesinstitutioner, medieorganisationer men også civilsamfund om at kunne bidrage til at skabe rammer for at arbejde på nogle af de forebyggende tilgange, som diskuteret oven for. Målet skal være at reducere spredningen af konspirationsteorier, da en fuldkommen eliminering af fænomenet er usandsynlig. Fokus skal derfor ligge på at fremme kritisk tænkning og videnskabelig forståelse for at kunne få et mere oplyst og informeret samfund. Det er væsentligt at påpege, at en problematik for de diskuterede tiltag er, at det ikke er en “one size fits all” løsning, hvorfor der kan tænkes at være behov for en kombi-

nation af forskellige tilgange og metoder. Det skal dog siges at kontinuerlig forskning er vigtig for at kunne identificere, implementere og forfine interventionsmetoder mod spredningen af konspirationstro. Ved at udføre forskning af forskellige tilgange vil man kunne finde frem til hvilke metoder, der fungerer bedst i forskellige kontekster og til forskellige målgrupper.

6. Konklusion

På baggrund af dette paraply-review kan det konkluderes, at individuelle forskelle i epistemisk tvivlsomme overbevisninger, politiske holdninger, narcissistiske, paranoide og skizotypale træk samt kontrol, tænkestile og kognitive bias bidrager til, at nogle mennesker er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier end andre. Epistemisk tvivlsomme overbevisninger dækker bl.a. over tro på pseudovidenskab koblet med en mistillid eller skepsis til videnskab samt religiøsitet. Politiske holdninger, som fører til øget konspirationstro, er især stærke, højreorienterede og traditionelle holdninger samt et ønske om socialt hierarki. Derudover indebærer det en mistillid til regeringen og følelser af fremmedgørelse. Ved narcissistiske, paranoide og skizotypale er der tale om "mørke" eller dyssociale personlighedstræk, hvor man har en forvrænget opfattelse af verden, herunder kollektiv narcissisme. Ved kontrol, tænkestile og kognitive bias findes prædiktorer som usikkerhed, manglende kontrol og oplevet trussel eller risiko sammen med intuitive og irrationelle tænkestile præget af kognitive bias og impulsivitet. Ligeledes dækker det over prædiktorerne afvisning af tilfældigheder samt behovet for kognitiv afslutning.

Derudover kan det konkluderes, at individuelle forskelle i reflekterende tænkning og kognitiv evne og højere social status bidrager til, at nogle mennesker er mindre tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier. Reflekterende tænkning og kognitiv evne dækker over prædiktorer som analytisk-prægede, rationelle og kritiske tænkestile sammen med et højere videnskabeligt ræsonnement og kognitiv refleksion. Under højere social status findes prædiktorerne hvid etnicitet, højere indkomst samt et højere uddannelsesniveau.

Desuden kan det konkluderes, at sammenhængen mellem en række undersøgte prædiktorer og konspirationstro kan afvises på baggrund af den nuværende evidens. Dette gælder prædiktorerne ikke-narcissistisk positiv egen-gruppe identifikation, Big Five personlighedstræk og selvværd. Individuelle forskelle i disse prædiktorer synes altså ikke at spille en rolle for, at nogle mennesker er mere tilbøjelige til at tro på konspirationsteorier end andre.

Ud fra dette parapy-review er det tydeligt, at forskningen i psykologiske prædiktorer for konspirationstro er mangefacetteret. Det er et særdeles bredt felt, som er præget af heterogenitet i forskningsdesign, mål og resultater. Resultaterne bliver bl.a. påvirket af operationaliseringen af konspirationstro samt kultur. Det er altså vanskeligt at vurdere, hvilke prædiktorer, der er bedst evidens for. Der findes ikke meta-analytisk evidens for alle prædiktorerne, men det er heller ikke alle prædiktorer, hvor det er muligt at gennemføre en meta-analyse. Dog kan det ud fra de inkluderede meta-analyser i dette parapy-review konkluderes, at de stærkeste positive prædiktorer for konspirationstro er tro på pseudovidenskab, paranoia, kollektiv narcissisme, skizotypi og narcissisme. På baggrund af de inkluderede meta-analyser, systematiske reviews og scoping review, kan der dog laves en konklusion om, hvilke prædiktorer, der er mest undersøgte. De 19 mest undersøgte prædiktorer er: videnskabelig viden og uddannelsesniveau, forskellige kognitive bias og tænkestile, paranoia, en række mørke eller dyssociale personlighedstræk samt Big Five personlighedstræk, behov for kontrol, frygt og angst, usikkerhed, religiøsitet og spiritualitet, epistemisk tvivlsomme overbevisninger, højreorienterede politiske holdning og politiske ekstremisme, kollektiv narcissisme, fremmedgørelse samt mediebrug. Disse prædiktorer har gennemgående været undersøgt eller nævnt i de fleste af de inkluderede artikler i dette parapy-review.

På baggrund af dette parapy-reviews resultater foreslås tre bagvedliggende psykologiske mekanismer: ønsket om opfyldelsen af psykologiske behov, nedsat kognitiv funktion og mistillid. Disse bagvedliggende psykologiske mekanismer er forslag til, hvordan man kan forstå, at nogle mennesker tror på konspirationsteorier. Disse mekanismer kan tænkes at dække over størstedelen af de undersøgte prædiktorer i dette parapy-review, og de kan tjene som inspiration til fremtidig forskning ift. at skabe en fælles teoretisk ramme eller integreret teori.

Ud fra dette parapy-review bliver det også tydeligt, at konspirationstro kan have alvorlige konsekvenser for samfundet og individets trivsel. For at modarbejde nogle af disse negative udfald, skal der lægges fokus på fx at fremme kritisk tænkning og videnskabelig forståelse, men også en åben dialog og kommunikation med personer, der tror på konspirationsteorier, samt adgang til terapi og hjælp til at kunne håndtere angst og usikkerhed. Da konspirationstro kan være et produkt af en lang række års-

ger, er der behov for en kombination af forskellige tilgange og metoder. Kontinuerlig forskning er dog vigtig for at kunne identificere, implementere samt forfine interventionsmetoder mod spredningen af konspirationstro.

Slutteligt kan det ud fra dette paraply-review konkluderes, at den nuværende forskning i konspirationstro er præget af korrelations- og tværsnitsstudier, hvorfor det er svært at sige noget om kausaliteten for forholdet mellem en prædiktor og konspirationstro, samt en mulig interaktion mellem prædiktorerne. Derfor bør fremtidig forskning være eksperimentel og longitudinel, hvilket vil sætte os i stand til at tale om årsag og virkning samt interaktioner mellem prædiktorerne. Et sådant fokus, i forlængelse af dette paraply-reviews overblik samt forslag til bagvedliggende psykologiske mekanismer, kan være næste skridt i at udforme en integreret teori, som omfatter alle de individuelle forskelle, der er kendt for at være relateret til konspirationstro.

7. Paraply-reviewets begrænsninger

Det er væsentligt at være opmærksom på, at paraply-reviewet har nogle begrænsninger. Et par potentielt relevante artikler blev ekskluderet pga. ikke-engelsk sprog. Dog kan man argumentere for, at de inkluderede systematiske reviews og meta-analyser, pga. en omfattende og systematisk søgning, højst sandsynligt er repræsentative for det samlede forskningsfelt inden for konspirationstro. Derudover er der ikke inkluderet upubliceret litteratur og fortryk, hvilket kan have medført, at potentielt relevante studier er blevet overset, som kunne have bidraget til nye perspektiver eller bekræftet flere af fundene fra paraply-reviewet. En inklusion af grå litteratur, herunder især upublicerede artikler, ville dog have sat større krav til kvalitetsvurderingen, idet de formentlig ikke har været underkastet fagfællebedømmelse.

Referenceliste

- Adam-Troian, J., Wagner-Egger, P., Motyl, M., Arciszewski, T., Imhoff, R., Zimmer, F., Klein, O., Babinska, M., Bangerter, A., Bilewicz, M., Blanuša, N., Bovan, K., Bužarovska, R., Cichocka, A., Çelebi, E., Delouvée, S., Douglas, K. M., Dyrendal, A., Gjoneska, B., Graf, S., Gualda, E., Hirschberger, G., Kende, A., Krekó, P., Krouwel, A., Lamberty, P., Mari, S., Milosevic, J., Panasiti, M. S., Pantaz, M., Petkovsk, L., Porciello, G., Prims, J.P., Rabelo, A., Schepis, M., Sutton, R. M., Swami, V., Thórisdóttir, H., Turjačanin, V., Zezelj, I., Van Prooijen, J.-W. (2021). Investigating the links between cultural values and belief in conspiracy theories: the key roles of collectivism and masculinity. *Political Psychology*, 42(4), 597–618. <https://doi.org/10.1111/pops.12716>
- Ahrens, K. (2020). *Konspirationsteorier blomstrer under coronakrisen: 'De er på en opdagelsesrejse ud i alternative forklaringer'*. Artikel på DR fra 12. september 2020. Tilgået d. 20.02.23, fra <https://www.dr.dk/nyheder/indland/konspirationsteorier-blomstrer-under-coronakrisen-de-er-paa-en-opdagelsesrejse-ud-i>
- Aromataris, E., Fernandez, R., Godfrey, C. M., Holly, C., Khalil, H., & Tungpunkom, P. (2015). Summarizing systematic reviews: Methodological development, conduct and reporting of an umbrella review approach. *International Journal of Evidence-Based Healthcare*, 13(3), 132–140. <https://doi.org/10.1097/XEB.0000000000000055>
- Binnendyk, J. & Pennycook, G. (2022). Intuition, reason, and conspiracy beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 47, 101387–. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101387>
- Boguszewski, R., Makowska, M., Bożewicz, M., & Podkowińska, M. (2020). The covid-19 pandemic's impact on religiosity in Poland. *Religions*, 11(12), 1–14. <https://doi.org/10.3390/rel11120646>
- Brashier, N. M. (2022). Do conspiracy theorists think too much or too little? *Current Opinion in Psychology*, 101504–. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101504>
- Brotherton, R., French, C. C., & Pickering, A. D. (2013). Measuring belief in conspiracy theories: the generic conspiracist beliefs scale. *Frontiers in Psychology*, 4, 279–279. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00279>
- Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: conspiracy mentality questionnaire. *Frontiers in Psychology*, 4, 225–225. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00225>
- Bröchner, C. E. & Jagpal, G. K. (2023, 26. maj). Graffiti på Aalborg Havn [Eget fotografi].

-
- Cant, R., Ryan, C., & Kelly, M. A. (2022). A nine-step pathway to conduct an umbrella review of literature. *Nurse Author & Editor*, 32(2), 31-34. <https://doi.org/10.1111/nae2.12039>
- Christensen, E. (2016). *Konspirationsteori: Hvem dræbte John F. Kennedy?* Artikel fra Historienet.dk fra 14. juni 2016. Tilgået d. 21.02.23, fra <https://historienet.dk/samfund/politik/politikere/konspirationsteori-hvem-draebte-john-f-kennedy>
- Den Danske Ordbog (2003a). *Konspirationsteori*. Opslag af ordet 'konspirationsteori' i Den Danske Ordbog i en artikel, som første gang blev udgivet i den trykte version af ordbogen 2003-5. Tilgået d. 20.02.23, fra <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=konspirationsteori>
- Den Danske Ordbog (2003b). *Tro*. Opslag af ordet 'tro' i Den Danske Ordbog i en artikel, som første gang blev udgivet i den trykte version af ordbogen 2003-5. Tilgået d. 14.03.23, fra <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=tro&tab=for>
- Den Danske Ordbog (2003c). *Kynisme*. Opslag af ordet 'kynisme' i Den Danske Ordbog i en artikel, som første gang blev udgivet i den trykte version af ordbogen 2003-5. Tilgået d. 09.05.23, fra <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?aselect=kynisk&query=kynisme>
- Den Danske Ordbog (2003d). *Xenofobi*. Opslag af ordet 'xenofobi' i Den Danske Ordbog i en artikel, som første gang blev udgivet i den trykte version af ordbogen 2003-5. Tilgået d. 09.05.23, fra <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?aselect=xenofobi&query=xenofobisk>
- Douglas, K. M. (2021). Are conspiracy theories harmless? *The Spanish Journal of Psychology*, 24, e13–. <https://doi.org/10.1017/SJP.2021.10>
- Douglas, K. M. & Sutton, R. M. (2011). Does it take one to know one? Endorsement of conspiracy theories is influenced by personal willingness to conspire. *British Journal of Social Psychology*, 50(3), 544–552. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.2010.02018.x>
- Douglas, K. M. & Sutton, R. M. (2023). What are conspiracy theories? A definitional approach to their correlates, consequences, and communication. *Annual Review of Psychology*, 74, 271–298. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-032420-031329>
- Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2017). The psychology of conspiracy theories. *Current Directions in Psychological Science: a Journal of the American Psychological Society*, 26(6), 538–542. <https://doi.org/10.1177/0963721417718261>
- Frenken, M., Bilewicz, M., & Imhoff, R. (2023). On the relation between religiosity and the endorsement of conspiracy theories: the role of political orientation. *Political Psychology*, 44(1), 139–156. <https://doi.org/10.1111/pops.12822>
- Georgiou, N., Delfabbro, P., & Balzan, R. (2021). Conspiracy theory beliefs, scientific reasoning and the analytical thinking paradox. *Applied Cognitive Psychology*, 35(6), 1523–1534. <https://doi.org/10.1002/acp.3885>
-

-
- Gjoneska, B. (2021). Conspiratorial beliefs and cognitive Styles: An integrated look on analytic thinking, critical thinking, and scientific reasoning in relation to (dis)trust in conspiracy theories. *Frontiers in Psychology, 12*, 736838–. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.736838>
- Golec De Zavala, A., Bierwiazek, K., & Ciesielski, P. (2022). An interpretation of meta-analytical evidence for the link between collective narcissism and conspiracy theories. *Current Opinion in Psychology, 47*, 101360–. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101360>
- Goreis, A., & Voracek, M. (2019). A systematic review and meta-analysis of psychological research on conspiracy beliefs: Field characteristics, measurement instruments, and associations with personality traits. *Frontiers in Psychology, 10*, 205–205. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00205>
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information and Libraries Journal, 26*(2), 91–108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Graversen, M. (2023). *Hvorfor har danske børn sværere ved at læse? Eksperter peger på en grundlæggende forandring*. Artikel på TV2 fra 17. maj 2023. Tilgået d. 18.05.23, fra <https://nyheder.tv2.dk/samfund/2023-05-16-hvorfor-har-danske-boern-svaerere-ved-at-laese-eksperter-peg-er-paa-en-grundlaeggende-forandring>
- Hart, J., & Graether, M. (2018). Something’s going on here: Psychological predictors of belief in conspiracy theories. *Journal of Individual Differences, 39*(4), 229–237. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000268>
- Henrich, J., Heine, S. J., & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world? *The Behavioral and Brain Sciences, 33*(2-3), 61–83. <https://doi.org/10.1017/S0140525X0999152X>
- Hoffmann, T. (2008). *11. september - en konspirationsteori*. Artikel fra Videnskab.dk fra 11. september 2008. Tilgået d. 21.02.23, fra <https://videnskab.dk/kultur-samfund/11-september-en-konspirationsteori>
- Imhoff, R. & Lamberty, P. (2018). How paranoid are conspiracy believers? Toward a more fine-grained understanding of the connect and disconnect between paranoia and belief in conspiracy theories. *European Journal of Social Psychology, 48*(7), 909–926. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2494>
- Kim, S. & Kim, S. (2020). Searching for general model of conspiracy theories and its implication for public health policy: Analysis of the impacts of political, psychological, structural factors on conspiracy beliefs about the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(1), 1–28. <https://doi.org/10.3390/ijerph18010266>
- Klein, O. & Nera, K. (2020). Social psychology of conspiracy theories. In M. Butter & P. Knight (Eds.), *Routledge Handbook of Conspiracy Theories* (pp. 121-134). Taylor and Francis.
- Kuhn, S. A. K., Lieb, R., Freeman, D., Andreou, C., & Zander-Schellenberg, T. (2021). Coronavirus conspiracy beliefs in the German-speaking general popu-
-

-
- lation: endorsement rates and links to reasoning biases and paranoia. *Psychological Medicine*, 52(16), 4162–4176.
<https://doi.org/10.1017/S0033291721001124>
- Lantian, A., Muller, D., Nurra, C., & Douglas, K. M. (2016). Measuring belief in conspiracy theories: Validation of a French and English single-item scale. *International Review of Social Psychology*, 29(1), 1–14.
<https://doi.org/10.5334/irsp.8>
- Lantian, A., Wood, M., & Gjoneska, B. (2020). Personality traits, cognitive styles and worldviews associated with beliefs in conspiracy theories. In M. Butter & P. Knight (Eds.), *Routledge Handbook of Conspiracy Theories* (pp. 155-167). Taylor and Francis.
- Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). *The conspiracy theory handbook*. Available at <http://sks.to/conspiracy>
- Lobato, E. J. C., Powell, M., Padilla, L. M. K., & Holbrook, C. (2020). Factors predicting willingness to share COVID-19 misinformation. *Frontiers in Psychology*, 11, 566108–566108. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.566108>
- Magarini, F. M., Pinelli, M., Sinisi, A., Ferrari, S., De Fazio, G. L., & Galeazzi, G. M. (2021). Irrational beliefs about COVID-19: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19), 9839–. <https://doi.org/10.3390/ijerph18199839>
- Matlin, M. W., & Farmer, T. A. (2017). *Cognition* (9th ed.). John Wiley & Sons. Heri kapitel 12 (pp. 445-492).
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2008). The five-factor theory of personality. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of Personality. Theory and Research* (3rd ed., pp. 159-181). The Guilford Press.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., & Altman, D. G. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *BMJ*, 339, b2535. <https://doi.org/10.1136/bmj.b2535>
- Ordbogen (2023). *Populisme*. Opslag af ordet ‘populisme’ i Den Danske Netordbog fra Center for Leksikografi på Ordbogen.com. Tilgået d. 15.05.23, fra <https://www.ordbogen.com/da/search?query=populisme&dictionaryId=centdada&allowSwitchDictionary=0>
- Ouzzani, M., Hammady, H., Fedorowicz, Z., & Elmagarmid, A. (2016). Rayyan – a web and mobile app for systematic reviews. *Systematic Reviews*, 5(1), 210–210. <https://doi.org/10.1186/s13643-016-0384-4>
- Oxman, A. D. & Guyatt, G. H. (1988). Guidelines for reading literature reviews. *Canadian Medical Association Journal*, 138(8), 697–703.
- Oxman, A. D. & Guyatt, G. H. (1991). Validation of an index of the quality of review articles. *Journal of Clinical Epidemiology*, 44(11), 1271–1278. [https://doi.org/10.1016/0895-4356\(91\)90160-B](https://doi.org/10.1016/0895-4356(91)90160-B)
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E.
-

-
- W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., McGuinness, L. A., Stewart, L. A., Thomas, J., Tricco, A. C., Welch, V. A., Whiting, P. & Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, 372, n71–. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Papatheodorou, S. (2019). Umbrella reviews: what they are and why we need them. *European Journal of Epidemiology*, 34(6), 543–546. <https://doi.org/10.1007/s10654-019-00505-6>
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 65–85. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.65>
- Pilch, I., Turska-Kawa, A., Wardawy, P., Olszanecka-Marmola, A., & Smółkowska-Jędo, W. (2023). Contemporary trends in psychological research on conspiracy beliefs. A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 14, 1075779–. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1075779>
- Rogers, K., Jakes, L. & Swanson, A. (2021). *Trump defends using ‘Chinese virus’ label, ignoring growing criticism*. Artikel fra New York Times fra 18. marts 2021. Tilgået d. 12.05.23, fra <https://www.nytimes.com/2020/03/18/us/politics/china-virus.html>
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 1-20. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Shermer, M. (2012). *The believing brain: from ghosts and gods to politics and conspiracies - how we construct beliefs and reinforce them as truths*. St. Martin's Griffin.
- Stasielowicz, L. (2022). Who believes in conspiracy theories? A meta-analysis on personality correlates. *Journal of Research in Personality*, 98, 104229–. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2022.104229>
- Sternisko, A., Delouvée, S., & Van Bavel, J. J. (2022). Clarifying the relationship between randomness dismissal and conspiracist ideation: A preregistered replication and meta-analysis. *Journal of Experimental Social Psychology*, 102, 104357–. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2022.104357>
- Stoica, C. A. & Umbreş, R. (2021). Suspicious minds in times of crisis: determinants of Romanians' beliefs in COVID-19 conspiracy theories. *European Societies*, 23(S1), 246–261. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1823450>
- Stojanov, A., & Halberstadt, J. (2020). Does lack of control lead to conspiracy beliefs? A meta-analysis. *European Journal of Social Psychology*, 50(5), 955–968. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2690>
- Swami, V., Barron, D., Weis, L., Voracek, M., Stieger, S., & Furnham, A. (2017). An examination of the factorial and convergent validity of four measures of conspiracist ideation, with recommendations for researchers. *PloS One*, 12(2), e0172617–. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0172617>
- Swami, V., Chamorro-Premuzic, T., & Furnham, A. (2010). Unanswered questions: A preliminary investigation of personality and individual difference predictors
-

-
- of 9/11 conspiracist beliefs. *Applied Cognitive Psychology*, 24(6), 749–761. <https://doi.org/10.1002/acp.1583>
- Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S., & Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition*, 133(3), 572–585. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.08.006>
- Tsamakis, K., Tsiptsios, D., Stubbs, B., Ma, R., Romano, E., Mueller, C., Ahmad, A., Triantafyllis, A. S., Tsitsas, G., & Dragioti, E. (2022). Summarising data and factors associated with COVID-19 related conspiracy theories in the first year of the pandemic: a systematic review and narrative synthesis. *BMC Psychology*, 10(1), 1–25. <https://doi.org/10.1186/s40359-022-00959-6>
- Van Mulukom, V., Pummerer, L. J., Alper, S., Bai, H., Čavojová, V., Farias, J., Kay, C. S., Lazarevic, L. B., Lobato, E. J. C., Marinho, G., Pavela Banai, I., Šrol, J., & Žeželj, I. (2022). Antecedents and consequences of COVID-19 conspiracy beliefs: A systematic review. *Social Science & Medicine (1982)*, 301, 114912–. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.114912>
- Van Prooijen, J.-W. (2018). *Psychology of conspiracy theories*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315525419>
- Van Prooijen, J.-W., Douglas, K. M., Cichocka, A., & Bilewicz, M. (2020). Introduction. In M. Butter & P. Knight (Eds.), *Routledge Handbook of Conspiracy Theories* (pp. 151–154). Taylor and Francis.
- Van Prooijen, J.-W. & Imhoff, R. (2022). The psychological study of conspiracy theories: Strengths and limitations. *Current Opinion in Psychology*, 48, 101465–. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101465>
- Whalen, A. (2019). 'Behind the Curve' ending: Flat earthers disprove themselves with own experiments in Netflix documentary. Artikel på Newsweek fra 25. februar 2019. Tilgæet d. 10.05.23, fra <https://www.newsweek.com/behind-curve-netflix-ending-light-experiment-mark-sargent-documentary-movie-1343362>
- Wood, M. J. & Douglas, K. M. (2018). Conspiracy theory psychology: Individual differences, worldviews, and states of mind. In J. E. Uscinski (Ed.), *Conspiracy Theories and the People Who Believe them* (pp. 245–256). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190844073.003.0016>
- Yelbuz, B. E., Madan, E., & Alper, S. (2022). Reflective thinking predicts lower conspiracy beliefs: A meta-analysis. *Judgment and Decision Making*, 17(4), 720–744. <https://doi.org/10.1017/S1930297500008913>